

İRAN BÜLTEN

ARALIK 2020

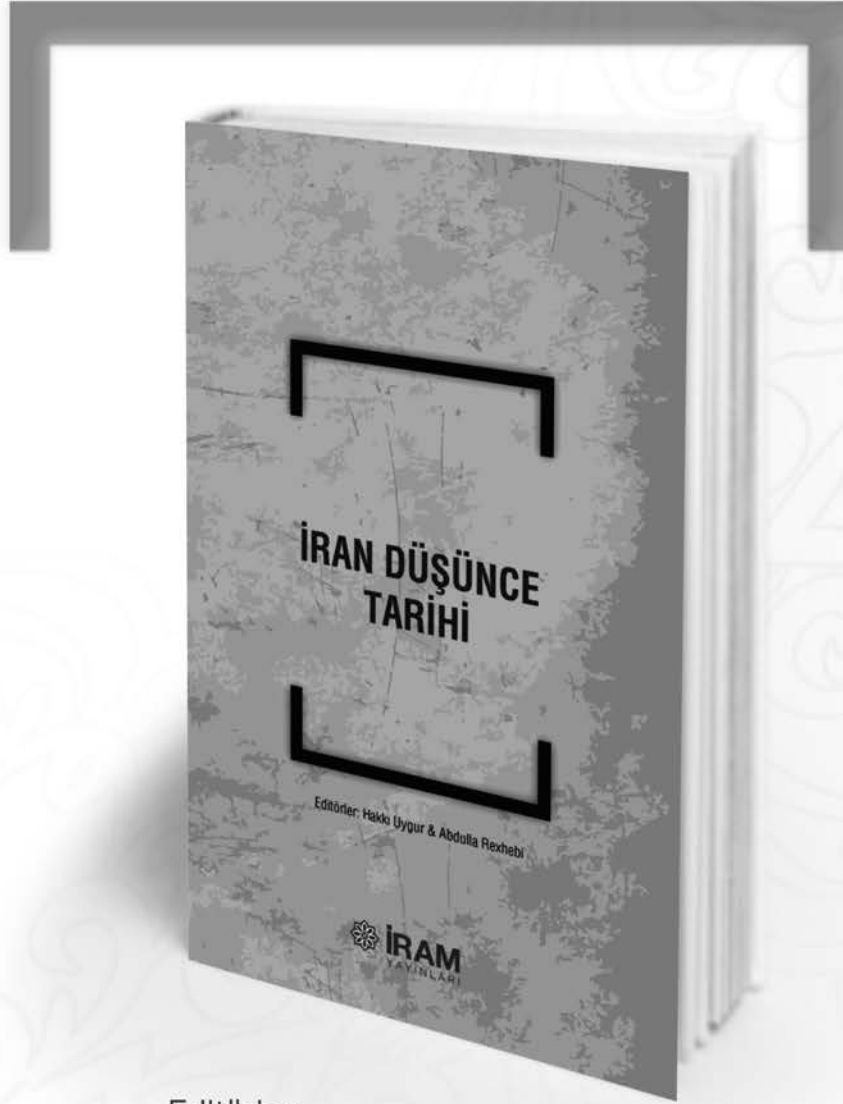

İran'da Artan Çocuk
İntiharları
(s. 12)

Fahrizade Suikastı ve
İç Politik Tartışmalar
(s. 20)

1400 Yılı İran Mali Bütçesi
Yasa Tasarısı Açıklandı
(s. 22)

İRAN DÜŞÜNCE TARİHİ

Editörler:
Hakkı Uygur
Abdulla Rexhepi

A R A L I K 2 0 2 0

İ Ç İ N D E K İ L E R

Sunuş	3
Kronoloji	4
Uzman Görüşleri	6
Kitabiyat	46
Yayınlar	49
Etkinlikler	50
Medya	51
İnfografikler	54

İRAM BÜLTEN

Aralık 2020 • Yıl 1 • Sayı 3

Başkan Vekili:

Dr. Hakkı Uygur

Genel Yayın Yönetmeni:

Dr. Turgay Şafak

Yayın Koordinatörü:

Alper Tok

Mizanpaj:

Hüseyin Kurt

İRAM ANKARA

Oğuzlar Mah. 1397. Sok. No: 14, 06520
Balgat - Çankaya / Ankara

Tel: +90 (312) 284 55 02 - 03

Faks: +90 (312) 284 55 04

e-posta: info@iramcenter.org

www.iramcenter.org

İRAM İSTANBUL

Üst Zeren Sok. No: 40, 34330
Levent-Beşiktaş / İstanbul

Tel: +90 (212) 264 35 81

Faks: +90 (212) 264 35 18

e-posta: iramistanbul@iramcenter.org

www.iramcenter.org

Aralık 2020 © İram Araştırmaları Merkezi (İRAM). Bu eserin bütün hakları saklıdır. Bu eser İRAM'dan yazılı izin alınmadan elektronik veya mekanik yollarla çoğaltılamaz. Metinlerin dijital versiyonu için www.iramcenter.org adresini ziyaret ediniz. Yazılar bu siteye aktif link verilerek kısmi olarak paylaşılabilir. Burada ortaya konulan görüşler öncelikli olarak yazara aittir ve İRAM'ın kurumsal görüşlerini yansıtmak zorunda değildir.

Değerli İRAM Okuyucuları,

2020 yılının son sayısı olan İRAM Bülten Aralık sayısını sizlerle paylaşmaktan mutluyuz. İRAM olarak yıl içerisinde; haber analiz, görüş, perspektif, analiz, rapor, temel metin, infografik, kitabyat gibi farklı kategorilerde birçok çalışmaya imza attık. Gündem değerlendirmesi, röportaj ve paneller gibi çeşitli etkinliklerimizle de İran'da ve bölgede yaşanan gelişmelere dair genel bir perspektif sunmak istedik.

Bu sayımızda İran özelinde; 27 Kasım'da gerçekleşen Muhsin Fahrizade suikastı, Dağlık Karabağ gelişmelerinin Tahran-Ankara hattındaki yansımaları, İran'daki insan hakları ihlalleri, diplomatik ziyaretler ve taşıdığı anlamlar, siber operasyonlar, bütçe görüşmeleri ve genel ekonomik problemler gibi çeşitli konuları içeren görüş ve haber analizlerimize yer verdik. Ayrıca aylık İran kronolojisi ile de zenginleştirdiğimiz Bülten'imiz, etkinliklerimizin de yer aldığı aralık ayı çalışmalarımızın bir bölümünü kapsamaktadır.

Bülten'imizin içeriğinin kurumunuzun ve şahsınızın çalışmalarında faydalı olduğunu umuyor, İRAM'ın daha kapsamlı çalışmalarına ve yabancı dillerdeki araştırmalarımıza internet sitemiz aracılığıyla ulaşabileceğinizi hatırlatmak istiyorum. Ayrıca İRAM 2020 Yılığ'ını temin etmek ya da kurumsal iş birliği taleplerinizi iletmek için Merkezimizin Ankara ya da İstanbul ofisleri ile iletişime geçebilirsiniz.

Bu vesile ile 2021 yılının ülkemiz ve bölgemiz için hayırlı gelişmelere sahne olması temennilerimle, tüm okuyucularımızın yeni yılını tebrik ederim.

Dr. HAKKI UYGUR
Başkan V.

KRONOLOJİ

01 Avrupa'da olası bir bombalı saldırıyı yönettiğinden şüphelenilen İranlı diplomat Esedullah Esemi, Belçika'da 20 yıl hapis cezasına çarptırıldı. 48 yaşındaki Esemi diğer üç İranlıyla birlikte, Fransa'da "Halkın Mücahitleri Örgütü"nü 2018'de gerçekleştirdiği toplantıya bombalı saldırı planlamak suçlamasıyla Belçika'nın Antwerp kentinde yargılanıyordu.

02 Anayasayı Koruyucular Konseyi (AKK), Meclisin hazırladığı Yaptırımları Kaldırmak ve İran Halkının Çıkarlarını Korumak İçin Stratejik Eylem Yasası'nı onayladı. Yasa'ya göre Nükleer Anlaşma'ya taraf olan Avrupalı ülkeler sorumluluklarını yerine getirmemesi nedeniyle iki ay içerisinde İran, gönüllü olarak uygulamakta olduğu Ek Protokol'den çekilecek.

Hasan Ruhani hükümeti, gelecek yılın bütçe tasarısını İran İslami Şura Meclisine sundu. 21 Mart 2021'de başlayacak 1400 Yılı Bütçe Tasarısı'na göre gelecek yılın bütçesi %20 artışla yaklaşık 24.357 katrilyon riyal (resmî kur 42.000 riyal) ile yaklaşık 579.928 milyar dolar olarak tahmin edilmektedir. Tasarı'ya göre İran hükümeti ham petrol ve kondensat satışının günlük 2,3 milyon varil, petrol varil fiyatının ise 40 ABD doları olacağını varsaymaktadır.

03 İran Cumhurbaşkanı Ruhani, Türk mevkidaşı Recep Tayyip Erdoğan ile bir telefon görüşmesi gerçekleştirdi. Erdoğan, İranlı bilim insanı Muhsin Fahrizade'nin vefatından duyduğu derin üzüntüyü dile getirerek İran halkına ve merhum ailesine başsağlığı diledi.

04 İran Dışişleri Bakanı Zarif, Kuveyt hükümeti tarafından açıklanan Basra Körfezi Mutabakatı'nı memnuniyetle karşıladığını Twitter üzerinden yaptığı paylaşımında duyurdu.

Almanya Dışişleri Bakanı Heiko Mass, İran'ın balistik füze programını kontrol etmek için Tahran ile daha kapsamlı bir nükleer anlaşma yapılması gerektiğini belirtti.

05 Bloomberg, İran'ın ABD yaptırımlarını yok sayarak yaptırımlarla izole edilmiş Venezuela'ya yakıt sıkıntısını atlmasına yardım etmek için 10 petrol tankeri gönderdiğini açıkladı.

06 Suudi Arabistan Dışişleri Bakanı Faysal bin Ferhan, Bahreyn'in Manama şehrinde düzenlenen bir güvenlik konferansının oturum arasında, Nükleer Anlaşma'nın yeniden canlandırılması durumunda Körfez ülkelerine danışılması gerektiğini söyledi. Ferhan, durumu "Öncelikle beklediğimiz şey, bize ve diğer bölgesel dostlarımıza İran ile müzakereler sürecinde tam olarak danışılmasıdır. Sürdürülebilir bir anlaşmaya giden tek yol budur." sözleriyle açıkladı.

07 İran Merkez Bankası Başkanı Abdulnasir Himmeti, İran'ın ABD yaptırımlarından ötürü koronavirüs aşısını (COVAX) almak için gerekli ödemeleri ve transfer işlemlerini yapamadığını açıkladı. Kişisel Instagram hesabından açıklama yapan Himmeti, COVAX alımında Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) hesabına para transfer edebilmek için İran'ın, Yabancı Varlıklar Kontrol Ofisi (OFAC) lisansları alması gerektiğini ve alımda engellerle karşılaşıldığını belirtti.

08 İran Cumhurbaşkanı Ruhani, Suriye Dışişleri Bakanı Mikdad ile Tahran'da bir araya geldi. Ruhani, Tahran'ın stratejik bir müttefik olarak Şam'a verdiği desteği vurgulayarak İsrail ve terörizme karşı koymanın iki ülkenin ortak hedefi olduğunu söyledi.

09 Azerbaycan Dışişleri Bakanı Ceyhan Bayramov, İran Cumhurbaşkanı Ruhani ile Tahran'da bir araya geldi. Taraflar, görüşmede ikili ilişkilerin yanı sıra yakın zamanda Ermenistan'ın işgalinden kurtarılan 132 kilometrelik İran-Karabağ sınırının yeniden canlandırılması konusunu da değerlendirdi. Azerbaycan Dışişleri Bakanı ayrıca İranlı mevkidaşı Zarif ve MGYK Sekreteri Şemhani ile de bir araya geldi. Şemhani, görüşmede İran şirketlerine Azerbaycan Cumhuriyeti'nin Karabağ'da kurtarılan topraklarının yeniden inşasına katılma çağrısında bulundu.

10 Haf-Herat demir yolunun açılışı İran ve Afganistan cumhurbaşkanlarının video konferans aracılığıyla katıldıkları törenle gerçekleşti. İran Cumhurbaşkanı Ruhani ve Afganistan Cumhurbaşkanı Eşref Gani, bu tarihi projenin açılışını, ortak ekonomik iş birliğini canlandırmak ve güçlendirmek için önemli bir adım olarak nitelendirdi. İran ve Afganistan'ı birbirine bağlayan Haf-Herat Demir Yolu Projesi, 10 yıllık bir gecikmenin ardından resmen faaliyete geçti.

11 İran Dışişleri Bakanı Zarif, Bakü'de gerçekleşen geçit töreninde Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Erdoğan tarafından okunan şiir nedeniyle Türkiye'ye tepki gösterdi. Bu bağlamda İran Dışişleri Bakanlığı, Türkiye'nin Tahran Büyükelçisi'ni çağırarak ve Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın açıklamaları ile ilgili izahat talep etti. Buna karşılık Türkiye de şiirin İran tarafından yanlış yorumlanması ile ilgili tepkisini iletmek üzere İran'ın Ankara Büyükelçisi'ni Bakanlığa çağırarak.

ABD, "Yaptırımları Kaldırmak ve İran Halkının Çıkarlarını Korumak İçin Stratejik Eylem Yasası"nın 2 Aralık 2020'de AKK tarafından onaylanmasını kınadı.

12 İranlı muhalif gazeteci ve "Amed News" Telegram hesabının yöneticisi olan Ruhullah Zem, 2017 yılında ülke çapında gerçekleşen yönetim karşıtı gösterilerin kişiselleştirilmesindeki rolü nedeniyle idam edildi. Zem, Kasım 2019'da Irak'a gerçekleştirdiği bir seyahat sırasında DMO tarafından tutuklanmıştı.

13 İran Dışişleri Bakanı Yardımcısı Arahçi, Afgan yetkililerle görüşmek üzere Kabil'e gitti. Görüşmelerde ikili ilişkiler, Afganistan'daki barış süreci ile bölgesel ve uluslararası meseleler ele alındı.

AB, Zem'in idam edilmesiyle ilgili olarak İran'ı kınadı. Buna karşılık İran Dışişleri Bakanlığı, Zem'in idam edilmesine yönelik AB'den gelen eleştirilere tepki olarak mevcut AB Dönem Başkanlığı görevini yürüten Almanya'nın Tahran Büyükelçisi ile Fransa'nın Tahran Büyükelçisi'ni Bakanlığa çağırarak. Fransa'nın Tahran Büyükelçisi de İran Dışişleri Bakanlığına çağırıldı. Bu gelişmeler nedeniyle Fransa, Almanya, Avusturya ve İtalya'nın Tahran büyükelçileri, 14 Aralık 2020 tarihinde gerçekleşmesi planlanan Avrupa-İran İş Forumu'na katılmayacaklarını açıkladılar.

14 İran Cumhurbaşkanı Ruhani, Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın okuduğu şiirin, İran'ın toprak bütünlüğüne hakaret kastı taşımasının mümkün olmadığını söyledi. Millî İstihbarat Teşkilatı (MİT), Emniyet güçleri ile gerçekleştirdiği ortak operasyonda İran için casusluk yaptıklarından şüphelenilen 11 kişiyi tutukladı. Tutuklanan isimlerin tümü, uyuşturucu baronu ve aynı zamanda İran yönetimine muhalif isimlerin kaçırılıp İran'a teslim edilmesinde rolü olan Naci Şerifi Zindaştî ile bağlantılıydı.

KRONOLOJİ

15 İran Dışişleri Bakanı Zarif, Türkiye'ye yönelik ABD yaptırımlarını kınadı. Zarif, Twitter hesabından yaptığı açıklamada "ABD, yaptırımlara bağımlılığını ve uluslararası hukuku küçümsediğini bir kez daha gösterdi. ABD'nin Türkiye'ye yönelik yaptırımlarını şiddetle kınıyoruz. Türk halkı ve hükümetinin yanındayız." ifadelerini kullandı.

İran, Hindistan ve Özbekistan arasında İran'ın Çabahar Limanının ortak kullanımına ilişkin ilk üçlü çalışma grubu toplantısı gerçekleştirildi.

16 İngiltere Avam Kamarası Dış İlişkiler Komitesi, "Adalet Yoksa Refah da Yok: İngiltere'nin İran ile İlişkileri" adlı raporunda İngiliz hükümetine, DMO'yu terör örgütü olarak tanımlaması ve İran ordusunun bu güçlü birimine yaptırım uygulaması çağrısında bulundu. Komitenin raporunda aynı zamanda İngiliz hükümetinin KOEP'in yenilenmesi, İran'ın "devlet tarafından rehin alma" uygulamalarına yönelik çalışma yapması ve yönetimin şiddetine maruz kalanlara desteğini göstermesi gerektiği vurgulandı.

KOEP Ortak Komisyonu Toplantısı, video konferans yöntemiyle Viyana'da gerçekleştirildi. Toplantı, AB Dış Eylem Servisi Genel Sekreteri Helga Maria Schmid ve İran Dışişleri Bakanı Yardımcısı Arakçi eş başkanlığında yapıldı. Çin, Fransa, Almanya, Rusya ve İngiltere temsilcileri de görüşmeye katıldı.

17 BM Genel Kurulu ve Avrupa Parlamentosu İran'daki insan hakları ile ilgili durumu kınayan bir karar aldı. İran Dışişleri Bakanlığı Sözcüsü Said Hatipzade ise BM'nin kararını hukuka aykırı olarak niteledi ve bu karar ile İran'a baskı uygulamak amacıyla uluslararası kurumları bir araç olarak kullanma yaklaşımını kınadı.

Zem'in tutuklanması süreciyle ilgili olarak Ayetullah Sistani'nin adının geçmesi İran tarafından yalanlandı. Shafaqna News'in haberine göre Sistani'nin temsilcisi Cevad Şehrestani, 21 Ekim'de İran Yargı Erki Başkanı İbrahim Reisi ile görüştü ve konuyu yakından takip ettiklerini bildirdi.

18 Associated Press'in haberine göre İran'ın yer altı nükleer tesisinde inşaat çalışmaları yürütmeye başladığı bildirildi. Associated Press tarafından Maxar Technologies'den alınan uydu fotoğraflarına göre söz konusu çalışma alanı Kum'daki Fordo Nükleer

Tesisinin içerisinde yer alıyor. İran, Temmuz 2020'de bilinmeyen bir nedenle Natanz Nükleer Tesisinde meydana gelen patlamanın ardından yer altı nükleer tesisleri inşa etmeye başladı. Tahran söz konusu saldırının sabotaj olduğunu belirtmişti.

19 ABD Genelkurmay Başkanı Mark Milley, İsrail'e yönelik İran tehditleriyle ilgili olarak İsrail Savunma Bakanı Benny Gantz ile bir görüşme gerçekleştirdi. Görüşme ile ilgili olarak İsrail Savunma Bakanı'nun ofisinden yapılan açıklamaya göre İsrail Savunma Bakanı, Milley ile görüşmesinde İran'daki rejime yönelik baskının devam ettirilmesinin ve İran'ın olası bir bölgesel saldırısı ve nükleer silahlanmasına karşılık İsrail Savunma Kuvvetlerinin (IDF) hazır olmasının önemine değindi.

Kanada Dışişleri Bakanı François-Philippe Champagne, BBC Farsça'ya verdiği özel bir röportajda Kanada'nın, Ukrayna uçağının düşürülmesinden sorumlu olanlarla ilgili yürütülen soruşturma ve cezalandırma sürecinden memnun olmaması durumunda ülkenin Uluslararası Adalet Divanında İran'a karşı dava açacağını söyledi.

20 Zarif, Afghan-Tolo News'e verdiği bir röportajda İran'ın yasaları kapsamında resmi olarak Taliban'ı henüz terör listesinden çıkarmadığını belirtti. Ayrıca ABD'nin bölgeden askeri birliklerini çekmesi gerektiğini tekrarladı.

İran ve Pakistan sınırında, iki komşu ülke arasındaki iş ilişkilerini ve ticareti geliştirmesi muhtemel yeni bir sınır kapısı açıldı. Rimdan-Gabd Sınır Kapısı'nın açılması, iki ülke arasındaki ekonomik ve ticari bağların geliştirilmesi için daha fazla fırsat yaratarak sınır bölgesindeki ekonomik faaliyetlerin artırılmasına destek olacaktır.

ABD Bağdat Büyükelçiliği ve Irak ordusu, içinde Büyükelçiliğin de bulunduğu Bağdat'taki Yeşil Bölge'ye en az 8 adet Katyüşa tipi roket ile saldırı düzenlendiğini açıkladı. Saldırdan İran'ı sorumlu tutan ABD Dışişleri Bakanı Pompeo, yetkililere sorumluların yakalanması için çağrıda bulundu. Pompeo, kişisel Twitter hesabından "İran destekli milisler, Bağdat'ta bir kez daha apaçık, pervasızca saldırı ve Iraklı sivilleri yaraladı. Irak halkı bu saldırıların yargılanmasını hak ediyor. Bu şiddet yanlısı ve yozlaşmış suçlular, istikrarsızlaştırıcı eylemlerine son vermelidir." açıklamalarında bulundu.

21 İran Petrol Bakanı Bijen Namdar Zengene, Rus yetkililerle görüşmek ve fikir alışverişinde bulunmak amacıyla Moskova'ya gitti. Rus petrol şirketleriyle de görüşmesi beklenen Zengene, görüşmelerin odağını küresel petrol piyasaları olarak değerlendiren İran'ın petrol piyasasına geri dönmelerini konuşmak için çok erken olduğunu belirtti.

22 Afganistan Dışişleri Bakanlığı, Afganistan Anayasası'nın Afgan vatandaşlarının diğer ülkelerdeki savaşlara karışmasını yasakladığını vurgulayan bir açıklama yaptı. Bakanlığın açıklaması, İran Dışişleri Bakanı Zarif'in bir röportajında 2 bin Afgan'ın hâlâ Suriye'de savaştığını ve Afgan hükümeti isterse İran'ın DEAŞ ile mücadele için silahlanmayı destekleyebileceğini belirtmesinin hemen ardından geldi. Ayrıca Taliban yetkilileri de İran Dışişleri Bakanı'nun bazı açıklamalarının Afganistan'ın iç işlerine açık bir müdahale olduğunu belirtti.

23 ABD Hazine Bakanlığı, İran'la olan derin bağları nedeniyle Suriye Merkez Bankasına yaptırımlar uyguladı. Yaptırım listesinde ayrıca Beşar Esed hükümetinde üst düzey görevlerde bulunan Lina Muhammed Nazir el Kinaya ve eşi de yer alıyor.

24 İran destekli grupların Bağdat'taki ABD Büyükelçiliğine düzenledikleri roket bombardımanının ardından ABD Başkanı Trump, İran'ı Irak'taki ABD askerleri veya diplomatik personellerine yönelik herhangi bir saldırıya karşı uyardı. Trump ayrıca kişisel Twitter hesabından yaptığı paylaşımında "İran'a bir dost tavsiyesi. Eğer bir Amerikalı ölürse bundan İran'ı sorumlu tutarım." sözlerini sarf etti.

Zarif, ABD Başkanı'nın Bağdat'taki ABD Büyükelçiliğine roketli saldırı sonrasında İran'ı uyarmasına "Yurt dışındaki vatandaşlarını riske atarak dikkatleri ülkedeki feci başarısızlıklardan uzaklaştıramazsın." sözleriyle yanıt verdi. 2003'teki Irak Savaşı'nı işaret eden Zarif, bir başka tweette "ABD geçen sefer kitle imha silahlarıyla ilgili iftaları sebebiyle bölgemizi mahvetti. 7 trilyon doları boşa harcadı ve 58 bin 976 Amerikalının ölümüne sebep oldu." sözlerine yer verdi.

25 Irak hükümeti, koronavirüs ile mücadele kapsamında İran'la arasındaki Şelemçe Sınır Kapısı'nı kapatma kararı aldı. Şelemçe Sınır Kapısı, İran'ın Huzistan ili ile Irak'ın Basra ili arasında yer almaktadır.

İSTİHBARAT TEORİSİ ÇERÇEVESİNDE İRAN'DA SUİKASTLAR

Çağatay Balcı

Görüş - 02.12.2020

İran'da gerçekleşen terör eylemleri ve suikastlar sonrasında istihbarat kurumlarının yetkinliği en yoğun biçimde gündeme gelen konudur. Bu olayların ardından ortaya çıkan "istihbarat zafiyeti" algısı ciddi bir sorgulama atmosferini beraberinde getirmektedir. Son olarak yaklaşık 10 yıllık bir sürecin son halkası olan Muhsin Fahrizade suikastı bu sorgulamaların bir kez daha yüksek şekilde kendisini göstermesine neden olmuştur. 2000'li yılların ortalarından itibaren İran'ın nükleer programı çerçevesindeki çalışmalarda görev alan pek çok kritik ismin suikastlara hedef olması, ülkedeki güvenlik yapısına ilişkin algıları temelden sarsmaktadır. Bu olayların ardından İranlı resmi yetkililer tarafından kamuoyuna yapılan açıklamalarda, en genel biçimiyle olası failler (İsrail, ABD, Suudi Arabistan) ve söz konusu operasyonlara yönelik misilleme seçenekleri ana temaları oluşturmaktadır. Ancak söz konusu açıklamalarda, bu suikast operasyonlarının önlenememesinde sorumluluğun kime ait olduğuna dair beyanlar, başka bir deyişle olayın doğrudan muhatabı olan istihbarat kurumları genellikle yer almamaktadır. İstihbarat organlarının sorumluluğuna dair vurgular daha çok eski siyasilere ve bürokratlarla birlikte eski Devrim Muhafızları Ordusu (DMO) komutanları tarafından düşük düzeyde ifade edilmektedir.

Buna karşın Fahrizade suikastı bir kez daha İran'daki istihbarat yapısının sorunlarına odaklanmanın bir gereklilik olduğunu ortaya koymuştur. Bu sorunların doğru biçimde ortaya konması İran'daki suikast operasyonlarının önlenememesine dair geniş bir çerçeve sunmaktadır. Bu bağlamda İran'da, istihbarat faaliyetlerini yürütmekle görevli olan kurumların karşı karşıya oldukları dört temel sorundan söz etmek mümkündür. Teorik açıdan ele alındığında; kurumsal rekabet, istihbarata karşı koymada başarısızlık, istihbarat analizinde başarısızlık ve istihbarat hatası ile istihbaratın siyasallığı bu dört temel sorun başlığını oluşturmaktadır.

1. Kurumsal Rekabet

İran'da istihbarat faaliyetlerini yürütmekle görevli olan DMO, İstihbarat Bakanlığı (VEVAK) ve Polis (NAJA) İstihbaratı birimleri bu alandaki ana kurumlar konumundadır. Bu kurumlar arasında Polis İstihbaratının, daha çok yerel asayiş ve kaçakçılık olaylarına odaklanan niteliği DMO ve İstihbarat Bakanlığı kurumlarını ulusal çapta faaliyet yürüten kurumlar olarak ayrıcalıklı bir konuma taşımaktadır. DMO ve İstihbarat Bakanlığı ülke mevzuatında büyük ölçüde aynı görev tanımlarına sahiptir. Bu durum, bu kurumlar arasında doğal bir rekabet ortamı yaratmaktadır.

Bununla birlikte DMO ve İstihbarat Bakanlığı arasındaki çekişme basitçe kimin kurumsal olarak daha başarılı olduğuna dair bir rekabetle sınırlı değildir. İki kurumun hi-

yerarşik olarak bağlı oldukları makamlar arasındaki siyasi vizyon ve görüş farkı (DMO doğrudan başkomutan statüsündeki devrim rehberine bağlıyken İstihbarat Bakanlığı cumhurbaşkanına bağlıdır.) bu kurumlar arasındaki rekabetin örtülü olarak karşılıklı bir meydan okumaya dönüşmesine neden olabilmektedir. Buna ek olarak söz konusu kurumların kendi içlerinde oluşan siyasi hizipleşmeler de bu farklılıkların bir yansıması olarak karşılık bulabilmektedir. Bunun sonucunda iki kurum arasında bilgi paylaşımının engellenmesi, bilginin zamanında ve güvenilir şekilde dağıtılmaması ile yanlış yönlendirme ve karşı kurumu zor durumda bırakma gibi karşılıklı hamleler gerçekleşebilmektedir. İstihbaratın kurumsal açıdan yaşadığı bu zafiyet, İran'da suikast operasyonlarının önlenememesindeki ana faktörlerden biri olarak karşımıza çıkmaktadır.

2. İstihbarata Karşı Koymada (İKK) Başarısızlık

İran'da gerçekleştirilen suikast operasyonları ve istihbarat zafiyeti arasındaki ilişki bağlamında en yoğun biçimde öne çıkan husus istihbarata karşı koyma (İKK) alanındaki başarısızlıktır. Teoride ofansif ve defansif olmak üzere iki farklı forma sahip olan İKK faaliyetlerinde ofansif İKK, ülkede dışarıda aktif bir biçimde karşı istihbarat servisi mensuplarının veya muhalif grup ve kişilerin tespiti ve takibini ifade ederken defansif İKK en genel biçimiyle ülke içine ve kurumlarına yönelik sızmaların engellenmesi anlamını taşımaktadır. Bu açıdan değerlendirildiğinde İran'ın, ofansif İKK konusunda sergilediği performansı defansif İKK alanında sergileyemediği görülmektedir.

Buna göre İran'ın, ülke dışında özellikle muhalif kişi ve grupların takibinde nispi bir başarıya sahip olduğu görülürken ülke içine sızan yabancı istihbarat servisi elemanlarının ve bu elemanların angaje ettikleri yerli kişilerin tespit ve takibinde yaşanan yetersizlikler defansif İKK başarısızlığına işaret etmektedir. Örneğin (1) 1989 ve 1992 yıllarında Avusturya ve Almanya'da İran-Kürdistan Demokrat Partisi (İKDP) ve 2017 yılında Hollanda'da Ahvaz'ın Kurtuluşu İçin Arap Mücadele Hareketi (AKMH) liderlerine yönelik olarak düzenlenen suikastlar, (2) 2010 yılında Dubai'den Bişkek'e giden Cundullah lideri Abdülmelik Rigi'nin uçağının Bender Abbas'a zorla indirilip Rigi'nin yakalanması ve (3) Ağustos 2020'de ABD'de faaliyet yürüten Tondar örgütü lideri Cemşid Şehrmehd'in ülkeye giriş yapmasının ardından tutuklanması, İran'ın özellikle muhalif gruplara yönelik ofansif İKK uygulamalarındaki etkinliğini ortaya koymaktadır. Buna karşın 2017 yılında, Tahran'da İran Meclisine ve İmam Humeyni Türbesi'ne yönelik terör saldırıları, 2018 yılında Ahvaz'da askerî geçit törenine yönelik terör saldırısı, Ağustos 2020'de Natanz Nükleer Tesislerine yönelik olarak gerçekleştirilen sabotaj ve 2010-2020 yılları arasında altı nükleer bilimci uzmanın suikastlar sonucunda hayatını kaybetmesi İran'ın defansif İKK konusundaki büyük açığını ortaya koymaktadır. Yabancı istihbarat elemanlarının ülke içinde şebekeler oluşturması, bu şebekelerin yerel unsurlar angaje etmesi, söz konusu şebekelerin bazı elemanlarının deşifre edilmesi ve tutuklanması yoluyla gerçekleştirilen aldatma operasyonlarının tespit edilmemesi, İran'ı her türlü örtülü operasyona açık hâle getirmektedir. Bu alan-

da yaşanan başarısızlık suikast operasyonlarının önlenememesindeki en temel faktörler arasında yer almaktadır.

3. İstihbarat Analizinde Başarısızlık ve İstihbarat Hatası

İstihbarat analizindeki kalite ve başarı, istihbarat üretiminin ve istihbarat çıktılarının verimli hâle gelmesinin en temel koşuludur. Bu noktada istihbarat analizcilerinin bilgi ve becerileri bu üretim ve başarının da ön koşuluna işaret etmektedir. Ancak istihbarat analizcisinin doğru yargıya varmasının önünde kültürel ön yargılar, ideolojik bakış, karşı tarafın istihbarat kapasitesinin abartılarak veya küçümsenerek okunması ve zihinsel kalıplar gibi çeşitli engeller de bulunmaktadır. Bu engeller başarılı istihbarat üretimini doğrudan ve olumsuz biçimde etkilemektedir. İran'da, istihbarat kurumları bünyesinde görevli olan analizcilerin bilgi, birikim ve yetkinliklerinde kendisini gösteren yetersizlikler ve engeller, başarısız istihbarat çıktıları üretilmesinin ana sebepleri arasındadır. İstihbarat hatalarının yol açtığı güvenlik açıkları, suikast operasyonları gibi süreçlerin engellenememesine de neden olabilmektedir.

4. İstihbaratın Siyasallığı

Daha çok demokratik ülkelerde ciddi bir sorun olarak görülen ve siyaset ile istihbarat bürokrasisi arasındaki ilişkinin siyasetin mutlak yönlendirmesiyle şekillendiği süreçleri ifade eden istihbaratın siyasallaşması (politicization of intelligence) sorunu, İran'da da ciddi bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. İstihbarat faaliyetlerinin yönetim muhaliflerine endekslenen, lidere bağlı, müesses nizamın ve resmî ideolojinin varlığını korumayı ve sürdürmeyi esas alan faaliyetler olarak kodlanması, İran'da istihbaratın siyasallık zeminini ortaya koymaktadır. İstihbarat bürokrasisinin ancak devrim rehberi başta olmak üzere siyasi makamların çizdiği sınırlar dâhilinde hareket edebilmesi, başarılı istihbarat üretimine ket vurmaktadır. Resmî ideoloji ve devrim rehberi tarafından önceden belirlenmiş (a priori) nitelikteki tehdit tanımlarına odaklanan ve bu tanımlar dışında kalan alanları büyük ölçüde göz ardı eden istihbarat faaliyetleri, İran'da gerçekleşen örtülü operasyonlara âdeta bir zemin oluşturmaktadır. Ülkedeki güvenlik ve tehdit algısının ABD, İsrail ve Suudi Arabistan'dan gelebilecek konvansiyonel tehditlere yoğunlaşması, iç güvenliği devlet güvenliği ile özdeşleştiren anlayışın muhalif hareketlere ve özellikle Halkın Mücahitleri Örgütü

(HMÖ) üzerine odaklanması istihbarat adına dar bir çerçevenin ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Bunun sonucunda İran, konvansiyonel tehdit ve sistem güvenliği odaklı algısının ötesinde, 2017 yılında Tahran'da düzenlenen DEAŞ saldırıları ve 2018-2019 yıllarında Huzistan ve Sistan-Beluçistan'da ayrılıkçı grupların gerçekleştirdiği büyük çaplı eylemlere hedef olmuştur. Bununla birlikte on yıllık süreçte altı farklı nükleer bilimci uzmanın suikasta uğraması da bu durumun bir yansıması niteliğindedir. Bu olayların her biri İran'daki yerleşik güvenlik algısının ve bunun doğrultusunda gelişen dar odaklı istihbarat faaliyetlerinin yarattığı boşlukların bir sonucu olarak gerçekleşmiştir.

Bütünsel olarak değerlendirildiğinde İran'da istihbarat kurumlarının başarısını etkileyen bu dört temel sorun alanının etkileşim içinde olduğu anlaşılmaktadır. Her biri bir diğerini etkileyen; bir diğerinin neden veya sonucu olan bu sorun alanları istihbaratın nihai üretim kapasitesini ve başarısını etkilemektedir. Bu durum İran'da gerçekleştirilen örtülü operasyonların kısa ve orta vadede devam edebileceğini, istihbarat alanında var olan bu zafiyetlerin örtülü operasyonlara açık bir görünüm yarattığını göstermektedir.

**İRAN'DA
GERÇEKLEŞTİRİLEN
SUIKAST
OPERASYONLARI
VE İSTİHBARAT
ZAFİYETİ
ARASINDAKİ İLİŞKİ
BAĞLAMINDA EN
YOĞUN BİÇİMDE
ÖNE ÇIKAN HUSUS,
İSTİHBARATA KARŞI
KOYMA ALANINDAKİ
BAŞARISIZLIKTIR.**

İRAN FAHRİZADE SUİKASTINA SİBER SALDIRIYLA YANIT VEREBİLİR Mİ?

Ersin Çahmutoğlu

Görüş - 02.12.2020

İran nükleer programının mimarı olarak tanınan ve aynı zamanda Devrim Muhafızları Ordusu komutanlarından olan Muhsin Fahrizade, Tahran'da 27 Kasım günü suikasta uğradı. 2018 yılında Binyamin Netanyahu tarafından yapılan bir sunumda, Fahrizade'nin isminin altı özellikle çizilmiş ve nükleer füze programındaki temel aktör olduğu ifade edilmişti. Ayrıca suikastın baş şüphelisi olarak görülen İsrail'in, MOSSAD aracılığıyla Fahrizade'yi bir süredir takip ettiği iddiası da mevcuttur.

Fahrizade suikastından İsrail'i sorumlu tutan İranlı yetkililer bu olaya yanıt olarak misilleme yapılacağına ve intikam alınacağına dair açıklamalar yaptı. İran'ın İsrail'e nasıl bir misilleme yapacağı, Fahrizade'nin intikamını nasıl alacağı en çok tartışılan konular arasında. Muadil bir olayın yani İran'ın üst düzey bir İsrailiye suikast gerçekleştirme-sinin, teknik kapasite ve kabiliyet açısından pek mümkün olmadığı değerlendiriliyor.

Kaldı ki İran daha önceki benzer olaylar karşısında da saldırıların karşılığını sert bir şekilde vereceğini söylemiş fakat bunlar sözde kalmıştı. 2010-2012 yılları arasında suikasta uğrayan nükleer bilim adamları ve fizikçilerin ardından intikam açıklaması yapan ancak misilleme kapsamında kayda değer bir girişimde bulunmayan İran, neredeyse sadece söylem bazında tepkiler göstermişti.

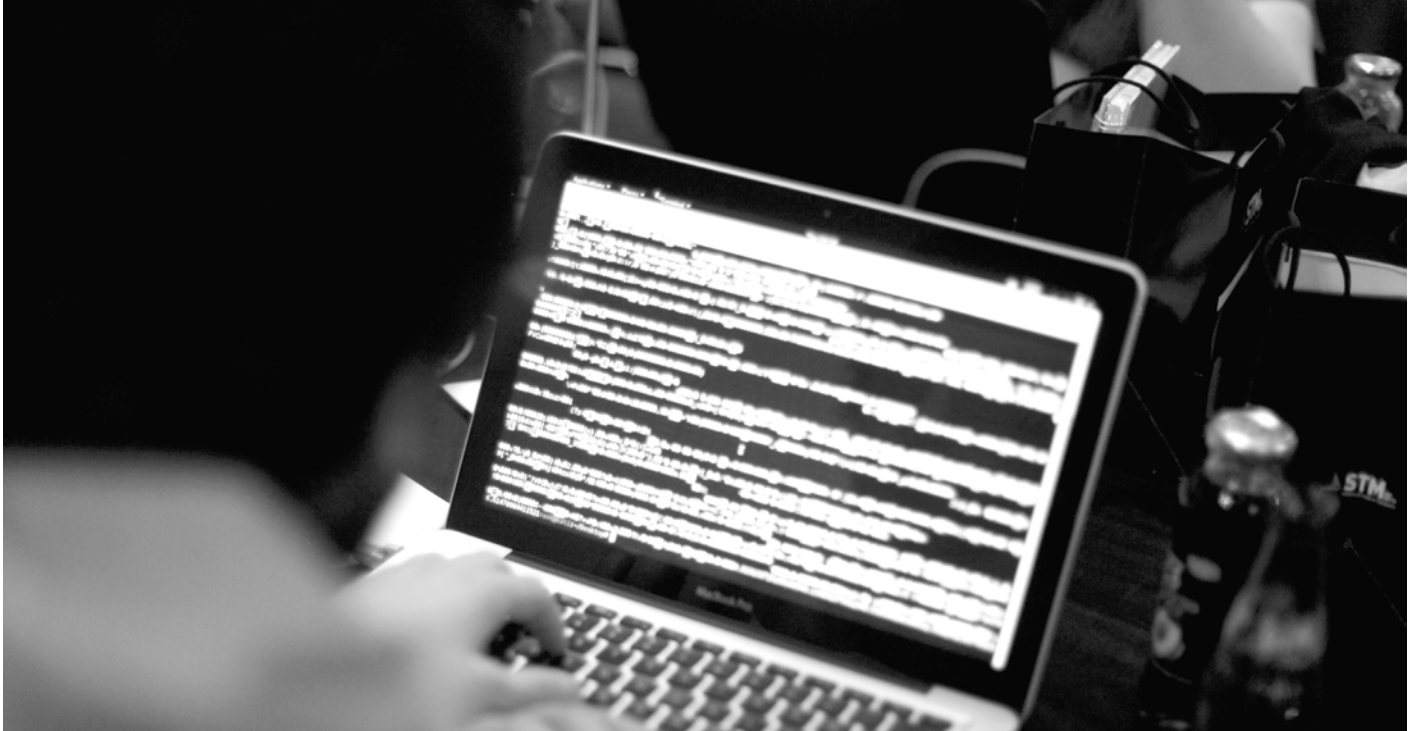
Önceki saldırılarda olduğu gibi Fahrizade suikastı sonrası İran'ın intikam alacağı ve misilleme olarak İsrail'e yanıt vereceği resmi ağzılarından dile getiriliyor. Bu yanıtın nasıl olacağı ve hangi enstrümanların kullanılacağı bir başka tartışma konusu. Bu noktada en çok akla gelen sorulardan biri şudur: İran'ın belirli olaylara tepki olarak sıkça başvurduğu siber saldırı araçları burada bir seçenek olarak değerlendirilebilir mi?

İran'ın İsrail'e karşılık verebileceği enstrümanlar arasında siber araçların olup olmadığı kısmen tartışılabilir. Böyle bir ihtimalin

gerçekleşme oranı çok düşük olsa da geçmiş örneklerden hareketle İran'ın yıkıcı olmayan ancak işleyişi etkileyen saldırılarla kritik alt-yapı sistemlerini hedef alması muhtemeldir.

Siber saldırılar açısından geçmiş örneklerle bakınca İran'ın yine çok defa dile getirdiği misillemeye dair söylemleri öne çıkmaktadır. 2010 yılından itibaren günümüze kadar Ali Muhammedi, Şehriyari, Rızayinejad, Fahrizade gibi nükleer bilim insanlarının suikasta uğramalarının ardından İran, siber alanda kayda değer bir eylem gerçekleştirmedi. Zaten 2010 Stuxnet Operasyonu sonrasında gerçek anlamda siber tehditlere maruz kaldığını fark eden İran, operasyonel anlamda siber kabiliyetlere 2013-2014 yıllarından sonra erişebilmişti.

Daha öncesinde tıpkı hacker gruplarının yaptığı gibi basit "website defacement" (web sayfalarının arayüzünün ve sayfa bilgilerinin değiştirilmesi, tahrif edilmesi) saldırılarıyla adından söz ettiren İran, 2013-2014 yılları

rından sonra da ses getirecek siber saldırılar yerine daha çok devlet destekli “gelişmiş siber tehdit grupları” (Advanced Persistent Threat – APT) aracılığıyla siber casusluk ve bilgi operasyonları yürütmeye başlamıştı. Bugüne kadar İsrail ve ABD gibi temel hedef olarak belirlediği ülkelere karşı yıkıcı/hasar verici ve ciddi maddi kayıplara yol açan siber saldırılar gerçekleştirilemeyen İran’ın, günümüzde de bu kapasiteye ve yeteneğe sahip olmadığını düşünüyor.

İran’ın siber saldırılarının hasar verebilecek ya da kayıplara yol açabilecek bir tarzda gerçekleşmesinin pek mümkün olmadığı çünkü teknik olarak İran’ın yıkıcı siber saldırıda bulunabilecek bir “attack toolset”inin (saldırı için uygun siber araçlar) olmadığı biliniyor. Bu eylemlerin yerine İran daha çok APT grupları üzerinden siber casusluk operasyonları ve diğer siber aktörlerle dijital platformlarda dezenformasyon, propaganda gibi bilgi operasyonları yürütüyor. Fakat birkaç ay önce İran’ın artık siber casusluk operasyonlarından öte girişimlerde bulunduğu haberlere konu olmuştu. Geçtiğimiz mayıs ve temmuz aylarında İran’ın İsrail’deki sivil kritik altyapıları hedef alan siber saldırılar gerçekleştirdiğini İsraili yetkililer tespit etmişti. İran, İsrail ile karşılıklı siber saldırılar sürecinde İsrail’in içme suyu altyapı sistemlerini hedef almış ve buna karşılık İsrail de çok geçmeden Bender Abbas Limanındaki ağ sistemlerine saldırıp burayı çalışamaz duruma getirmişti.

Bugün için de İran’ın siber alanda misilleme kapsamında İsrail’deki kritik altyapıları hedef alması ve bu altyapı sistemlerini devre dışı bırakabilecek siber saldırılar yürütme çabası söz konusu olabilir. Nitekim İsraili bazı yetkililerin bu konuda endişelerinin olduğu, İran’ın yeniden ICS (Industrial Control Systems) gibi merkezi kontrol sistemlerinin olduğu kritik su altyapılarına siber saldırılar düzenleyebileceği dile getiriliyor. Burada böyle bir olasılığın gerçekleşmesinin İsrail açısından bir zafiyete işaret ettiğini belirtmek gerekir çünkü bu durumda aynı olduktan ikinci bir saldırıya maruz kalmış olacaktır. Diğer taraftan İran’ın, İsrail devlet kurumlarına ya da sistemlerine değil de sivil altyapı olarak değerlendirilen su altyapısını hedef alması İsraililerde oldukça büyük endişelere yol açmıştı. Fahrizade suikastı sonrası bu tarz endişeli bir beklentinin İsrail’de alarm seviyesinde bir hareketliliğe neden olduğu bazı İsraili medya kuruluşlarında dile getiriliyor.

İsrail’deki bu hareketliliğin sürdüğü günlerde 30 Kasım gecesi İsrail Ulusal Siber Direktörlüğü tarafından tespit edilen büyük bir siber saldırının yaşandığı da yine haberlere konu oldu. İsrail’in en büyük sigorta şirketlerinden biri olarak tanımlanan Shirbit’i hedef alan saldırı sonucu devasa veri ihlalinin yaşandığı tespit edildi. Daha önceleri adı duyulmayan ve bir hacktivist (siber uzayda aktivist faaliyet yürüten siber tehdit aktörleri) ya da finansal motivasyonlu hacker organizasyonu olduğu düşünülen BlackShadow grubunun saldırıyı üstlendiği ifade ediliyor. İran ile yaşanan gerilimin ardından bu tür saldırıların artabileceği değerlendirilirken saldırıların devlet kurumlarına ya da kritik altyapılara düzenlenmemesi, olayın İran devlet destekli siber saldırı kapsamında olmayabileceği ihtimalini de öne çıkarıyor.

BlackShadow kaynaklı siber saldırının basına yansıdığı gün İsrail’in, ülkenin ulusal siber savunmasını güçlendirme adına hackerlardan faydalanıp olası zafiyetleri tespit etme amaçlı çalışmalara başladığı da bir başka haber konusuydu. 1 Aralık’ta açıklanan bilgilere göre İsraili yetkililer, ülkenin ulusal veritabanının güvenliğini test etmek ve genel veri ihlallerini önlemek adına hacker kiralamaya başladı. İsrail’in bu girişimi, olası İran kaynaklı saldırılar karşısında güvenlik önlemlerini artırma çabası olarak değerlendirilebilir.

İsrail’in İran’a tepkisi açısından bakılacak olursa İsrail bir siber saldırıya şimdilik ihtiyaç duymayabilir. Elbette İran’ın siber saldırılarına karşılık vermesi beklenebilir ancak bunun dışında spesifik bir siber operasyon yürütmesi mümkün görünmüyor. 2010 yılındaki Stuxnet Operasyonu ve birtakım istihbarat faaliyetleriyle fiziki operasyonlar sonucu elde ettiği veriler sayesinde İsrail’in İran nükleer programı ve teknik verilerle ilgili bilgilere sahip olduğu düşünülüyor. O yıllardan itibaren İran’ın kayda değer oranda bir nükleer program süreci geliştirmediği düşünülürse İsrail bu konuda herhangi bir girişimde bulunmayabilir. Bunun yerine MOSSAD’ın Fahrizade gibi üst düzey isimlere suikast silsilesine devam etmesi daha muhtemel. Burada siber araçlardan belki bu kapsamda faydalanılabileceği mümkündür. Yani Natanz’daki Stuxnet Operasyonu’nu başarıyla uygulayan İsrail, gelecek günlerde olası suikastlar için siber teknolojiler aracılığıyla teknik takip ve “advanced hacking” (gelişmiş siber teknolojilerle hackleme) faaliyetleri yürütebilir.

**DAHA ÖNCE DE
OLDUĞU GİBİ
FAHRİZADE
SUİKASTINDAN
SONRA DA İRAN’IN
MİSİLLEME
KAPSAMINDA
İSRAİL’DEKİ
KRİTİK ALTYAPI
SİSTEMLERİNİ
DEVRE DIŞI
BIRAKABİLECEK
SİBER SALDIRILAR
YÜRÜTMESİ SÖZ
KONUSU OLABİLİR.**

MUHSİN FAHRİZADE SUIKASTININ ANLAMAMI

Dr. Hakkı Uygur

Haber Analiz - 03.12.2020

Iran'da 27 Kasım'da gerçekleşen suikast eylemi, kısa süre içinde yalnızca bu ülkede değil tüm dünyanın gündeminde üst sıralara yerleşti. Olayın ajanslara düşmesinden sonra İran Atom Enerjisi Kurumu Sözcüsü Behruz Kemalvendi suikast iddiasını yalanlasa da kısa süre içinde saldırıya uğrayan ismin Devrim Muhafızları Ordusunun üst düzey komutanlarından olan ve ülkenin askerî boyutlu nükleer faaliyetlerini yürüten Muhsin Fahrizade olduğu anlaşıldı. Fahrizade, ismi hem ABD'nin yaptırım listesinde yer almasından hem de birkaç yıl önce İsrail Başbakanı Binyamin Netanyahu tarafından

isim verilerek hedef gösterilmesinden dolayı özel önem taşıyordu ve kendisi üst düzey koruma seviyesine sahipti.

Olay birçok açıdan yakından incelenmeyi hak ediyor. Öncelikle bu suikast son yıllarda nükleer bilim insanları ve üst düzey komutanları da içeren, suikast ve sabotaj olaylarının son halkasını teşkil ediyor. İran füze teknolojisinin kurucusu olduğu belirtilen General Hasan Tahrani Mukaddem'in Kerc yakınlarındaki bir tesisteki patlama sonucunda hayatını kaybetmesi, Kudüs Gücü Komutanı Kasım Süleymani'nin 2020'nin başında yakın kurmaylarıyla birlikte Bağdat Havalimanında öldürülmesi,

İran'ın nükleer arşivinin ülke içinden İsrail'e kaçırılması, hassas nükleer faaliyetlere ev sahipliği yapan Natanz'daki tesislere sabotaj düzenlenmesi yine kasım ayının ortalarında el-Kaide liderlerinden Ebu Muhammed el-Mısıri'nin kızı ile birlikte Tahran'da infaz edilmesi İran'ın hassas kişi ve tesislerin güvenliğini temin alanında ne kadar zorlandığını gözler önüne seriyor. Bu güvenlik açığı, Suriye ve Irak'ta İran'a bağlı güçlere düzenlenen rutin hava saldırıları ve Trump yönetiminin uyguladığı ağır ekonomik yaptırımlarla da birleştiğinde İran'ın yapısal bir krizle karşı karşıya bulunduğunu ileri sürmek abartılı olmayacaktır.

Olayın arkasında İsrail'in bulunduğu na dair çok az kimsenin şüphesi var. Gerek İranlı yetkililerin suçlamaları gerek İsraili isimlerin zımnı kabulleri gerekse de dışarıdaki gözlemcilerin kanaati bu yönde. İsrail'in daha önceki saldırıların birçoğunun da faili olması, İran'a tehditlerini sürekli olarak yenilemesi, Trump'ın seçimleri kaybetmesi ile Biden'ın Kapsamlı Ortak Eylem Planı (KOEP) olarak bilinen Nükleer Anlaşma'ya yeniden dönme ihtimalinden duyduğu rahatsızlık Tel Aviv'in neden temel zanlı olduğunu açıklarken sonuncu etken bu eylemin zamanlamasını da açıklıyor. Uluslararası basındaki birçok yorumda, Biden'ın ekibinin görevi resmen devralacağı 20 Ocak'a kadar bu tür eylemlerin süreceğinin altı çiziliyor. İsrail bu şekilde İran'ın fevri davranmasını ve bir hesap hatası yaparak bölgesel büyük bir çatışmanın fitilini ateşlemesini umuyor. Bu şekilde ABD'deki hükümetin hangi partiden olursa olsun kendi lehine çatışmalara müdahil olacağını ve "İran sorunu"nu temelli olarak çözeceğini düşünüyor. Nitekim saldırıdan birkaç gün önce Netanyahu, Pompeo ve Bin Selman arasında Suudi Arabistan'da gerçekleştirilen toplantıda bu tür çabalar konusunda eş güdüm sağlanması hedeflenmişti. Yine saldırıdan sonra Trump'ın özel temsilcisi ve damadı Kushner'ın da bölgeyi ziyaret etmesi, Trump'ın son ana kadar "maksimum baskı" politikasından vazgeçmeyeceğini gösteriyor. Bu ekibe göre saldırılar sonucunda İran "stratejik sabır" yaklaşımını sürdürerek karşılık vermese bile hem nükleer çalışmalarının boyutları daraltılacak hem de askeri, teknolojik kapasitesi ciddi ölçüde tahrip edilecektir. Nitekim Süleymani suikastından sonra ortaya çıkan bölgesel koordinasyon ve askeri liderlik sorununun hâlâ tam olarak giderilemediği biliniyor.

Son suikast sonrası eski asker yeni siyasetçi olarak tanımlanabilecek birçok ismin somut adres vermeden güvenlik bürokrasisine sert suçlamalar yöneltmesi, buna karşın eleştiri oklarının hedefindeki Millî Güvenlik Kurulu (MGK) Genel Sekreteri Ali Şemhani'nin çelişkili açıklamaları içerideki tansiyonun arttığına göstergesi. MGK doğrudan Devrim

Lideri Hamenei'ye bağlı olmasının yanı sıra içeride rekabet ve bazen çatışma hâlinde olan değişik istihbarat-güvenlik aparatları arasındaki uyumun sağlanmasından da sorumlu. Dolayısıyla Şemhani'nin "İstihbarat aldık, korumaları da artırdık ama bu kadar yoğun bir teknoloji, uzmanlık kullanacaklarını bilmiyorduk." şeklindeki açıklamaları kimseyi tatmin etmeyecektir.

Son olarak İran'ın İsrail'e karşı pratikte bir cevap vermesi düşük bir ihtimal. Bunun nedeni yalnızca ülke içinde ABD'ye bel bağlamakla suçlanan "ılımlı" Ruhani hükümetinin politik tercihi değil aynı zamanda ülkenin birçok açıdan zaten limitlerinin sonunda bulunması. Görünüşe göre önümüzdeki günlerde konu hızla iç politika tartışması hâline dönecek ve devletin etkin unsurları, olayı 2021 Cumhurbaşkanlığı Seçimleri sürecinde Ruhani'nin yetersizliğine indirgeyecekler. Arka planda ise İran devlet aklı, bir bütün olarak Biden hükümeti ile gerekirse füze teknolojileri ve bölgesel politikalarında önemli tavizler vererek yeni bir uzlaşmaya gitmemesi hâlinde mevcut durumun sürdürülemez olduğunun farkında. Son birkaç yıldır potansiyel halk ayaklanmalarına karşı yapılanmalara giden, yeni birimler kuran ve çeşitli tatabikatlar yapan güvenlik aygıtı, geçtiğimiz yıl kasım ayında bu konuda ne kadar ciddi olduğunu yüzlerce göstericiyi öldürerek ortaya koymuştu. Ancak bu tür hedefli ve etkin saldırıların sürmesi, hatta daha sansasyonel isimlere ya da tesislere karşı saldırıların gerçekleşmesi, bahsettiğimiz yapısal krizi yönetilemez hâle getirecektir. Bu nedenle ileriye yönelik en makul seçenek, İran'ın Biden yönetimi ile şimdiye kadar masaya koymaya yanaşmadığı konuları da kapsayacak şekilde yeni bir uzlaşma zemini aramasıdır. Aksi durumda Çin, Rusya ve Avrupa ülkelerinin dahi açıkça kınamaktan çekindiği bu saldırılar, İran'ın karşı seçeneklerini ciddi biçimde azaltacaktır.

Bu makale ilk olarak 2.12.2020 tarihinde TRT Farsça'da yayımlanmıştır.

<https://www.trt.net.tr/persian/brnm-h-h/2020/12/02/swqsd-bh-jn-fkhryzd-hmlt-znjy-rhy-w-gzynhhy-mhdwd-pysh-rwy-yrn-1538493>

**İSRAİL,
İRAN'IN FEVRİ
DAVRANMASINI
VE BİR HESAP
HATASI YAPARAK
BÖLGESEL BÜYÜK
BİR ÇATIŞMANIN
FİTİLİNİ
ATEŞLEMESİNİ
UMUYOR.**

İRAN'DA ARTAN ÇOCUK İNTİHARLARI

Hamid İbrahimi

Haber Analiz - 04.12.2020

SOSYOEKONOMİK SORUNLAR, İRAN TOPLUMUNU KÖTÜ ETKİLESE DE ÇOCUKLARDA İNTİHAR SEBEBİ OLARAK ÖN PLANA ÇIKMAYA BAŞLAMASI, DURUMUN KRİTİK BOYUTLARA ULAŞTIĞININ İŞARETİ OLARAK GÖRÜLEBİLİR.

İran'da son dönemde artan çocuk intiharı vakaları uzmanların uyarıda bulunmasına yol açmış ve art arda gelen çocuk intiharı haberleri, kamuoyunun tepkisine neden olmuştur. Resmî veriler açıklanmamasına rağmen bazı kaynaklar yeni eğitim öğretim yılının başından itibaren yaklaşık 28 çocuğun intihar girişiminde bulunduğunu, bunlardan 23'ünün hayatını kaybettiğini ve bu sayıdan 12'sinin 15 yaş altı çocuklar olduğunu aktarmaktadır.

Son Olaylardan Bazı Örnekler

Zor ekonomik koşullarda yaşayan Bushehrli bir ailenin 11 yaşındaki erkek çocuğu, akıllı cep telefonu olmadığından eğitimi aksadığı için 11 Ekim'de intihar etti. Bir hafta geçmeden aynı şehirde bu sefer 16 yaşındaki bir çocuk işçinin hayatına son verdiği haberlere düştü. 12 Ekim'de İlam'da gerçekleşen başka bir olayda, 10 yaşında olan bir erkek çocuğu intihar etti. İntihar nedeni yoksulluk olarak öne sürülen bu olaydan aylar önce 11 Nisan'da da aynı bölgede 12 yaşındaki bir kız çocuğu aynı nedenden dolayı hayatına son vermişti. 13 Ekim'de Tahran'ın Hacıabad semtinde Afganistanlı bir ailenin 10 yaşın-

daki kız çocuğu intihar ederek hayatını kaybetti. Diğer bir olayda ise 11 Kasım'da Bender Abbas'ta 8 ve 12 yaşlarında olan iki kız arkadaş intihar girişiminde bulundu. Ailevi sorunlardan dolayı intihar ettikleri belirtilen çocuklardan 8 yaşında olanı hayatını kaybetti. Huzistan iline bağlı Ramhürmüz'de 6 öğrencinin tablet ve akıllı telefon gibi uzaktan eğitim için gereken malzemelere ulaşamadıklarından dolayı intihar girişiminde buldukları söylentilerinin ardından 19 Kasım günü Valilik tarafından bu haber doğrulandı. Başka bir olayda, 22 Kasım'da Batı Azerbaycan iline bağlı Selmas'ta 17 yaşındaki bir kız çocuğu intihar etti. İntihar sebebinin babası tarafından şiddete maruz kalması olduğu belirtildi. En son olayda da 29 Kasım'da Meşhed'de yetiştirme yurdunda kalan 15 yaşındaki bir kız çocuğu intihar etti. Babasının cezaevinde bulunduğu ve annesinin de uyuşturucu bağımlısı olduğu belirtilen çocuk, altı ay önce yetiştirme yurduna yerleştirilmişti.

Dikkat Çeken Nedenler

Genelde biyolojik, psikolojik ve sosyoekonomik sorunlardan kaynaklanan intihar olgusunda bazı etkenler daha fazla öne çık-

maktadır. Nitekim geçtiğimiz dönemde "sanal ölüm tuzağı" olarak da anılan bazı çevrim içi oyunlar, dünya genelinde çocuk intiharlarına yol açmıştı. İran'daki son olaylarda ise intihar eden çocukların zor yaşam koşulları dikkat çekmektedir. Büyük ölçüde ekonomik şartlardan kaynaklanan bu durum, çocukların birinci intihar nedeni olarak karşımıza çıkmaktadır. Zira diğer önemli nedenlerden olan aile geçimsizliğinin de büyük oranda kötü ekonomik şartlardan kaynaklandığı bilinmektedir. Sosyal Refah ve Rehabilitasyon Bilimleri Üniversitesi Sosyal Refah Araştırmaları Merkezi Başkanı Merue Vameki'nin bir açıklamasında "Raporlara göre salgın sürecinde her on çocuktan sekizi şiddete maruz kalmıştır." ifadesi konuyla beraber değerlendirildiğinde son derece anlamlıdır.

Dikkat çeken bir diğer husus, intihar olaylarında çocukların uzaktan eğitim için gerekli materyale ulaşamamasıdır. Salgın sürecinin başlamasıyla diğer ülkelerde olduğu gibi İran da uzaktan eğitim uygulamasına geçmiştir. Ancak bu konuda altyapı problemlerinin yanı sıra birçok yoksul ailenin gereken araçları temin etmekte yaşadığı sorunlar, öğrencilerin önemli bir kısmını etkilemiştir. Nitekim Meclis Eğitim ve Araştırmalar Komisyonu Sözcüsü Ahmed Hüseyin Fellahi, 8 Kasım'da yaptığı açıklamada yaklaşık 3,5 milyon öğrencinin uzaktan eğitim imkânlarından mahrum kaldığını ifade etmiştir. Bu sayı, 15 milyon temel eğitim öğrencisinden yaklaşık %20'sine tekabül etmektedir.

İntiharın; toplum düzeninin ve birliğinin bozulduğu, birtakım norm ve değerlerin kaybolması sonucunda da ortaya çıkabildiği dikkate alındığında bu durum, önemli toplumsal sorunların belirtisi olarak değerlendirilebilir. İran uzun zamandır iç ve dış etkenlerden dolayı ekonomik sorunlarla uğraşmaktadır. Bu sorunlar, İran toplumunu kötü etkilese de çocuklarda intihar sebebi olarak ön plana çıkmaya başlaması, durumun kritik boyutlara ulaştığının işareti olarak görülebilir.

OPEC+ ÜRETİMİ ARTIRMA KARARI ALDI

Emine Gözde Toprak

Haber Analiz - 04.12.2020

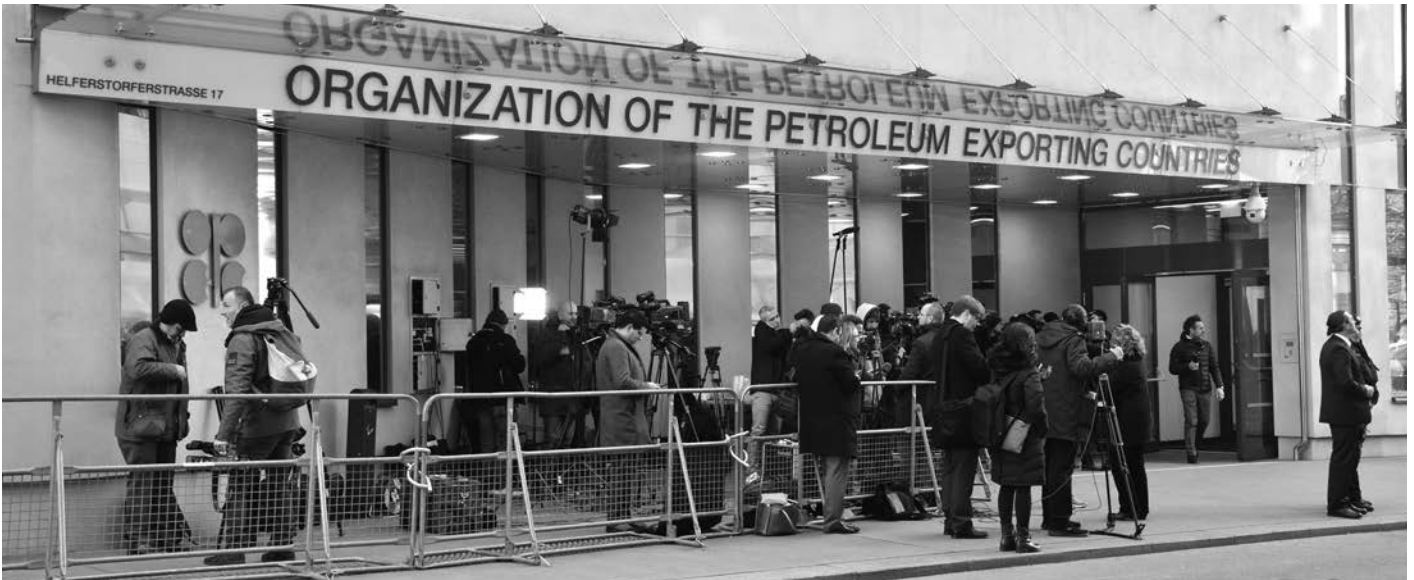
SUUDİ ARABİSTAN'IN GELENEKSEL RAKİBİ İRAN'IN
DURUŞU, ÜRETİM KESİNTİSİ KARARININ DEVAM ETMESİ
YÖNÜNDEDİR.

Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü (OPEC) ve OPEC dışı bazı üretici ülkelerden oluşan OPEC+ grubu, video konferans yöntemiyle 3 Aralık'ta bir araya geldi. Başlangıçta 1 Aralık'ta yapılması planlanan toplantı, üyeler arası anlaşmazlığı çözmek adına ertelenmişti. Medyaya yansıyan haberlere göre bu süreçte anlaşmaya varılması umuduyla üyeler arası özel toplantılar gerçekleştirildi. OPEC+ içerisindeki anlaşmazlık, mevcut üretim kesintisinin ocak ayından itibaren devam edip etmeyeceği hususu üzerineydi. Üretim kısıntısının devam ettirilmesine sıcak bakmayan üyeler, petrol fiyatlarının toparlanması ve koronavirüs aşısıyla ilgili ümit vadeden haberleri referans gösterse de uzmanlar olumlu gelişmelerin talepte beklenen artışı kısa vadede istenilen seviyeye çekmeyeceğinin altını çizmiştir. Koronavirüsün ikinci dalgasıyla birlikte ülkelerde tekrar uygulanmaya başlanan karantina ve aşının kullanılıp dünya genelinde yaygınlaşmaya başlamasının kısa vadede mümkün olmaması, petrol talebindeki artış beklentisinin önündeki en büyük engel olarak nitelendirilebilir. Bu kırılğan ortam ışığında toplantıdan 7,7 milyon varil olan kesinti kararının 3 ay daha uzatıl-

masına yönelik karar çıkması beklenirken grup, ocak ayı itibarıyla üretimi kademeli olarak günlük 500 bin varil artırma kararı aldı. Diğer bir ifadeyle, 7,7 milyon varillik üretim kesintisi ocak ayında 7,2 milyona düşürüldü. Kademeli bir üretim artışı, öngörülen senaryolardan biriydi. Toplantı sonrası yapılan açıklamada, OPEC+ üyesi ülke bakanlarının piyasa koşullarını değerlendirmek üzere her ay düzenli olarak toplanacağı ve üretim artışının 500 bin varil şeklinde yapılacağı duyuruldu.

OPEC+ grubu, mart ayından bu yana koronavirüs salgınının artışı önlemek amacıyla ülkelerin uyguladıkları karantina önlemlerinin doğrudan sonucu olan zayıf talep ve arz fazlalığıyla mücadele etmektedir. Grup bu sorun karşısında Nisan 2020'de, 1 Temmuz-31 Aralık 2020 tarihleri arasında günlük 7,7 milyon varil üretim kesintisine gitme kararı almıştı. OPEC'in ağır toparlanımdan olan Suudi Arabistan, toplantı gündemini ve sonucu etkilemede nüfuz sahibi ülkelerden biri konumunda bulunmakta ve üretim kısıtlamasının daha fazla ve daha uzun olmasını talep eden ülkelerin en başında gelmektedir. Suudi Arabistan Enerji Bakanı Prens Abdulaziz bin Selman,

petrol kesintisinin kademeli olarak hafifletilmesi kararına sıcak bakmasa da fikir birliğinin esneklik gerektirdiğini ve anlaşmaya bu şekilde ulaşıldığını belirtti. Suudi Arabistan'ın geleneksel ortaklarından olan Birleşik Arap Emirlikleri ise Kazakistan ve Rusya'nın yanında üretim kesintisinin uzatılması kararına karşı çıkan ülkeler arasında bulunurken Suudi Arabistan'ın geleneksel rakibi İran'ın duruşuysa üretim kesintisi kararının devam etmesi yönündedir. Zira İran hâlihazırda yaptırımlar nedeniyle günlük 2,2-2,4 milyon varil olan petrol üretim kotasını tam kapasiteyle kullanamamaktadır. Dolayısıyla petrol arzındaki azalma, küresel petrol fiyatlarında artış veya en azından mevcut fiyatın korunmasını sağlayacağı için İran'ın çıkarınadır. Yine de alınan bu kararın İran'ın mevcut durumu göz önüne alındığında petrol gelirleri üzerinde en azından ciddi bir etkisinin olması beklenemez. Bununla birlikte Biden'ın kazanmasının İranlı yetkililerde ABD yaptırımlarının kalkacağı yönünde bir beklenti yarattığı da açıktır. Tahran, ABD seçim sonuçlarının İran'ın önümüzdeki dönemde petrol ihracatı üzerinde etkisi olacağına inanmaktadır.

FAHRİZADE SUİKASTI VE RUSYA'NIN YAKLAŞIMI

Dr. Sabir Askeroğlu

Haber Analiz - 05.12.2020

RUSYA'NIN FAHRİZADE'YE DÜZENLENEN SUİKAST KARŞISINDAKİ PASİF TUTUMU, İRAN'IN NÜKLEER PROGRAMI SÜRECİNDE KENDİSİNİ "İKİNCİL AKTÖR" OLARAK NİTELENDİRMESİYLE İLGİLİDİR.

27 Kasım'da gerçekleşen Muhsin Fahrizade suikastı Rusya'nın da gündemindeydi. Fakat Rusya, bu olay karşısında Süleymani'nin öldürülmesinde sergilediği tutumdan çok daha pasif bir tutum sergiledi. Devletin en üst kademesindeki kişilerden herhangi bir açıklama gelmezken yapılan açıklamalar ikincil seviyede kaldı. Rusya Dışişleri Bakanlığı resmi olarak "Suikastın arkasında her kim varsa ve kim bu olayı kendi siyasi amaçları için kullanmaya çalışıyorsa bunu şiddetle kınıyoruz." açıklamasında bulundu. Duma Dış İlişkiler Komitesi Başkanı Leonid Slutskiy, Fahrizade suikastını terör saldırısı olarak nitelendirdi. Rusya Federal Konseyi Dış İlişkiler Komite Başkanı Konstantin Kosaçov, "İranlı fizikçinin öldürülmesi Orta Doğu'da savaşın başlamasına bahane olabilir." yorumunda bulunurken Federal Konsey Siyasi İletişim Başkanı Aleksey Puşkov ise söz konusu ölümün bir savaş nedeni olamayacağı ve İran'ın tepki göstermeyeceği yorumunda bulundu.

Rusya'nın Fahrizade suikastıyla ilgili daha temkinli davranmasının birkaç nedeni var. Birincisi, suikast failinin kesin olmamasıdır. Süleymani olayının arkasında ABD'nin olduğu bilinirken Fahrizade olayının arkasında kimin olduğuna dair sadece tahminler yapılabilmekte, suikastın İsrail veya Trump yönetimi tarafından gerçekleştirilmiş olabileceğine dair yorumlarla yetinilmektedir. Fakat ne ABD ne de İsrail, Fahrizade'nin öldürülmesini resmen üstlenmektedir.

Rusya'nın tutumunun ikinci nedeni de Moskova'nın son dönemde İran'ın nükleer programıyla ilgili kendisini konumlandığı yerdir. Rusya bu süreçte ikincil aktör konumundadır. İran'ın nükleer programının geleceğiyle ilgili aktörler başta ABD, İran ve İsrail'dir. İsrail, İran'ın nükleer programını geliştirmesine en sert biçimde karşı çıkan devlettir. İran'ın nükleer programını daha ile-

ri seviyeye taşınması, İsrail için bir savaş nedeni olarak görülmekte ve bunu önlemek için her yola başvurulacağı bilinmektedir. Aslında Rusya da İran'ın nükleer güç olmasına karşı çıkmakta ve kendi güney sınırlarında bir nükleer gücün olmasını istememektedir. Rusya'nın İran'dan beklentisi nükleer faaliyetlerini sadece barışçıl amaçla kullanması ve bu sürecin Uluslararası Atom Enerjisi Kurumu tarafından sıkı denetim altında tutulması yönündedir. Ayrıca Rusya, kendisini İran'ın nükleer faaliyetlerinde teknik ve diplomatik yöntemlerle frenleyici rol üstlenen ülkelerden biri olarak görmekte ve görüşmelerde aktif rol üstlenen ülkelerden biri olmak istemektedir. Bu nedenle İran, nükleer programını en üst seviyeye ne kadar geç ulaştırırsa Rusya için o kadar iyi olacaktır.

Diğer yandan Rusya, Fahrizade suikastı gibi olaylardan kaçınılması gerektiğini de düşünmektedir. Rusya'ya göre bu tür girişimler, gergin ortamın daha da kızışıp çatışma riskinin artmasına ve ABD ile İran arasında 2021'den itibaren yapılması muhtemel dip-

lomatik görüşmelerin zora girmesine ya da ertelenmesine yol açabilir.

Rusya, Biden'ın gelişiyi ABD'nin Nükleer Anlaşma'ya tekrar dâhil olması için girişimlerde bulunacağını ummaktadır. Dolayısıyla da İran'ın nükleer programının geleceğiyle ilgili belirleyici aktörün ABD olduğunu bilmektedir. Diğer yandan bunu engellemek isteyen İsrail'in güvenlik endişelerine hassasiyet gösterdiğini dile getirmekte, İsrail-İran çekişmesinde taraf tutmaktan ve İsrail'i karşısına almaktan kaçınmaktadır. İsrail'in, ileri gitmemesi şartıyla İran'ın nükleer faaliyetlerine engel olması Rusya'nın da işine gelmektedir. Ayrıca İsrail-ABD ilişkisinin Obama Dönemi'nde olduğu gibi kötüleşmesi, İsrail'in Rusya'ya yaklaşma ihtimalini güçlendirmektedir. Böyle bir gelişme Rusya'nın çıkarına olacaktır. Sonuç olarak Rusya, Fahrizade suikastında da görüldüğü üzere 2021 yılından itibaren İran nükleer programıyla ilgili sürecin nereye doğru evrileceğini bekleyerek ona göre adım atacaktır.

İRAN'IN SURİYE'DE MEZHEP ODAKLI STRATEJİK HEDEFLERİ

Dr. Muhammed Abdulmecid

Görüş - 09.12.2020

İran Suriye'de halk ayaklanmasını bastırmak için Esed rejiminin yanında durdu. Bu amaçla milis örgütlerin kurulmasını sağladı ve Şiiilerin kutsal mekânlarını koruma bahanesiyle bazı bölge ülkelerinden binlerce Şii milisi Suriye'ye getirdi.

Bununla beraber Suriye'de nüfuzunu güvence altına almak için bürokraside, orduda, güvenlik kurumlarında, üniversitelerde ve ticaret ve ekonomi sektörlerinde kendisine bağlı kişilerden bir ağ oluşturarak onların kritik karar mercilerinde görev almalarını sağladı. Ayrıca onlarca milyar dolarlık harcamalarını telafi etmek için Suriye'ye ekonomik anlaşmalar dayatarak bazı imtiyazlar elde etti. Dahası, Suriye devletini kendisine bağımlı hâle getirmek için kendisinden kredi almaya zorladı. Ne var ki tüm bunlar yetmezmiş gibi bir de Suriye'nin toplumsal yapısına yönelik başka bir çaba içine girdi. İran'ın bu çabası, Suriye'den çekilme mecburiyetinde kaldığı takdirde, uzun vadeli çıkarlarını koruyabilmek amacıyla, yumuşak güç politikası doğrultusunda, Suriye halkında İran'a yakın toplumsal bir taban meydana getirme niyetini taşıyor.

İran kendi ideolojisine bağlı toplumsal bir tabanın yokluğunda Suriye'deki nüfuzunu uzun vadede koruyamayacağını biliyor. Suriye'de Şii bir nüfus bulunması bu nüfuzun uzun ömürlü olması açısından çok önemli olmasına rağmen, şu anda sayılarının çok az olması (2000 yılında toplumun sadece yüzde 1'i Şii idi) bu amacın gerçekleşmesini zorlaştırıyor. İran bu engeli aşmak için, Suriye toplumunda Şiiiliği yaymak amacıyla kesintisiz bir çaba içinde. Bu doğrultuda Suriye'deki askerî varlığına son vermeden önce daha büyük kitleleri Şiiileştirebilmek için siyasal çözümleri geciktirmeye çalışıyor.

Hedef Bölgeler

Suriye rejimi ve müttefikleri şu anda Suriye topraklarının yaklaşık yüzde 65'ini

kontrol ediyor. Fakat bu coğrafi bölgedeki bazı noktalar, İran için daha fazla önem arz ediyor. Şam şehri ve çevresi, Suriye'nin güneyi ve İsrail, Irak ve Lübnan sınırlarındaki bölgeler İran için stratejik öneme sahip. Bu nedenle İran Esed rejiminin işbirliğiyle söz konusu bölgelerdeki demografik yapıyı sistematik olarak değiştirmekte. Milyonlarca Sünni Suriyeli zorla yerinden edilerek mülteci durumuna düşürüldü. Esed rejimi Lübnan'da kalan ve özellikle Şam ve Humus'un kenar mahallelerine dönmek isteyen çok sayıda Suriyeli mültecinin geri dönmesine izin vermiyor. Lübnan Hizbullahı da Lübnan-Suriye sınırındaki Kasir şehrinin bulunduğu bölgeyi ele geçirmesinin ardından, yedi sene geçmesine rağmen bölgenin Sünni nüfusunun geri dönmesine izin vermiyor.

İran Şam'ın güneyindeki Zeynebiye bölgesini milisler aracılığıyla kontrol ediyor ve Beyrut'un güneyindeki Şii bölgesi gibi Şam'ın güneyinde de benzer bir bölge oluşturmayı planlıyor. Nitekim bu amaçla, yerel araçlar vasıtasıyla bölgede mülk ve arazi satın almakta. Ayrıca Şam'ın eski bir semtinde bulunan Seyyide Rukiye türbesine yakın bölgelerde mülk sahiplerine baskı yaparak mülklerini satmaya zorluyor. Doğu Guta ve Daria gibi, sakinlerinin ülkeyi terk etmek zorunda kaldığı ve artık geri dönemeyeceği bölgelerde gayrimenkul satın almak için ciddi çaba sarf edilmekte.

İran'ın dikkatini çeken bir başka yer, coğrafi konumuyla Deyrizor ili olmuştur. Deyrizor Suriye'yi Irak'a bağlayan bölge ve Tahran-Akdeniz karayolu üzerinde yer alıyor. İran'ın bu bölgeye ilgisi elbette yeni bir durum değil. İran'ın bu bölgede Şiiiliği yayma çabaları 1980'lerin sonlarına dayanıyor. Son dönemde DEAS'ın bölgeden çıkarılmasının ardından İran, Şiiiliği yayma çabalarına bu kez "teşvik ve tehdit" politikasıyla yeniden başladı. Böylece maddi ve manevi yardım ve destek sağlayarak halkla yakınlaşmaya çalıştı. Örneğin İran bu şehirde rejimin kontrolün-

de bulunan, yıkılma durumuna gelmiş sağlık merkezlerinden çok daha iyi ve donanımlı bir hayır hastanesi ve birkaç sağlık merkezi inşa etti. Ayrıca bazı cadde ve parkları yeniden onardı. Fakat bunlara karşılık, varlığını pekiştirmek için ilin güneydoğusunda, Çeşme Ali adıyla yeni bir kutsal mekân inşa etti ve birkaç gün sonra geri adım atmak zorunda kalsa da ilin doğusunda bulunan camilerde Şii ezanı okutturdu.

İran'ın Suriye'nin güneyine olan ilgisi, Lübnan'ın güneyinde olduğu gibi, İsrail ile sınır bölgelerinde benzer bir konuma sahip olmak istemesinden kaynaklanıyor. İran'a bağlı milislerin Ürdün ve İsrail sınırından en az 40 kilometre geri çekilmesini gerektiren anlaşmanın ardından, İran bölgedeki varlığını

MİLYONLARCA SÜNNİ SURİYELİ ZORLA YERİNDEN EDİLEREK MÜLTECİ DURUMUNA DÜŞÜRÜLDÜ. ESED REJİMİ LÜBNAN'DA KALAN VE ÖZELLİKLE ŞAM VE HUMUS'UN KENAR MAHALLELERİNE DÖNMEK İSTEYEN ÇOK SAYIDA SURİYELİ MÜLTECİNİN GERİ DÖNÜŞÜNE İZİN VERMİYOR.

pekiştirmek için yeni yollar aramaya başladı. Bu doğrultuda Şiiliği yaymak için, Suriyeli gençleri kendisine bağlı yerel milis gruplarda örgütleme girişiminde bulundu.

Şiiliği Yayma Araçları

Esed rejimi ve müttefiklerinin halka karşı savaşının Suriye halkı için felaket sonuçları oldu. Ülkenin altyapısının yüzde 40'ı tahrip edildi; nüfusun yüzde 90'ı yoksulluk sınırının altına düştü; tüm okulların yüzde 40'ı, hastanelerin ve sağlık merkezlerinin yüzde 30'u tamamen veya kısmen yıkıldı ve okul çağındaki çocukların yüzde 35'i eğitimden mahrum kaldı. Vatandaşlar işsizlikten, iş fırsatlarının olmayışından, yerel para biriminin devalüasyonundan, yüksek enflasyondan ve hatta temel ürünlerin eksikliğinden muzdarip. İran ise halkın karşı karşıya kaldığı bu şartları Şiiliği ve kendi ideolojisini yaymak için altın bir fırsat olarak değerlendiriyor. Nitekim "hayır kurumları" vasıtasıyla giysi, örtü ve kırtasiye malzemeleri gibi maddi destekte bulunmak, sosyal olanaklar, sağlık ve eğitim hizmetleri sağlamak, kültürel, eğlence amaçlı ve dinî faaliyetler düzenlemek yoluyla vatandaşları yanına çekip Şiileştirmeye çalışıyor.

Çocuklar ve Gençler

İran'ın Suriye'de Şiiliği yaymaya yönelik faaliyetleri son otuz yılı kapsıyor. Buna rağmen bu süre zarfında İran, Şii olan orta yaşlı veya yetişkinlerin daha çok maddi çıkarlar güderek mezhep değiştirdiklerini gördüğünden, bu kesimlere İran'ın çıkarlarını korumak açısından pek güvenmiyor. Bu nedenle dikkatini daha çok çocuklara ve gençlere yöneltmiş durumda. İran okulları kontrol etmek, müfredatı değiştirmek ve izcilik merkezleri kurmak gibi çeşitli yöntemlerle, Şiiliğin nüvelerini yeni kuşakların kafasına yerleştirmeye çalışıyor.

İran'ın bu konudaki ilk adımı, özellikle Şam, Deyrizor ve Halep bölgelerinde savaşta zarar görmüş onlarca okulun yeniden inşa edilmesiyle atıldı. Örneğin Mart 2017'de İran İmar Cihadı Kurumu, Halep'te hasarlı toplam 85 okuldan 55'inin onarımını tamamladı. Bu okullar Şii propagandası için temel hedeflerden biri hâline geldi. İranlı yetkililerin ve milis grupların komutanlarının bu okullara yaptıkları sık ziyaretlere ve gerçekleştirilen çeşitli programlara ek olarak, İran yoksul öğrencilere yardım dağıtarak birçok ihtiyaç sahibi aileyi çocuklarını bu okullara göndermeye teşvik ediyor. İran'ın başlattığı bu girişimler, geldiğimiz noktada resmîyet kazanmış durumda. Ocak 2020'de İran Eğitim ve Öğretim

Bakanlığı Suriye Eğitim Bakanlığı ile bir mutabakat zaptı imzaladı. Bu mutabakat zaptına göre İran Suriyeli öğretmenler için eğitim kursları açacak, ders kitaplarının hazırlanmasında ve basılmasında yardımcı olacak ve 250 okulu onaracak. Suriye Eğitim Bakanlığı daha sonra iç kamuoyunda bu yönde oluşan tepkileri yatıştırmak için, İran'ın okulları onaracağını reddetse de İran'ın bu projeden gerçekten geri çekilmesi uzak bir ihtimal.

İran, okullara yönelik bu ilgisinin yanı sıra Şam, Deyrizor ve Halep bölgelerinde "İmam Mehdi İzcileri" ve "Velayet İzcileri" adlı iki izci topluluğu kurdu. Bu iki topluluk Şii ve Sünni çocuk ve gençlerden üyeler kabul etmekte ve eğitim, din, spor, sanat ve benzeri alanlarda programlar düzenlemekte. Ayrıca gönüllülerden ihtiyacı olanların ailelerine maddi yardım sağlamakta. Bu faaliyetlerin ideolojik yönü çok ağır basıyor. Topluluğun kendi yayınladığı görüntülere göre, askerî uniformalar giymiş gönüllü çocuklar dinî bir törene katılarak mezhep ihtilaflarını körikleyen sloganlar atıyorlar. Bazı raporlara göre bu iki topluluk şimdiye kadar 10 binden fazla çocuk ve gencin kendisine katılmasını sağlayabildi.

Yerel Milis Grupların Üyeleri ve

Onların Aileleri

İran gençleri kendi milis güçlerine katılmak için çeşitli yöntemler kullanıyor. Bu gruplara katılacak kişiler için temel hizmetler ve dokunulmazlık sağlıyor. Buna göre, katılmak isteyen gençler güvenlik güçleri tarafından takip ediliyor olsalar bile, bu gruplara katıldıktan sonra güvenlik güçleri onları takipten çıkarıyor. Aşırı yoksulluk, iş imkânlarının olmaması ve güvenlik güçleri tarafından takip edilmenin bir sonucu olarak, Esed rejimine karşı protestolara katılanlar dâhil olmak üzere çok sayıda genç bu gruplara katılmış durumda. Şiiliğe inanan üye olmak için gereken şartlardan biri olmasa da bu gençler üye olduktan sonra İran'ın yumuşak güç programlarıyla Şiiliğe çekilmekte. Sonraki aşamada çeşitli etkinlikler ve programlarla aileleri cezbedilmeye çalışılıyor. Milis grupların mensuplarının aileleri Şiiliğin yayılmasında en önemli hedef kitlelerden biri. Örneğin İran Halep'in güney ve doğusundaki kenar mahallelerinde "Bâkır Tugayı" militan grubu da dâhil olmak üzere "Neyreb Alayı'nın" çok sayıda üyesini Şiileştirmeyi başardı. Halen Safira kentinde, çoğu Bâkır Tugayı üyesi olarak Şiiliğe geçen yüzlerce Şii aile yaşıyor.

Aşiret Reisleri ve Kanaat Önderleri

Yukarıdaki gruplara ek olarak, İran aşiret reisleri ve nüfuzlu yerel kişilerin etkisinin farkında olarak onları kendisiyle aynı çizgiye getirmeye çalışıyor. İran bazı aşiretlerin Ehl-i Beyt soyundan gelmelerini suiistimal ederek reislerine yakınlaşmaya ve böylece Şiiliği aralarında yaymaya çalışıyor. Beşinci İmam Muhammed el-Bâkır'ın soyundan geldikleri iddia edilen Baggara aşiretinin reislerinden biri, bu çabaların sonucunda İran'la ittifak kurdu. Bu ittifaktan sonra, söz konusu şahıs, Halep'in güneydoğusunda İran'a bağlı en güçlü yerel milislerden olan Bâkır Tugayı'nı kurdu ve bu tugayın üyelerinin çoğu aileleriyle birlikte Şiiliğe geçti. Öte yandan İran, resmî Sünni kurumlarından birçok Sünni din adamını yanına çekmeyi de başardı. Böylece bu din adamları, İran'ın İsrail karşıtı konumunu gerekçe göstererek İran propagandası yapıyorlar. Suriye Başmüftüsü Ahmed Bedrettin Hassun gibi, bu kişiler Şiiliğe geçmemiş olsalar da siyasi Şiiliği desteklemekteler.

Sonuç

İran krize yönelik herhangi bir siyasi çözümün sonucunda Suriye'den askerî olarak geri çekilmek zorunda kalacağını biliyor. Bu nedenle hem devlet kurumlarında hem de Suriye toplumunda etkinliğini sürdürebilmek için her türlü çabayı sarf ediyor. İran Suriye halkının zor yaşam koşullarından yararlanarak Şiiliği onların arasında yaymak suretiyle kendine bir toplumsal taban oluşturmaya çalışıyor. Şiiliği Suriye'deki Aleviler ve İsmaililer arasında yayma çabalarının yanı sıra, Tahran-Akdeniz hattına ve Irak, Lübnan ve İsrail sınırlarına yakın bölgelerde stratejik öneme sahip alanlara daha fazla odaklanmış durumda. İran'ın Şiiliği Sünniler arasında yayma projesi çeşitli zorluklarla yüz yüze. Halkın göstereceği olası direnç bunlardan biri. Bir diğer olasılık ise mali kaynaklar ve teşviklerin kesildiği veya koşulların değiştiği takdirde mezhep değiştirenlerin tekrar Şiiliği terk etmeleri. Bu endişelerin bir sonucu olarak İran, daha çok çocuklara ve gençlere odaklanmış durumda. İran böylece Suriye'deki nüfuzunu gelecekte de sürdüreceğini umuyor. Şiiliği Suriye toplumunda yayma çabaları sadece dinî saiklere dayanmıyor; inancın İran'ın siyasi emelleri uğruna bir araç hâline gelmesinden kaynaklanıyor.

Bu makale ilk olarak 8.12.2020 tarihinde Anadolu Ajansında yayımlanmıştır.

<https://www.aa.com.tr/tr/analiz/iranin-suriye-de-mezhep-odakli-stratejik-hedefleri/2069274>

İRAN'IN NÜKLEER FAALİYETLERİNİ HIZLANDIRAN KANUN NE ANLAMA GELİYOR?

Mehmet Koç

Haber Analiz - 09.12.2020

FAHRİZADE SUİKASTININ İLK SOMUT NETİCESİ, NÜKLEER ANLAŞMA'NIN KADERİNİ BELİRLEME KAPASİTESİNE SAHİP KANUN'UN ONAYLANMASI OLMUŞTUR.

1 Aralık Salı günü 290 sandalyeli İran Meclisi, 260 milletvekilinin katılımı ile gerçekleşen oturumda 251 milletvekilinin kullandığı olumlu oyla “Yaptırımları Kaldırmak ve İran Halkının Çıkarlarını Korumak İçin Stratejik Eylem Kanunu”nu onayladı. Bu Kanun tasarısı 2 Kasım’da üçüncü derece öncelikli tasarı olarak Meclis Genel Oturumunda onaylanmış ve gerekli çalışmaların yapılması için Millî Güvenlik ve Dış Politika Komisyonuna havale edilmişti. Ancak 27 Kasım’da nükleer fizikçi ve Savunma Bakanlığı Teknoloji Araştırmaları Merkezi Başkanı Muhsin Fahrizade’nin Tahran civarında suikast sonucu öldürülmesi, Meclisi harekete geçirdi ve tasarı, 29 Kasım’da üçüncü dereceden ikinci derece öncelikli tasarıya dönüştürüldü. Anayasayı Koruyucular Konseyi (AKK) tarafından 2 Aralık’ta onaylanan Kanun, yürürlüğe konmak üzere Meclis Başkanı Kalıbf tarafından Cumhurbaşkanı Ruhani’nin imzasına sunuldu. Fahrizade suikastının ilk somut neticesi, Nükleer Anlaşma’nın kaderini belirleme kapasitesine sahip bu Kanun’un onaylanması olmuştur. Dolayısıyla Kanun bu bağlamda ülkenin hem iç hem dış politikasının seyrini belirleme etkisine sahiptir.

Kanun’un onaylanmasına ilk tepki, hükümet kanadından yürütmenin işlerine müdahale edildiği yönünde gelmiştir. Cumhurbaşkanı Ruhani ve Cumhurbaşkanı Birinci Yardımcısı İshak Cihangiri atılan bu adımı sağlıklı bulmamış ve bu Kanun’un Anlaşma ile ilişkili süreci olumsuz etkileyeceğinin altını çizmiştir. Nükleer dosyanın Millî Güvenlik Yüksek Konseyinin (MGYK) inisiyatifinde olduğunu savunanlara karşı Konseyin sekreterliği tarafından yapılan açıklamada, söz konusu Kanun’un İran’ın çıkarlarına zarar vermeyeceği vurgulanmıştır. Ruhani’nin başkanlığını yaptığı Konsey içerisinde de Kanun’la ilgili fikir birliği olmadığı ortaya çıkmıştır. Zira Konseyin 12 üyesinden en az altısı Devrim Rehberi Hamenei’nin doğ-

rudan atadığı kişilerden oluşmaktadır. Konseyin üyelerinden Genelkurmay Başkanı, Ordu Genel Komutanı, Devrim Muhafızları Ordusu Genel Komutanı, Yargı Erki Başkanı dışında Hamenei tarafından atanan iki özel temsilci daha bulunmaktadır. Hâlihazırda Konsey sekreteri olan Ali Şemhani de söz konusu iki özel temsilciden biridir. Diğer özel temsilci ise Said Celili’dir. Yasama Erki Başkanı Muhammed Bakır Kalıbf’ın da bu cenahtan olması, Konseydeki dengeleri Ruhani’nin aleyhine değiştirmektedir. Cumhurbaşkanlığı Ofisi Başkanı Mahmud Vaizi, açıklamasında Konsey Sekreterliğini Meclis ile gizlice iş birliği yapmakla suçlamıştır.

Kanun, İran Atom Enerjisi Kurumunu; Nükleer Anlaşma’da öngörülen %3,67 uranyum zenginleştirme oranının çok üstünde olan %20 zenginleştirme üretmekle ve yılda en az 120 kg depolamakla, ikinci nesil gelişmiş İR-2M santrifüjlerini ve AR-GE faaliyetleri kapsamında en az 164 adet altıncı nesil İR-6 santrifüjü kurmakla ve bir yıl içerisinde de bu nesil santrifüjü 1.000 adede çıkarmakla mükellef kılmaktadır.

Ayrıca Kanun, Anlaşma’ya taraf olan diğer ülkelerin (Almanya, Fransa, İngiltere, Çin ve Rusya) İran’a karşı sorumluluklarını yerine getirmesini amaçlayan altıncı madde ile; ABD yaptırımları kapsamında olan bankacılık işlemlerini normalleştirmemeleri, petrol ve petrol ürünlerinin ihracatının önündeki engelleri kaldırmamaları ve satıştan elde edilen dövizin eksiksiz ve hızlı bir şekilde ülkeye geri dönmesine olanak sağlamamaları hâlinde hükümeti, İran’ın gönüllü olarak uygulamakta olduğu Ek Protokol’ü durdurmakla mükellef kılmaktadır.

Kanun’un son bendinde etki kapasitesini artırmak amacıyla birtakım cezai müeyyideler de öngörülmüştür. Buna göre Kanun’u uygulamayı reddedenler veya uygulanmasını engelleyenlerin İslami Ceza Kanunu’nda öngörülen ikinci ila beşinci dereceye kadar (2

yıldan 25 yıla kadar) hapis cezasına çarptırılacaklarının altı çizilmektedir.

Sonuç olarak mutlak çoğunluğu muhafazakârlardan oluşan Meclisin çıkardığı Kanun’un gecikmeksizin AKK tarafından onaylanması ve Devrim Rehberi çizgisindeki MGYK Sekreterliğinden yapılan açıklama, müesses nizamın hemfikir olduğunu ortaya koymaktadır. Ruhani’nin Kanun’u 5 iş günü içerisinde imzalamaması üzerine Meclis Başkanı, Kanun’u resmî gazetede yayımlanmak üzere tebliğ etmiş bulunmaktadır. Resmî gazetede yayımlandıktan sonra Kanun’un yürürlüğe girme süreci başlamış olacaktır. Bunun bir devlet krizine dönüşüp dönüşmeyeceği önümüzdeki birkaç gün içerisinde netlik kazanacaktır. Zira Kanun’un yürürlüğe girmesi, İran’ın Nükleer Anlaşma’dan çıkış sürecini de başlatmış olacaktır.

NÜKLEER ANLAŞMA'NIN AVRUPA ÜÇLÜSÜNDEN İRAN'A UYARI

Rahimullah Farzam

Haber Analiz - 09.12.2020

ALMANYA, FRANSA VE İNGİLTERE'DEN OLUŞAN AVRUPA ÜÇLÜSÜ, GEÇTİĞİMİZ DÖRT YIL BOYUNCA İZLEDİĞİ PASİF TAVRINI TERK EDEREK YENİ DÖNEMDE İRAN MESELESİNDE DAHA ÖNEMLİ BİR ROL ÜSTLENME ÇABASINDADIR.

Nükleer Anlaşma'nın Avrupalı tarafları Almanya, Fransa ve İngiltere 7 Aralık Pazartesi günü yaptıkları ortak açıklamada, geçtiğimiz günlerde İran Meclisinde onaylanan "Yaptırımları Kaldırmak ve İran Halkının Çıkarlarını Korumak İçin Stratejik Eylem Yasası"nı endişe verici bir gelişme olarak nitelendirdiler. Yasa'nın uygulanmasının Nükleer Anlaşma'nın ihlali anlamına geldiğinin altı çizilen açıklamada "Eğer İran diplomasiyi koruma konusunda ciddiye bu tür adımlardan kaçınmalıdır." ifadesine yer verildi. İran Dışişleri Bakanlığı Sözcüsü Said Hatipzade 8 Aralık Salı günü düzenlediği basın toplantısında, Avrupa üçlüsünün bahsi geçen açıklamasına değinerek "Taahhütlerini yerine getirmeyen asıl taraf Avrupalılardır. Avrupa Birliği Dış İlişkiler ve Güvenlik Politikaları Yüksek Temsilcisi, Nükleer Anlaşma'nın uygulanmasından sorumlu kişi olmasına rağmen Avrupalı taraflar özellikle de Almanya, yükümlülüklerini yerine getirmemiştir." değerlendirmesinde bulundu. Avrupa üçlüsü ile İran arasındaki bu diplomatik atışma, İran'ın nükleer faaliyetlerini genişletmeyi öngören Yasa'nın İran İslami Şûra Meclisinde onaylanması üzerine gerçekleşti. 1 Aralık Salı günü İran İslami Şûra Meclisinde, hemen ertesi gün de Anayasayı Koruyucular Konseyinde (AKK) onaylanan Yasa, İran'ın gönüllü olarak uygulamakta olduğu Nükleer Silahların Yayılmasının Önlenmesi Anlaşması'nın (NPT) ek protokolünü terk etmek dâhil olmak üzere hükümeti, Nükleer Anlaşma'nın iptali anlamına gelen bir dizi adım atmakla yükümlü kılmaktadır.

Bugüne kadar Nükleer Anlaşma'nın Avrupalı tarafları olan Almanya, Fransa ve İngiltere'nin, Trump yönetiminin tek taraflı adımları karşısında Anlaşma'yı kurtarmaya

yönelik pasif bir politika izlediği görüldü. Fakat büyük ölçüde ABD seçim sonuçlarına bağlı olarak değişen yeni konjonktürde, Nükleer Anlaşma dâhil İran'la ilgili meselelerde Avrupalı ülkelerin rolünün artması beklenmektedir. Nitekim Joe Biden 2 Aralık'ta New York Times'tan Thomas Friedman'a verdiği röportajda şu ana kadar yaptığı açıklamalara paralel biçimde Nükleer Anlaşma konusunda AB ile birlikte hareket etmeleri gerektiğini ifade etti. Biden'ın açıklamaları üzerine 3 Aralık'ta Der Spiegel'e konuşan Almanya Dışişleri Bakanı Heiko Maas, Nükleer Anlaşma'ya dönmenin yeterli olmayacağını, İran'ın balistik füzelerini de içeren daha kapsamlı yeni bir anlaşmaya ihtiyaç olduğunu savundu. Bu anlaşmanın İran'a yönelik güven sorunu nedeniyle gerekli olduğunu belirten Maas, yeni ABD yönetiminin mevcut Anlaşma'nın yetersiz olduğunu görmesi gerektiğini ifade etti.

Kısacası Nükleer Anlaşma'yla ilgili önce Almanya Dışişleri Bakanı Heiko Maas'ın açıklaması, ardından İngiltere, Fransa ve Almanya adına yapılan ortak açıklama Avrupa üçlüsünün geçtiğimiz dört yıl boyunca izlediği pasif tavrını terk etmesi ve yeni dönemde İran meselesinde daha önemli bir rol üstlenme çabası olarak okunabilir. Bununla birlikte Yaptırımları Kaldırmak ve İran Halkının Çıkarlarını Korumak İçin Stratejik Eylem Yasası gibi Nükleer Anlaşma'nın tamamen ölümü anlamına gelen bir düzenlemenin, İran'da hem Mecliste hem AKK'de onaylanması ve buna mukabil ABD ve AB'nin İran'ın balistik füzelerini de kapsayan yeni bir anlaşma yapma konusundaki talepleri, önümüzdeki dönemde taraflar arasında olası bir uzlaşımın önündeki potansiyel tehlikeler olarak öne çıkmaktadır.

DİN ADAMI MUHAMMED YEZDİ VEFAT ETTİ

Mehmet Koç

Haber Analiz - 10.12.2020

MUHAMMED YEZDİ, VELAYET-İ FAKİH TEORİSİNİ DESTEKLEYEN, REFORM HAREKETİNİ ELEŞTİREN VE ÖNEMLİ MAKAMLARDA GÖREV ALAN BİR DİN VE DEVLET ADAMIYDI.

İran'ın önde gelen din ve devlet adamlarından Ayetullah Muhammed Yezdi, 89 yaşında hayatını kaybetti. Yezdi'nin naaşı, Kum'da bulunan İmam Rıza'nın kız kardeşi Fatıma'nın Türbesi'ne defnedildi. Kum İlim Havzası Hocaları Topluluğu başkanlığı ve Anayasayı Koruyucular Konseyi (AKK) üyeliği görevlerinde bulunmuş olan Yezdi, Uzmanlar Meclisi üyesi olmakla birlikte Kum İlim Havzasında ileri düzeyde dersler vermektedir.

Yezdi bir ailenin çocuğu olarak 1931 yılında Isfahan'da dünyaya gelmiş ve ilk dini eğitimine Isfahan İlim Havzasında başlamıştır. Isfahan İlim Havzasında, Hasan Necefabadi ve Muhammed Ali Ebtehi gibi hocalardan ders almıştır. Ardından dini eğitimini tamamlamak için Kum'a yerleşmiştir. Kum İlim Havzasında, Muhammed Hüseyin Burucerci ve Ruhullah Humeyni'nin derslerine katılarak Humeyni'den içtihat izni almıştır.

Yezdi, Devrim'den önce ve öğrencilik dönemlerinde Humeyni'nin yanında siyasi faaliyetlere ilgi duymuştur. Kum'daki İmam Hasan Askeri Camisi'nde vaaz ve hutbe verdiği sırada Kerbela Hadisesi'ne siyasi yorumlar getirerek Humeyni'nin protesto faaliyetlerini desteklemiştir. Bu girişimlerin sonucunda ise Pehlevi hükümetinin güvenlik güçleri tarafından hakkında defalarca soruşturma açılmış, soruşturmanın ardından da vaaz ve hutbe vermesi yasaklanarak İran'ın kuzey ve güneyindeki uzak şehirlere sürgün edilmiştir. Yezdi, sürgün edildiği şehirlerde de Humeyni'nin siyasi faaliyetlerinin propagandasını sürdürmüştür.

Yezdi, Devrim'den önce ulema tarafından Kum İlim Havzasının daha etkin idare edilebilmesi için kurulan topluluğun üyelerinden biri olmuştur. Kum İlim Havzası Hocaları Topluluğu adını taşıyan bu oluşum, Devrim'den sonra ilim havzalarının faaliyetlerini denetleyen en önemli kurum hâline gelmiştir.

Yezdi, İran'da dini-siyasi birçok makamın koltuğuna oturmuştur. Bunların arasında Humeyni'nin Kum'daki ofisinin başkanlığı, Kum İslam Devrimi Mahkemesi başkanlığı, Takdir Yetkisindeki Cezaların Tayin Heyeti üyeliği, AKK üyeliği, İlim Havzaları Yüksek Şûrası Dördüncü ve Beşinci Dönem üyeliği ve Beşinci Dönem başkanlığı, İslami Şûra Meclisi milletvekilliği (1980-1984 arası Kum'dan, 1984-1988 arası Tahran'dan seçilmiştir.), Hamenei'nin talimatıyla beşer yıl üst üste iki dönem Yargı Erki başkanlığı (1989-1999), İslami Şûra Meclisi başkanvekilliği, Uzmanlar Meclisi temsilciliği (1990-2016) ve Uzmanlar Meclisi başkanlığı (2014-2016) bulunmaktadır. 2016'da Uzmanlar Meclisi seçimlerine aday olduysa da seçimi kazanamamıştır. Şubat 2020'de gerçekleşen Uzmanlar Meclisi seçimlerine tekrar aday olup seçimi kazanan Yezdi, Uzmanlar Meclisinin pandemi nedeniyle oturumlarını yapamaması sonucu bilfiil göreve başlayamamıştır.

Yezdi, Velayet-i Fakih teorisinin sadık savunucularından ve İran'daki reform yanlısı hareketlerin sert muhaliflerindendi. Yargı Erki başkanlığı süresince sivil toplum ve in-

san hakları aktivistlerinin çoğu takip altına alınmıştı. Son on yılda Hamenei ile daha çok yakınlaşmış ve İranlı reformcuları daha sert eleştirmeye başlamıştı. Bunun son örneği ise Ayetullah Musa Şubeyri-yi Zencani'yi, eski cumhurbaşkanlarından ve İran'daki reformcu hareketin en önemli ismi Muhammed Hatemi ile görüşmesinin ardından bir daha böyle bir işe kalkışmaması konusunda uyarmasıydı.

Yezdi, son olarak Düzenin Yararını Teşhis Konseyi Başkanı ve AKK'de mevkidaşı olan Sadık Laricani ile de polemige girmiş ve mevkidaşına karşı tahkir edici ifadeler kullanmıştır.

Yezdi, Devrim'den sonra gerek Humeyni gerekse Hamenei Dönemi'nde bulunduğu makamlarda; Devrim karşıtı gruplara, meşru zeminde muhalefet yapan politik aktörlere, sivil toplum kuruluşlarına ve aktivistlere karşı her zaman katı bir tutum sergilemiştir. Yezdi, Hamenei'nin devrim rehberi seçilmesinin ardından dini yeterliliğinin olmadığı yönündeki iddialara karşın yapmış olduğu açıklamalarda, onun hem dini yeterliliği hem rehberlik için uygunluğunu teyit eden ifadelerle yer vererek geçiş sürecinde Hamenei'nin rehberlik pozisyonunu pekiştiren bir rol ifa etmiştir.

FAHRİZADE SUİKASTI VE İÇ POLİTİK TARTIŞMALAR

Dr. Hakkı Uygur

Haber Analiz - 11.12.2020

GÜÇ MÜCADELELERİNİN IŞIĞINDA ÖNÜMÜZDEKİ YIL İRAN İÇ POLİTİKASI, EN AZ DIŞ POLİTİKASI KADAR HAREKETLİ GEÇECEĞE BENZİYOR.

İran'da 27 Kasım'da gerçekleşen ve bazı boyutları hâlâ tam olarak aydınlatılmayan Muhsin Fahrizade suikastı, beklendiği gibi iç politikada da tartışmalara ve gelişmelere yol açmış durumda. Suikastın ilk günlerinde olayın arkasında kimin olduğu, olayın nasıl gerçekleştiği ve İran'ın en muhtemel zanlı olan İsrail'e cevap verip vermeyeceği tartışılırken Meclisin aldığı kararla birlikte bir anda hadisenin iç politika boyutu öne çıktı. Saldırıdan henüz bir hafta geçmemişken İslami Şûra Meclisinin önemli maddeler içeren tartışmalı bir yasa çıkarması, Anayasayı Koruyucular Konseyinin hızlı bir şekilde içinde cezai müeyyideler de içeren yasayı onaması, birçok gözlemci tarafından son görev yılındaki Hasan Ruhani hükümetini sıkıştırma ya yönelik bir adım olarak değerlendirildi.

İçinde %20'lik uranyum zenginleştirme, mevcut zenginleştirilmiş uranyum stokunu önemli ölçüde artırma ve yeni nesil santrifüjler kurma gibi 2015'te imzalanan Nükleer Anlaşma'ya aykırı birçok madde barındıran yasa, bu yazı yazılırken henüz Ruhani hükümeti tarafından imzalanıp uygulamaya konmamıştı. Bürokratik boşlukları kullanarak imza sürecini uzatmaya çalışan Cumhurbaşkanı Ruhani'nin, yasayı bir iki gün içinde yürürlüğe sokmaması hâlinde Meclis Başkanı Muhammed Bakır Kalıfab'ın devreye girerek bu yasayı ilgili kurumlara tebliğ edeceği belirtiliyor. Yasama ve yürütme arasındaki gerginliği artırmaması kesin olan bu eylem, yasanın içinde yer alan ve uygulanmaması hâlinde yetkililere 2 ila 25 yıl arasında hapis cezası öngörmesi nedeniyle de ülke içinde tartışma konusu hâline gelmiş durumda.

ABD'deki başkanlık seçimlerini Nükleer Anlaşma konusundaki olumlu görüşleriyle bilinen Joe Biden'ın kazanması, İran içindeki güç rekabetini şiddetlendirdi. 2013 yılında göreve başlar başlamaz sefeli Ahmedinejad Dönemi'nde başlatılmış nükleer müzakerelere hız vererek 2015 yılında anlaşma sağlayan Ruhani hükümeti, ilk iki yıl içinde ciddi ekonomik büyüme sağladığı gibi ülke içindeki desteği de iyice artırmıştı. "KOEP 1'i başardık, diğer

iç ve dış sorun alanlarında da yeni KOEP'ler imzalayarak kökleşmiş sorunları çözebiliriz." söylemi Devrim Lideri tarafından engellense de Ruhani'ye asıl darbe 2016 yılında seçilen Donald Trump tarafından vuruldu. İran karşıtı söylemleri zaten ürkek uluslararası yatırımcıyı kaçırdığı gibi Mayıs 2018'de ABD'nin Nükleer Anlaşma'dan tamamen çıkması, iki yıl boyunca İran ekonomisinin kümülatif olarak yaklaşık %15 oranında küçülmesine neden oldu. Buna ek olarak 2020 yılında tüm dünyayı sarsan küresel salgın ülkeyi tam olarak iflas aşamasına getirmiş durumda. Bu durumdan faydalanan rakip muhafazakâr kesimler, Şubat 2020'deki Meclis Seçimlerini düşük katılım oranından da faydalanarak kazandı ve bu durum Ruhani hükümeti üzerindeki baskıyı iyice artırdı.

Mevcut resim göz önüne alındığında İran açısından bugünkü temel mesele, Biden ile masaya oturup oturmamaktan ziyade kimin oturacağı ve muhtemel bir anlaşmanın siyasi rantını kimin kazanacağıdır. Son dört yıldır ekonomideki sorunları tamamen Ruhani hükümetine yıkan ve geniş şehirli kesimlerin sandığa soğumasının da etkisiyle ülke içindeki ağırlıkların giderek artıran muhafazakâr kesimlerin yolları üstündeki son hedef, cumhurbaşkanlığı koltuğudur. Karşı cenahtan bakıldığında ise anayasal çerçeve ve kırk yıllık teamüller nedeniyle yetkileri bir hayli törpülenmiş olsa da ve gücünü devrim liderine bağlı kurumlar karşısında korumakta zorlansa da cumhurbaşkanlığı makamı, hâlâ halkın doğrudan söz sahibi olduğu ve gücünü siyasi katılımdan alan elitlerin ulaşabileceği en üst pozisyon olması nedeniyle ilgi çekiyor. Bu nedenle "ılımlı" kanat, Biden'ın seçilmesinin getirdiği iyimser havayı ülke içine tahvil edip 2013-2015 yılları arasında olduğu gibi yeni bir dalga yaratmanın peşinde.

İran'da en azından son bir yıldır yaşanan gelişmelerin büyük çoğunluğu gelecek yıl yapılacak Cumhurbaşkanlığı seçimleriyle bağlantılı. Bunun tek nedeni kuşkusuz yukarıda bahsedilen nedenler değil. Yabancı basında sürekli tekrarlanan Devrim Lideri Ali Hamenei'nin sağlığı

ile ilgili gelişmeler de gelecek dört yıl boyunca ülkenin ikinci adamı olacak kişinin kimliğini büyük oranda belirleyici kılıyor. Her ne kadar cumhurbaşkanının yeni devrim liderini seçecek Uzmanlar Meclisi üzerinde herhangi bir yetkisi yoksa da gerek halk desteği gerekse de kurumlar üzerindeki etkisi, olası bir geçiş sürecinde cumhurbaşkanını önemli bir konuma getirecektir. Ülkedeki hâkimiyetlerini pekiştirmek isteyen ve zaten yargı, yasama, askeriyeye ve medya gibi alanlarda rakipsiz olan muhafazakâr kesimler, cumhurbaşkanlığını da kazanarak herhangi bir kazaya yol açmadan kafalarındaki yeni devrim liderini seçmek istiyorlar. Zira Humeyni-Hamenei geçişinde olduğu gibi eski lidere yakın çok sayıda üst düzey elitin, yeni lider döneminde siyaset sahnesinden tamamen silinmesi ya da kendisini hapiste bulması oldukça mümkün.

Anlatılanlar ışığında Fahrizade suikastı, Ruhani'nin eski yardımcılarında Şehindoht Movlaverdi'nin iki yıl hapis cezasına çarptırılması ya da reformcu çevrelere yakınlığı ile bilinen ve yurt dışına çıktıktan sonra muhalif bir internet sitesi kurarak önemli belgeler sızdıran Ruhullah Zem gibi isimlere idam cezası verilmesi, bir yanı sıra önümüzdeki bir yıl boyunca verilecek olan güç mücadelesinin ne kadar şiddetli geçeceğini gösteriyor. Bu bağlamda millî birlikteliği güçlendirmesi beklenen Savunma Bakanı Yardımcısı suikastının bile iç politika gündemine malzeme yapılması şaşırtıcı değil. Ruhani hükümeti, Fahrizade'nin KOEP destekçisi olduğunu belirtip Cumhurbaşkanı'nın elinden ödül aldığı fotoğrafları basın ile paylaşırken karşı taraf da suikasta giden yolda KOEP'in ve Uluslararası Atom Enerjisi Ajansı denetçilerinin payı olduğunu öne sürüyor. Görünüşe göre önümüzdeki bir yıl boyunca İran iç politikası en az dış politikası kadar hareketli geçecek.

Bu makale ilk olarak 10.12.2020 tarihinde TRT Farsça'da yayımlanmıştır.

<https://www.trt.net.tr/persian/brnm-h-h/2020/12/10/tb-t-w-tthyr-trwr-fkhryzdh-br-syst-dkhly-yrn-1542668>

MEŞRUIYET SORUNLARI GÖLGESİNDE HAŞDİ ATABAT KONFERANSI

Dr. Müştak El-Hılo

Haber Analiz - 11.12.2020

İRAN YANLISI HAŞDİ ŞABİ GRUPLARI, İRAK'TAKİ ETKİNLİKLERİ
SONUCUNDA MEŞRUIYETLERİNİ KAYBETMEKTEN ENDİŞE
DUYMAKTADIR.

Geçtiğimiz hafta Ayetullah Sistani'ye yakın Haşdi Şabi grupları, Necef ve Kerbelâ'da bir konferans düzenledi. "Haşdi Atabat" (Şii kutsal türbeleri Haşdi) adıyla bilinen ve Irak'taki Haşdi Şabi güçlerinin üç ana akımından biri olan bu akım, dört milis gruptan oluşmaktadır. Bunlar İmam Ali Tümeni, el-Abbas Tümeni, Ali Ekber Tugayı ve Ansaru'l-Mercaiye Tugayı'dır. Ayetullah Sistani'ye yakın olan bu gruplar, Irak'taki kutsal Şii türbelerin vakıfları tarafından kurulup bu vakıflar tarafından finanse edilmektedir. Bu nedenle kendilerini, Haşdi Atabat olarak tanımlamaktadırlar. Bu grupların düzenlediği konferansa Haşdi Şabi'deki İran yanlısı gruplar ve Mukteda es-Sadr'a bağlı grupların davet edilmemesi dikkat çekmiştir.

Haşdi Şabi'deki İhtilafların Geçmişi

Saddam Hüseyin'in 2003'te devrilmesinin ardından İran, daha önce kurulmuş ve eğitilmiş milis örgütleri Irak'a gönderdi. Bununla beraber yeni silahlı grupları da oluşturmaya başladı. Bu örgütler ve gruplar on yıldan fazla bir süre, yasal düzenlemeler olmadan faaliyet gösterdi ve birbirini izleyen hükümetler bu gruplarla başa çıkma imkânına veya iradesine sahip olamadı. DEAŞ'ın Irak'ta güçlenmesinin ardından Ayetullah Sistani'nin cihat fetvası vermesi sonucunda çok sayıda Iraklı sivil, DEAŞ'a karşı savaşmak için gönüllü oldu. Ayetullah Sistani, bu gönüllülerin ordu yapılanması içerisinde örgütlenmelerini istedi ancak dönemin başbakanı Nuri el-Maliki, onları İran yanlısı milislerle birlikte mevcut güvenlik güçlerinden bağımsız, yeni bir yapılanmada örgütlenme kararı aldı. DEAŞ'a karşı savaş, İran yanlısı silahlı grupların meşruiyet kazanması için bir fırsat sundu. Siyasal sistemdeki İran yanlıları da DEAŞ'a karşı kazanılan zaferden sonra bu grupların dağılmasını önlemek için bu meşruiyeti yasal düzenlemelerle güvence altına aldı. Bu grupların diğer gruplara göre sahip oldukları ayrıcalıklar ve onların İran güdümlü olmaları zaten bilinen bir durumdu. Ancak zaman içerisinde ihtilafların artmasıyla sorun büyümeye başladı.

Haşdi Velayi (İran yanlısı Haşdi Şabi) grupları, Ayetullah Sistani'ye bağlı olduklarını dile getirmiş fakat onun fetvalarına pratikte hiçbir zaman uymayıp yaptığı açıklamaları her zaman kendi çıkarları doğrultusunda yorumlamaya çalışmışlardır. Örneğin Ayetullah Sistani, Sünnilerin yaşadığı bölgelerde yağmalama ve tecavüzü, Iraklı güçlerin Irak toprakları dışında savaşa katılmalarını ve Haşdi Şabi unsurlarının parti kurmaları veya kamu görevinde bulunmalarını haram ilan etmişti. Buna rağmen İran yanlısı Haşdi Şabi grupları; DEAŞ'ın Sünni bölgelerden geri çekilmesinin ardından şehirleri defalarca yağmalamış, Suriye'de Esed güçlerinin yanında savaşmış, seçimlerde aday olup devlette görev almışlardır. Üstelik bunlardan bazıları; geçen sene gençlerin gerçekleştirdiği protesto gösterilerine karşı şiddet kullanmak, terör eylemlerinde bulunmak ve insan kaçırmak gibi ithamlarla da karşı karşıya kalmışlardır.

İran yanlısı grupların bu tutum ve davranışları nedeniyle Ayetullah Sistani'ye bağlı gruplar, onlardan ayrılarak yeni bir yapılanmada bulunmak istedi. Başbakan Mustafa Kazımi bu istek doğrultusunda geçtiğimiz nisan ayında bu grupları Haşdi Şabi'den ayırarak doğrudan kendine bağlamayı planladı fakat bazı nedenlerden dolayı bu süreç tamamlanamadı. Yabancı kurum ve misyonerliklere füze saldırıları, alkollü içki satan mekânlara bombalı saldırılar ve Mukteda es-Sadr taraftarlarının Nasiriye'deki protestocu gençlere saldırıları gibi son olaylar, Ayetullah Sistani'yi, devletin bu eylemleri gerçekleştiren gruplara karşı mücadelesinin başarısı konusunda endişelendirdi. Bu yüzden Haşdi Şabi'nin devleti destekleyen bir güce dönüşmesi gerektiğine kanaat getirdi.

Haşdi Atabat Konferansı

Konferans, Şialar için Mekke ve Medine'den sonra en kutsal iki mekânın yani Hazreti Ali ve Hazreti Hüseyin türbelerinin civarında gerçekleşti. Konferans için seçilen "Haşdi Atabat, Fetva Takipçileri ve Devlet İnşacıları" başlığı birçok mesaj içermektedir. Öncelikle bu gruplar, kendilerini Ayetullah Sistani'nin gerçek takip-

çileri olarak tanımlamaktadır. Yani onlar açısından diğer gruplar Ayetullah Sistani'nin fetvalarına uymamaktadır. Nitekim Ali Ekber Tugayı Komutanı Ali Hamdani, sadece Haşdi Atabat olarak bilinen dört grubun Ayetullah Sistani'nin fetvalarına bağlı olduğunu ifade etti. Diğer mesaj ise konferansın açılışında konuşma yapan Muhammed Ali Bahru'l-Ulum'un ifadelerinde yer aldı. Ayetullah Sistani'ye yakın bu isim, Haşdi Şabi'nin, devletten bağımsız hareket edip devlete zarar vermek yerine Ayetullah Sistani'yi takip ederek devlete katkıda bulunması gerektiğini ifade etti. Hamdani, tüm silahlı güçlerin tek bir komuta altında faaliyet göstermesi ve ayrıca Haşdi Şabi'nin, terörle mücadele ettiği gibi yolsuzluğa karşı da savaşması gerektiğini vurguladı.

Diğer yandan Irak, erken seçimlerin eşiginde ve önceki seçimlerde olduğu gibi İran yanlısı gruplar, Haşdi Şabi ve Ayetullah Sistani'nin adını suistimal ederek Ayetullah Sistani'nin görüşünün aksine tekrar seçimlere katılacaktır. Bu nedenle Haşdi Atabat yetkilileri, Haşdi Şabi'nin siyasi faaliyetlere girmemesini talep etmekte ve seçimlere giren grupların Ayetullah Sistani'nin fetvasına karşı geldiklerini açıkça belirtmektedir.

Birkaç ay önce, Asaib Ehli'l-Hak örgütünün lideri olan Kays el-Hazali, Haşdi Şabi'nin Atabat ve Velayi olarak iki kola bölünmesini, Haşdi Şabi'nin parçalanması için hazırlanan bir ABD-İsrail projesi olarak nitelendirdi. Konferansın yapıldığı günlerde İran yanlısı gruplara ait sosyal medya hesapları da aynı iddiaları geniş çapta tekrarladı. Anlaşılan bu gruplar, Ayetullah Sistani'ye karşı olarak görülme istememektedir. Zira yasal meşruiyete sahip olmalarına rağmen halk nezdinde itibarları sorgulanmaktadır ve Ayetullah Sistani çizgisinden ayrılmaları, önümüzdeki seçimlerde onları zor durumda bırakacaktır. Bu durumun farkında olan İran yanlısı gruplar, birkaç yıldır söylemlerinde siyasette mezhepçilik yapılmaması gerektiğini vurgulamalarına rağmen bahsi geçen endişelerden dolayı mevcut parlamentoda bulunan tüm Şii grupların, "Şiaların Evi" adıyla bir ittifak çatısı altında önümüzdeki seçimlere katılmasını talep etmeye başlamıştır.

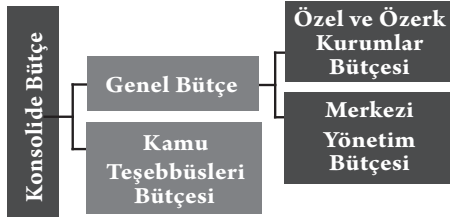
1400 YILI İRAN MALİ BÜTÇESİ YASA TASARISI AÇIKLANDI

Birkan Kemal Ertan

Görüş - 14.12.2020

Ayıldır merak konusu olan ve uzmanlar tarafından çeşitli senaryolar çerçevesinde tartışılan 1400 (2021) yılı İran Mali Bütçesi Yasa Tasarısı, 3 Aralık 2020'de hükümet tarafından İran Meclisine sunuldu. Bütçe'nin Meclise sunulmasıyla beraberinde gelen tartışmalar ve Bütçe içeriğindeki bazı kalemlerdeki artışlar, birçok çevre tarafından ele alındı. Bütçe Tasarısı, kimi beklentileri karşılarsa da bazı kalemlerdeki artışlar, İran'ın 1400 yılında mevcut politikaları ile ilgili değişikliğe gideceğinin açık göstergesidir.

Hükümete bağlı olarak faaliyette bulunan Bütçe ve Planlama Kurumu (Sazman-i Bername ve Bütçe-yi Keşver) tarafından hazırlanan devlet bütçesi, İran yılı azer ayının ortasında (yani miladi yıl olarak aralık ayının başlarında) hükümet tarafından Bakanlar Kurulunun onayına sunulduktan sonra Meclise yasa tasarısı olarak gönderilmektedir. Hazırlanan bütçe tasarısı, komisyonlarda ve Meclis Genel Kurulunda görüşüldükten sonra Anayasayı Koruyucular Konseyinin onayına sunulmaktadır. Konsey, tasarı üzerinde değişiklik yapabilmektedir ve bu değişikliklerin onayı ile tasarı yasalasmaktadır. İran bütçesi genel olarak "Genel Bütçe" ve "Kamu Teşebbüsleri Bütçesi" olarak ikiye ayrılmaktadır. Bütçenin bütünü ise "Konsolide Bütçe" olarak adlandırılmaktadır.

Şekil 1: İran Mali Bütçe Sistemi (İRAM, 2020)

1400 Yılı Mali Bütçesi Yasa Tasarısı'na Genel Bakış

Son dönemlerde Bütçe ve Planlama Kurumu tarafından tüm süreçleri şeffaf şekilde

yürütülen İran devlet bütçe tasarısı, Kurumun internet sitesinde metnin tamamına yer verilerek yayımlanmaktadır. Ancak bütçe konusunda Kurum şeffaf davranışta da bazı bütçe kalemlerindeki değerler gerçek dışı olmakta ve boş satırlar ile "güdümlü şeffaflık" sıkça görülmektedir. Lakin İran bağlamında düşünüldüğünde tasarı metninin yayımlanması dahi ciddi bir şeffaflık göstergesi olarak kabul edilebilir.

Tablo 1: 1400 Bütçesi Gelir-Harcama Dengesi (Analitik Sunum)

Gelir	1399 Yılı Bütçe Tasarısı(1)	1400 Yılı Bütçe Tasarısı(1)	Değişim (%)
A. Genel Bütçe Gelirleri (B+C)	563	929	65
B. Merkezi Yönetim Bütçe Gelirleri	484	841	74
B1- Merkezi Yönetim Bütçe Genel Gelirleri	261	318	21
B11- Vergi Gelirleri	195	248	27
B12- Vergi Dışı Diğer Gelirler	66	70	6
B2- Merkezi Yönetim Bütçe Özel Gelirleri	223	523	135
B21- Sermaye Varlıklarının Satış Gelirleri	51	25	-51
B22- Petrol+Gaz+Kondensat Gelirleri	48	200	317
B23- Finansal Varlık Satış Gelirleri	124	298	140
C. Kamu Özerk Kurum Gelirleri	79	88	11
D. Kamu Teşebbüs Gelirleri	1.484	1.562	5
E. Gayrisafi Toplam (A+D)	2.047	2.491	22
Z. Kesintiler (-)	59	56	-5
F. Konsolide Bütçe Toplam Gelirleri	1.988	2.435	25
Harcamalar			
G. Genel Bütçe Harcamaları (H+I)	563	929	65
H. Merkezi Bütçe Harcamaları	484	841	74
H1- Merkezi Bütçe Genel Harcamaları	367	637	74
H2- Merkezi Bütçe Diğer Harcamaları	117	204	74
H21- Sermaye Varlıkları Alımı Harcamaları	70	104	49
H22- Finansal Varlık Alımı Harcamaları	47	100	113
I. Kamu Özerk Kurumlarının Harcamaları	79	88	11
J. Kamu Teşebbüs Giderleri	1.484	1.562	5
K. Gayrisafi Harcama Toplamı (G+J)	2.047	2.491	22
Z. Kesintiler (-)	59	56	-5
K Konsolide Bütçe Toplam Harcamaları (K-Z)	1.988	2.435	25
Bütçe Dengesi (B1-H1)	-106	-319	201

Kaynak: İran Bütçe ve Planlama Kurumu **Not:** (1) trilyon tümen

Tablo 2: Petrol, Gaz ve Kondensat Kalemleri

Bütçe Kalemi	1399 Bütçe Tasarısı (1)	1400 Bütçe Tasarısı (1)	Değişim (%)
Petrol+Gaz+Kondensat Gelirleri	48	200	317
Petrol İhracatı	45	153	240
Gaz İhracatı	3	38	1.167

Kaynak: İran Bütçe ve Planlama Kurumu
Not: (1) trilyon tümen

Merkezî Bütçe harcamalarında öngörülen artış %74 düzeyindeyken Merkezî Bütçe Genel Gelirlerindeki artışın sadece %21 düzeyinde olması bütçe açığındaki artışın temel nedenidir. Başta petrol ve doğal gaz satışı olmak üzere Merkezî Bütçe Özel Gelirlerinde hissedilir düzeyde bir artış beklenilmektedir (bk. Tablo 1). Özel Gelirlerdeki artış (ağırlıklı olarak petrol ve doğal gaz ihracatından bütçeye aktarılan payın artması) Ruhani hükûmetinin, müstakbel ABD Başkanı Biden'ın göreve gelmesi sonrasında yaptırımların en azından kısmen de olsa gevşetileceği yönündeki beklentilerini yansıttığı söylenebilir.

Tablo 3: Vergi Gelirleri

Bütçe Kalemi	1399 Bütçe Tasarısı (1)	1400 Bütçe Tasarısı (1)	Değişim (%)
Vergi Gelirleri	195	248	27

Kaynak: İran Bütçe ve Planlama Kurumu
Not: (1) trilyon tümen

1400 Mali Bütçesi için artış beklenen kalemlerin bir diğeri vergi gelirleridir. İran, ekonomik yaptırımlar nedeniyle bir dizi mali problemle karşı karşıya kalmıştı ve bütçe açığını kapatmak adına vergi gelirlerinde bir artışa gitmişti. 1400 yılında da vergi gelirleri kaleminin %27 artarak 195 trilyon tümeden 248 trilyon tümene çıkması öngörülmektedir. Ancak enflasyon beklentisi dikkate alındığında bu artışın reel anlamda sınırlı düzeyde kalacağı düşünülmektedir.

Finansal gelirler kalemi de İran bütçesinde son dönemlerde dikkat çeken önemli bir husustur. Ülke içerisinde gerçekleştirilen finansal reformlar, finansal yatırım araçlarının yaygınlaştırılması için bir dizi teşvik maddesini içermektedir. Buna ilave olarak İran'ın ekonomik yaptırımlar nedeniyle alternatif finans kaynakları arayışlarının arttığı gözlemlenmektedir. Nitekim

Tablo 4: Finansal Gelirler; Tahvil, Bono ve Ulusal Kalkınma Fonu

Bütçe Kalemi	1399 Bütçe Tasarısı (1)	1400 Bütçe Tasarısı (1)	Değişim (%)
İslami Tahvil ve Bono İhracı	80	125	56
Ulusal Kalkınma Fonundan Aktarılabilecek Kaynaklar	30	76	153

Kaynak: İran Bütçe ve Planlama Kurumu
Not: (1) trilyon tümen

geçtiğimiz yıl tahvil ve bono ihracında ciddi artış gözlemlenmiştir. 1399 yılında olduğu gibi 1400 yılında da tahvil ve bono ihracında artış beklenmektedir. Nitekim Tablo 4'te de gösterildiği gibi 1399 Bütçe Tasarısı'na göre tahvil ve bono ihracında %56'lık bir artış öngörülmüştür. Diğer bir önemli kalem ise Ulusal Kalkınma Fonundan aktarılan kaynaktır. Bu Fondan 1400 yılında Bütçe'ye aktarılan kaynak miktarında %153 artış öngörülmektedir.

Tablo 5: Kamu Şirketlerinin Devrinden Elde Edilen Gelir

Bütçe Kalemi	1399 Bütçe Tasarısı (1)	1400 Bütçe Tasarısı (1)	Değişim (%)
Kamu Şirketlerinin Devrinden Elde Edilen Gelir	11	95	764

Kaynak: İran Bütçe ve Planlama Kurumu
Not: (1) trilyon tümen

İran ekonomisinin tartışma konularından biri olan özelleştirme de İran mali bütçesinde yerini bulmakta ve 1400 Mali Bütçesi Yasa Tasarısı'ndaki artışıyla dikkat çekmektedir. 1399 yılında bu kalem 11 trilyon tümen iken 1400 Mali Bütçesi Yasa Tasarısı'nda 95 trilyon tümene çıkarak %764'lük bir değişim gerçekleşmiştir. İran, gelecek dönemlerde ekonominin iyileşmesi umuduyla kamu şirketlerinin devrinden elde edilen gelirin artacağını düşünmektedir.

Bütçe'nin en merak edilen kısımları savunma ve güvenlik birimlerine ayrılan bütçe kalemleridir. Her yeni bütçe açıklandığında savunma ve güvenlik birimlerinin bütçeden aldığı paylar tartışma konusu olmaktadır. Yeni

Tablo 6: Savunma ve Güvenlik Harcamaları

Bütçe Kalemi	1399 Bütçe Tasarısı (1)	1400 Bütçe Tasarısı (1)	Değişim (%)
Polis Teşkilatı	19	27	42
İran İslam Cumhuriyeti Ordusu (Erteş)	13	20	53
Devrim Muhafızları Ordusu (DMO-Sepah)	24	38	58
Besic	2,2	2,1	-5
Savunma Bakanlığı Araştırma ve Geliştirme Kurumu	40	245	513
Savunma Bakanlığı	2,5	4,3	75

Kaynak: İran Bütçe ve Planlama Kurumu
Not: (1) trilyon tümen

dönemin Mali Bütçesi Yasa Tasarısı'nda geçen seneye nispetle bütçeden alınan paylar, Besic haricinde sert bir şekilde artmıştır. Polis teşkilatının 1399 Bütçe Tasarısı'ndaki harcama payı 19 trilyon tümeden 27 trilyon tümen (%42), İslam Cumhuriyeti Ordusunun payı 13 trilyon tümeden 20 trilyon tümen (%53), Devrim Muhafızları Ordusunun payı 24 trilyon tümeden 38 trilyon tümen (%58), Savunma Bakanlığı Araştırma ve Geliştirme Kurumunun payı 40 trilyon tümeden 245 trilyon tümen (%513), Savunma Bakanlığının payı 2,5 trilyon tümeden 4,3 trilyon tümen (%75) çıkmıştır. Besic'in payı ise 2,2 trilyon tümeden 2,1 trilyon tümen (-%5) düşmüştür.

Değişimlerde en fazla dikkat çeken kurum, şüphesiz Savunma Bakanlığı Araştırma ve Geliştirme Kurumudur. Bütçeden aldığı pay, diğerlerine nazaran sert bir şekilde artarak %513 olarak gerçekleşmiştir. Bu sert değişim oranı, İran'ın bu dönemde AR-GE çalışmalarına daha fazla önem vereceğine işaret etmektedir.

Savunma ve güvenlik birimlerinin bütçeden aldığı paylar, sadece tasarı veyahut yasada gösterilen şekilde olmamaktadır. Bu birimler gayriresmî olarak çeşitli ödenekler almaktadır ve buna ilave olarak DMO gibi birimlerin sahip olduğu iktisadi teşebbüsler de bu birimler için bir gelir kaynağı olmaktadır. Ancak yaptırım ve ambargolar sebebiyle bu birimlerin iktisadi teşebbüsleri oldukça zarar görmüştür.

Tablo 7: Bütçe Dengesi

Bütçe Kalemi	1399 Bütçe Tasarısı (1)	1400 Bütçe Tasarısı (1)	Değişim (%)
Bütçe Dengesi	-106	-319	201

Kaynak: İran Bütçe ve Planlama Kurumu
Not: (1) trilyon tümen

1400 Bütçe Tasarısı'nda dikkat çeken bir diğer nokta bütçe açığındaki artıştır. 1399 Bütçe Tasarısı'nda bütçe açığı 106 trilyon tümen iken 1400 yılı için 319 trilyon tümen olarak belirlenmiştir. Değişim oranı ise %201 olarak gerçekleşmiştir. Yaptırımlarla beraber petrol gelirlerinin azalmasıyla son dönemin önemli ekonomik sorunları arasında yer alan bütçe açığı artmıştı. Ancak bütçe açığının artmasında koronavirus salgınının yol açtığı ekonomik tahribatı ıslah etmek de önemli bir etkidir. Bütçe açığının 1400 yılında artması, enflasyon beklentilerinin de artmasına neden olacaktır.

1400 Mali Bütçesi Yasa Tasarısı'na Eleştiriler

Bütçe Tasarısı'nın yayımlanmasıyla birlikte ilk eleştiri, petrol kalemlerinin yükselmesine yönelik olmuştur. İlk olarak Yasa Tasarısı'nda önümüzdeki yıla yönelik tahmin

edilen petrol gelirlerinin aşırı abartılı varsayımlarla yapıldığı söylenebilir. Bu bağlamda konu uzmanlarının, bazı bürokratların ve siyasetçilerin Tasarı'da yer alan varsayımların aşırı iyimser olduğuna yönelik ciddi eleştirileri olduğu gözlemlenmiştir. Meclis Başkanı Muhammed Bakır Kalibaf, petrol gelirlerine yönelik yapılan tahminlerin gerçekçi olmadığına yönelik eleştirilerde bulunmuştur. Daha önceki birçok konuşmasında "reel sektör" vurgusu yapan Kalibaf, 1400 Bütçesi ile ilişkili olarak petrole bağımlılığın azaltılmasıyla ekonominin güçleneceğine işaret etmiştir. Bütçe ile ilgili eleştirilerine son dönemdeki petrol endüstrisi krizlerini de ekleyen Kalibaf, Devrim Rehberi'nin konuyla ilgili düşüncelerini de vurgulamıştır. Bilindiği üzere Devrim Rehberi Ayetullah Hamenei, petrol endüstrisine bağımlılık yerine reel sektörün gelişmesi için Mayıs 2018'de gerçekleşen İran yaptırımlarının hem öncesi hem de sonrasında çeşitli konuşmalar yapmış hatta bir konuşmasında, reel sektör yatırımcılarını ve girişimcilerini birer savaşıya benzetmiştir. Geçtiğimiz yaz aylarında yaptırımlara ve salgına rağmen reel sektörün bir üretim hamlesi ve hatta bir sıçrama yapmasını sağlamak için birtakım önerilerde bulunan Hamenei, ülkenin stratejik olarak petrole dayalı bir ekonomiye sahip olmasının yarattığı kırılganlıkların altını çizmiş ve hükümetin, reel sektörün sıçrama yapması

ve dolayısıyla petrole bağımlılığın azaltılması için adımlar atmasını istemiştir.

1400 Bütçe Tasarısı'na diğer bir eleştiri İran Meclisi Bütçe ve Planlama Komisyonu Başkanı Hamid Rıza Babayi'den gelmiştir. Babayi de petrol kalemine atıfta bulunarak Bütçe'de işaret edildiği gibi 2 milyon varil petrol satılmasının mümkün olmadığını belirtmiş, ek olarak 1400 Bütçe Tasarısı'nın ülke ekonomisine bir katkısının olmayacağını söylemiştir.

1400 Mali Bütçesi Yasa Tasarısı'nın Geleceği

Milletvekilleri, belirli bir süre zarfında Bütçe Yasa Tasarısı'nı inceleyip Tasarı ile ilgili görüşlerini aktaracaklar. Bütçe Tasarısı, bu alanda kritik görevlerde bulunan kişilerin eleştirilerine bakıldığında tıpkı 1399 yılında olduğu gibi Mecliste direkt olarak kabul edilebilir. Bütçe hakkındaki eleştirilerin yanında, Mecliste muhafazakârların çoğunlukta olması hükümetin bu konuda sıkıştırılmasının önünü açacaktır. Bütçe, geçen yıl Meclisten geçememiş ve uzun süre tasarı olarak kalmış ancak Hamenei'nin müdahalesi sonucu çeşitli değişikliklerle kanunlaştırılmıştı. İç siyasetteki dinamikler göz önünde bulundurulduğunda 1400 yılı Bütçe Tasarısı'nın da bir öncekinde yaşananları tecrübe etmesi olası gözükmektedir.

1400 YILI MALİ BÜTÇESİ, 3 ARALIK 2020'DE HASAN RUHANİ HÜKÛMETİ TARAFINDAN İRAN MECLİSİNE SUNULDU.

İRAN VE AFGANİSTAN İLK DEMİR YOLU AĞINI AÇTI

Aydın Güven

Haber Analiz - 14.12.2020

HAF-HERAT DEMİR YOLU BAĞLANTISIYLA BİRLİKTE İRAN-AFGANİSTAN TİCARİ İLİŞKİLERİNİN ARTMASI BEKLENMEKTEDİR.

Afganistan ve İran arasındaki ilk demir yolunun açılışı 10 Aralık'ta yapıldı. ABD ambargoları gölgesinde açılışı yapılan demir yolu bağlantısı, taraflar arasındaki ticaretin yeni bir dönüm noktası olarak ifade ediliyor. Yapımı 2007'den beri süren ve tahmini 700 milyon dolarlık maliyeti bulunan Haf-Herat Demir Yolu Projesi'nin, yılda bir milyon yolcu ve altı milyon ton mal taşıyabileceği belirtiliyor.

Açılış törenine video konferans üzerinden bağlanan iki devlet başkanının konuşmalarının ardından tonlarca tarım ürünü taşıyan bir İran yük treni Afganistan'a doğru yola çıktı. Trenin rotası, İran'ın Haf kentini 140 kilometre uzaklıktaki Afgan kasabası Rozanak'a bağlamaktadır. Ancak İran'ın doğusundan Afganistan'a uzanan 140 kilometrelik (90 mil) hattın 85 kilometre daha uzatılarak Afganistan'ın Herat şehrine ulaştırılması planlanmaktadır.

Açılış törenine video konferans yoluyla katılan Afganistan Devlet Başkanı Eşref Gani, Proje'yi "her iki ülkede de ekonomik canlanma ve kalkınma için önemli bir adım olarak memnuniyetle karşıladığını" dile getirdi. Demir yolunun, Asya'ya refahı yayan eski bir ticaret yolu olan İpek Yolu'nun restore edilmesine yardımcı olacağını belirten Gani, bu adımı "İran'dan sunulan değerli bir hediye" olarak nitelendirdi. İran Cumhurbaşkanı Hasan Ruhani ise ikili ilişkilerde bu anın "tarihi bir gün" olduğuna değinerek Proje'nin uzun vadede her iki ülkeye de refah getireceğini ifade etti. "Bu demir yolunda İran ve Afganistan'ın refahını görüyorum." diyen Ruhani; Afganistan'ın gelişimi, güvenliği ve istikrarının, İran'da ve tüm bölgede kalkınmaya, güvenliğe ve istikrara katkıda bulunacağına değindi. Ruhani ayrıca İran'ın; ABD'nin P5+1 ülkeleriyle 2015'te yapılan Nükleer Anlaşma'dan çekilmesinden sonra Trump yönetiminin uyguladığı yaptırımlara rağmen hattı kurmayı başardığını da sözlerine ekledi.

ABD Ambargoları Gölgesinde İran'ın Yatırım Çabaları

ABD'nin maksimum baskı ve izolasyon politikasına rağmen açılışı yapılan demir yolu birçok anlam ifade ediyor.

Hindistan, Afganistan ve İran arasında transit geçişi öngören ve 2016'da imzalanan 635 milyon dolarlık Çabahar Anlaşması, Trump'ın ABD başkanı seçilmesiyle İran'a karşı yürürlüğe konulan yaptırımlar neticesinde akim kalmıştı. İran'ın Çabahar Limanı Projesi kapsamında Hindistan'a birçok açıdan ayrıcalık tanınmasının aksine Yeni Delhi yönetimi ve bağlantılı özel şirketler, yaptırımların kapsamına girmemek adına Proje'yi sürekli ertelemek durumunda kalmıştı.

ABD, Hindistan'ı Proje'den vazgeçirerek İran'ın ekonomik açıdan köşeye sıkışmasını sağlamak isterken İran'ın yaptırımlara rağmen Haf-Herat Demir Yolu Projesi'nin önemli bir kısmını tek başına tamamlaması hem yaptırımlara boyun eğen Hindistan'a hem de ABD'ye yönelik büyük bir mesaj niteliğinde görülüyor. İran, Proje ile ABD'ye sanıldığı aksine ekonomik açıdan çöküşte olmadığı mesajını verirken Hindistan'a ise Çabahar Limanı Projesi'ni tekrar gözden geçirme fırsatı sunuyor.

Projenin Stratejik Hedefi: Orta Asya Pazarı

İran mallarının Afganistan ve Orta Asya pazarlarına ulaştırılması açısından kritik bir öneme sahip olan bu Proje'nin, denize kıyısı olmayan Afganistan'ı; Rusya, Avrupa ve Türkiye'ye bağlamada önemli bir rol oynaması bekleniyor. Afganistan, bu sayede İran limanlarına ve Avrupa demir yolu ağlarına erişim sağlayabilecekken İran ise yıpranmış ekonomisine rağmen gerçekleştirdiği bu tür projelerle ülkeyi bölgesel bir ulaşım merkezine dönüştürmeyi umuyor. Bu yolla Afganistan ve karayla çevrili diğer Asya ülkelerinin, Basra Körfezi ve Umman Körfezi'ndeki İran limanlarına mal taşımaya olanak sağlamaya çalışıyor. İran, bir anlamda transit geçiş güzergâhı oluşturarak ülke ekonomisinin önündeki engelleri kaldırmayı hedefliyor.

Haf-Herat demir yolu ağının daha sonra Orta Asya ve Çin demir yolu ağlarına bağlanması planlanıyor. Zira daha önce Tahran ve Kabil'in, Çin'den Avrupa'ya giden ve İran ile Afganistan'dan geçen uzun bir demir yolu geliştirmek için üç ülke (Çin, Kırgızistan, Tacikistan) ile görüşmelerde bulunduğu bilinmektedir. Gerçekleştirilmesi hâlinde bu projeler sayesinde İran mallarının doğrudan Orta Asya ve Çin pazarlarına ulaştırılması sağlanacaktır.

DAĞLIK KARABAĞ'DA RUSYA'DAN İRAN'A VETO

Dr. Sabir Askeroglu

Haber Analiz - 15.12.2020

DAĞLIK KARABAĞ SÜRECİNE İLİŞKİN POLİTİKA ÜRETMEKTE BAŞARISIZ OLAN İRAN, MOSKOVA TARAFINDAN DA BÖLGEDE İSTENMEYEN AKTÖR OLARAK GÖRÜLMEKTEDİR.

Rusya Dışişleri Bakanı Sergey Lavrov, 12 Aralık 2020 tarihinde İran Devlet Radyosuna uzun bir röportaj verdi. Lavrov'un cevapladığı sorulardan biri de İran'ın, işgal altındaki Dağlık Karabağ sorununun çözümüne ilişkin rolüyle ilgiliydi. İranlı muhabir, "Astana formatını sürekli övüyorsunuz. Dağlık Karabağ'da yaşanan diplomatik sürece neden İran'ı dâhil etmediniz?" sorusuna Lavrov, "Astana formatı diğer çatışmaların çözümü için iyi bir örnek. Ancak her çatışmanın sadece bu üç ülke (Türkiye, İran ve Rusya) tarafından çözüleceği anlamına da gelmemektedir. Dağlık Karabağ meselesinde ise Ermenistan ve Azerbaycan ara buluculuk rolünü Rusya'ya vermeyi uygun gördü. Burada bir art niyet yoktur... Bu arada benim bakanlık döneminde İranlı meslektaşlarımla yapmış olduğum çok sayıda görüşmelerde, Dağlık Karabağ meselesinin onların ilgisini çektiğini ve görüşme veya istişarelerde dile getirdiklerini hiç hatırlamıyorum... İran'ın endişelerini de anlıyoruz. Ermenistan ile Azerbaycan ilişkisinin düzelmesi İran'ın transit çıkarlarını olumsuz etkileyecektir. Ancak İran temel ilkeyi unutmamalı, ilişkiler düzeltilmelidir." açıklamasında bulundu.

İran'ın, Dağlık Karabağ'da yaşanan sürecin dışında kalmasının birkaç nedeni var. Öncelikle Lavrov'un da belirttiği gibi İran'ın ara buluculuk teklifi sadece Azerbaycan tarafından değil aynı zamanda Ermenistan tarafından da geri çevrilmiştir. İran'ın, 1990'lı yıllarda Dağlık Karabağ işgalinin bitirilmesinde başarısız olması, Azerbaycan'ın bu yönde karar vermesine neden oldu. O dönemde ara bulucu olan İran tarafından sağlanan ateşkes, Ermenistan tarafından ihlal edildiği gibi her ateşkesin ardından Azerbaycan'ın toprakları işgal edilmiştir. Bakü tekrar böyle bir riski göze alamazdı. Ayrıca Bakü, İran'ın Ermenistan'la ciddi ekonomik ilişkileri olduğunu ve bu ilişkileri Azerbaycan'ın çıkarlarına ters olmasına rağmen geliştirdiğini bilmekte; dolayısıyla da İran'ın bu süreçte

tarafsız kalacağını düşünmemektedir. Ayrıca Ermenistan'ın da İran'la yakın ilişkiye sahip olmasına rağmen Tahran'ın ara buluculuk önerisini geri çevirerek Rusya'nın lehine karar alması, Erivan'ın Tahran'a daha az güvenmediğini göstermektedir.

İkinci olarak Rusya, İran'ın bölgede aktif rol almasını istememekte, İran'ı hâlâ bölgede kendisine rakip olarak görmektedir. İran da Rusya'yı aynı şekilde kendisine rakip saymaktadır. Lavrov'a göre uzun yıllar boyunca işgal altındaki Dağlık Karabağ sorununun çözümüne ilişkin herhangi bir yapıcı öneride bulunmayan İran'ı, son aşamada etkin bir aktör hâline getirmek Rusya'nın çıkarlarına aykırıdır. Rusya, Sovyetler Birliği yıkıldıktan sonra eski Sovyet coğrafyasında yaşanan sorunların çözümünde kendini ara bulucu ve hakem rolünde görmekte ve bu rolü diğer aktörlere kaptırmak istememektedir. Bunun yanında Rusya, İran'ın kendisinin transit ülke olarak kalmasına öncelik vereceğinden Dağlık Karabağ sorununu çözmek ve Ermenistan-Azerbaycan ilişkisini düzeltmek istemeyeceğini düşünmektedir.

Son olarak Dağlık Karabağ işgalinin bitirilmesine ilişkin İran'ın herhangi bir politikası yoktur. Ermenistan-Azerbaycan ilişkilerindeki statüko ve Dağlık Karabağ işgalinin çözümsüzlüğü İran ve Rusya'nın çıkarlarına uygundu. Tahran, bu durumun bundan sonra da aynı şekilde devam edeceğini düşünmüştü. Moskova'nın bu statükoyu koruyacağına inanan İran, olası gelişmelerle ilgili herhangi bir politika geliştirmede. İran'ın stratejisi Ermenistan üzerinden Azerbaycan'ı dengelemeyi öngördüğünden gelişen olaylar karşısında Tahran, Rusya'nın atacağı adımları takip etmekle yetinmek zorunda kaldı. Fakat Azerbaycan'ın, Türkiye'nin manevi desteğiyle işgal altındaki topraklarını geri alarak güç dengesini ve bölgedeki ilişki biçimini kendi lehine değiştirmesi, İran açısından beklenmedik bir gelişme oldu.

Sonuç olarak Dağlık Karabağ sürecine ilişkin politika üretemeyen İran, Ermenistan'la beraber bölgede kaybeden ülkeler listesine girmiş ve Rusya ile Ermenistan tarafından bile istenmeyen aktör olarak görülmeye başlanmıştır.

GAZETECİ ZEM'İN İDAMI NE ANLAMA GELİYOR?

Esmatullah Surosh

Haber Analiz - 15.12.2020

SOSYAL MEMNUNİYETSİZLİKLERİN ÖNÜNE GEÇEMEYEN İRAN,
BU ALANLARDA MUHALİF TAVIR SERGİLEYEN SEMBOLİK İSİMLERİ
İDAM EDEREK SÜRECİ ÖNLEMİYİ AMAÇLAMAKTADIR.

- İran haber ajansları 12 Aralık 2020'de bir yıla aşkın süredir İran'da tutuklu bulunan AMED News'un kurucusu Ruhullah Zem'in idam edildiğini duyurdu.
- Zem'in idamından dört gün önce, İran Yargı Erki Sözcüsü bir basın toplantısında yaptığı açıklamada İran Yüksek Mahkemesinin Zem'in idamını öngören kararı onayladığını açıklamıştı. Ancak idam kararı, İran Ceza Hukuku'nun 293. maddesinde belirtilen hâlde yasal süre içerisinde sanığa bildirilmemişti.
- Zem; İsrail ve Fransa'nın istihbarat servislerine casusluk etmek ve ABD'yle iş birliği yapmak gibi hususlar başta olmak üzere 13'ünden idamı istenen 17 farklı suçlamadan dolayı yargılandı ve toplam altı duruşmadan sonra müfrit-i fil arz (yeryüzünde fesat yayan kişi) olarak idam cezasına çarptırıldı. "Silahlı kuvvetlerde görev yapanları istifaya, kaçmaya ve görevini yerine getirmemeye teşvik" de Zem'e yöneltilen suçlamalar arasında yer aldı.
- Duruşmaların hukuki çerçevede gerçekleşmemesi, avukat seçme hakkının verilmemesi, itirafların baskıyla alınıp görüntü kayıtlarının ulusal kanallarda yayımlanması, yalan vaatlerde bulunarak sanığın itiraf etmesinin sağlanması ve son olarak yasal süre içerisinde idamın icra kararının sanığa bildirilmemesi bu dosyaya yönelik hukuki ihlaller olarak ileri sürülmektedir.
- Zem'in idamına İran'dan olduğu gibi yurt dışından da farklı tepkiler geldi. Avrupa Birliği (AB), Uluslararası Af Örgütü ve Sınır Tanımayan Gazeteciler bildiri yayımlayarak bu idamı kınadı. Fransa Dışişleri Bakanlığı bu idamı kınayıp ifade özgürlüğüne aykırı ve "vahşi" bir eylem olarak tanımladı.

Kanada Dışişleri Bakanlığı da bu idamı kınayarak İran'ın insan haklarını ihlal ettiğini vurguladı. Almanya Dışişleri Bakanlığı Zem'in kaçırılıp idam edilmesini acımasızca ve insanlık dışı olarak değerlendirdi. ABD Dışişleri Bakanlığı ise idamı adaletsiz ve üzücü olarak nitelendirip Zem'in ailesine başsağlığı diledi. İran ise bu tepkilere karşılık olarak Almanya Büyükelçisi ve Fransa'nın diplomatik temsilcisini Dışişleri Bakanlığına çağırıldı.

- ABD'nin seçilmiş Başkanı Biden'ın Ulusal Güvenlik Danışmanı Jake Sullivan, Twitter hesabından yaptığı açıklamada idamı korkunç bir insan hakları ihlali olarak değerlendirip ABD ve müttefiklerinin İran'ın bu tür ihlallerinin karşısında duracağını söyledi. Benzer şekilde yakın zamanda AB ve İran arasında ticari ilişkilerin sürdürülmesinin görüşüleceği toplantı da askıya alındı.

Bağlam

- Ruhullah Zem, müesses nizam içerisinde aktif olarak görev yapan din adamlarından Muhammed Ali Zem'in oğludur. Zem, İran Devrimi'nin gerçekleştiği 1979'da doğmuş ve babası, Ruhullah Humeyni'ye duyduğu saygıdan dolayı adını Ruhullah koymuştur. Ancak Zem arkadaş çevresinde gerçek ismi yerine Nima ismini kullanmaktaydı.
- Zem 2009 Seçimlerinin ardından meydana gelen protestolar esnasında kısa bir süre hapis yatıp serbest bırakılmasının ardından, önce Malezya sonra da Fransa'ya gitmiştir. Fransa'da AMED News (Ağahî/Bilgilendirme, Mübareze, Demokrasi) adında bir website ve Telegram kanalı açmıştır.

- AMED News, İran yönetim aygıtı içerisinde iddia edilen yolsuzlukları yönetim içindeki kanallardan öğrenip sosyal medyada paylaşmaktaydı. Böylece kısa sürede büyük bir takipçi kitlesine ulaştı. Nitekim kapatılmadan önce takipçi sayısı 1 milyon 400 bin kişi civarındaydı.
- AMED News, dönemin Yargı Erki Başkanı Sadık Laricani'nin yaptığı iddia edilen idari yolsuzlukları ve Devrim Rehberi'ne yakınlığıyla bilinen Said Tusi'nin çocuklara yönelik cinsel istismarıyla ilgili gerçekleri ifşa etmişti. Bunun yanında, Aralık 2017'de toplumsal rahatsızlıklar nedeniyle başlayan protestolarla ilgili önemli paylaşımlar yapmış ve belli durumlarda da sokak protestoları için çağrılarda bulunmuştu.
- Zem, 11 Ekim 2019'da Ayetullah Sistani'yle görüşmek için Ürdün Hava Yollarıyla Paris'ten Bağdat'a uçmuştu. Ancak 14 Ekim 2019'da Devrim Muhafızları Ordusu (DMO) tarafından Irak'tan kaçırılıp İran'a götürüldüğü uluslararası basına yansdı.
- Zem, kaçırılmadan önce bir televizyon kanalı kurmak istemiş ve bu yönde maddi kaynak sağlamaya yönelmişti. Bu durumu öğrenen DMO İstihbarat Teşkilatının, Ayetullah Sistani'nin adını kullanarak Zem'i Irak'a davet edip kaçırıldığı ileri sürülmüştür. Ancak Ayetullah Sistani'nin ofisi bir bildiri yayımlayarak Zem'le hiçbir şekilde bağlantı kurulmadığını açıklamıştır.
- Zem kaçırıldığı sırada İran'a yakınlığıyla bilinen Adil Abdülmehdi, Irak başbakanıydı. Diğer yandan Zem'in, Fransa'daki Irak Büyükelçiliğine vize müracaatında bulunduğu bir diplomat tarafından karşılandığı ve konsolosluk bölümü kapalı olduğu hâlde

kendisine yarım saat içerisinde vize verildiği iddia edilmişti. Bazı kaynaklar bu hususlardan hareket ederek Irak istihbaratının konuya müdahil olduğunu ve Zem'in Irak istihbaratı tarafından İran'a teslim edildiğini ileri sürmektedir.

Değerlendirme

- ABD'nin "maksimum baskı" politikası gibi dış faktörlerin yanı sıra yaşam koşullarının zorlaşması ve yönetim tarafından uygulanan baskılar gibi bazı iç faktörlerden dolayı İran'da yönetime karşı memnuniyetsizlikler artmıştır. Artan memnuniyetsizliklerin yönetim kadrosuna kadar ulaşmasıyla birlikte farklı alanlarda güvenlik çatlaklarının ortaya çıkması söz konusu olmuştur. AMED News'a sızdırılan gizli bilgilerde olduğu gibi Fahrizade suikastındaki istihbarat zafiyetlerinde

de bu durum kendini göstermiştir. İktidarı elinde bulunduran çekirdek kadro ise tehlike duyduğu alanlardaki sembolik isimleri idam ederek bu durumu önlemeye çalışmaktadır. Başta Ruhullah Zem ve Nevid Efkari olmak üzere yakın dönemde gerçekleştirilen idamları bu doğrultuda değerlendirmek gerekir.

- İran'ın son yıllardaki güvenlik argümanlarına bakıldığında internet ve sosyal medya, temel güvenlik tehlikesi olarak algılanmaktadır. Zira ülkenin yakın dönemde ortaya çıkan iç huzursuzluklarının pek çoğu başta Telegram ve Instagram olmak üzere sosyal medya aracılığıyla dile getirilmiştir. Bu doğrultuda İran yönetimi, oldukça geniş bir muhatap kitlesi bulunan AMED News'un kurucusu Ruhullah Zem'i idam ederek benzer

faaliyetlerde bulunanlara gözdağı vermek istemiş ve bu alandaki güvenlik açığının önüne geçmeyi amaçlamıştır.

- İran'ın nükleer programının yürütücüsü Muhsin Fahrizade'nin kısa süre önce sofistike bir operasyonla suikasta uğramasından sonra İran, suikastla ilgili somut bir delil bulamamış ancak bu suikastı İsrail'in yaptığını sıkça dillendirmiştir. Dolayısıyla İran yönetiminin hainlikle suçladığı Zem'i idam etmesi, zamanlama açısından Fahrizade'nin suikastında etkili olan iç unsurlara da bir mesaj taşımaktadır. Zira İran'ın, bu suikastın arkasında İsrail olduğunu iddia etse de böylesi hassas bir dönemde bölgedeki gerilimi tırmandırmaktan çekindiğini ve onun yerine içerideki çatlaklara yöneldiğini söylemek yanlış olmayacaktır.

ESEDİ DAVASI VE İRAN'IN AVRUPA'DA ÖRTÜLÜ OPERASYONLARI

Hurşit Dingil

Haber Analiz - 17.12.2020

İRAN, AVRUPA'DA DÜZENLEDİĞİ ÖRTÜLÜ OPERASYONLARLA HÜKÜMET KARŞITLARINI HEDEF ALIRKEN DİĞER YANDAN ESEDİ DAVASININ GÖRÜLMESİ, İRAN'A BİR MESAJ NİTELİĞİ TAŞIMAKTADIR.

Tüm dünya Fahrizade suikastına odaklanmışken yakın zamanda suikastın gölgesinde kalan kayda değer bir gelişme yaşandı. Bu gelişme, 2018'e uzanan ve başarısızlıkla sonuçlanan saldırı planı ile alakalı. 30 Haziran 2018 tarihinde Fransa, Belçika ve Almanya gizli servislerinin iş birliğinde, Almanya ve Belçika'da kritik bir operasyon gerçekleştirildi. Gerçekleştirilen operasyonun hedefinde, İran hükümeti karşıtı muhalif gruplar tarafından Paris yakınlarındaki Villepinte'de düzenlenecek olan uluslararası bir kongreyi hedef alan bombalı saldırı planı vardı. Operasyon ile birlikte İran asıllı Belçika vatandaşı iki ajan, saldırıyı gerçekleştirmek üzere belirlenen hedefe doğru yola çıkmışken Brüksel'de gözaltına alındı. Gözaltına alınan çiftin arabasında yarım kilo patlayıcı madde ve patlayıcı düzeneği tetikleyecek fünüye de bulundu. Çiftin yakalanmasının ardından yapılan sorgulamalar sonucunda, azmettiricinin İranlı diplomat Esedullah Esedi'nin olduğunun anlaşılması üzerine Esedi, Almanya sınırları içinde yakalandı. Bununla birlikte yarım kilo patlayıcı maddenin Lüksemburg'da yapılan bir görüşmede Esedi tarafından ajanlara teslim edildiği ve sürecin ilgili ülkelerin gizli servislerince izlendiği kaydedildi. Tüm bu olaylar, beraberinde şu soruyu getirdi: "Bir diplomat ile patlayıcı madde taşıyan Belçikalı çift arasında nasıl bir bağlantı vardı?"

Bu soruya cevap vermek için öncelikli olarak Esedullah Esedi'nin kim olduğunu anlamak gerekir. Esedi, İran-İrak Savaşı sırasında cepheye asker olarak yer almıştır. Bu süreçte patlayıcılar konusunda eğitim alarak uzmanlaştığı söyleniyor. Savaş sonrasında İstihbarat Bakanlığında çalışmaya başladı. Ardından 2004-2008 yılları arasında İran'ın Bağdat Büyükelçiliğinde üçüncü kâtiplik görevinde bulundu. Bu görev esnasında, hükümet karşıtı muhalif gruplar hakkında bilgi topladığı ve Kudüs Gücü iş birliğinde koalisyon güçlerine karşı düzenlenen operasyonlarda yer aldığı iddia ediliyor. Sonrasında

2014 yılında İran'ın Viyana Büyükelçiliğinde görevlendirildi. Viyana'da her ne kadar diplomatik bir kimliğe sahip olsa da güvenlik süreçlerinde de tecrübe ve donanımıyla ön plana çıkan bir yetkili olan Esedi'nin, İran'ın Avrupa'daki örtülü operasyonlarını yönetmek ve İran hükümeti aleyhine karşı siyasi örgütlenmelerle mücadele etmek üzere bu göreve getirildiği ileri sürülüyor.

2018 yılında Esedi tarafından planlandığı iddia edilen ve engellenen saldırıya dönersek başarısızlığa uğratılan bu girişim, Avrupa'ya iltica eden İran hükümeti muhalifi isimlerin kurduğu Paris merkezli Ulusal Direniş Konseyinin [Halkın Mücahitleri Örgütünün (HMÖ) etkin bir rol oynadığı biliniyor.] düzenleyeceği uluslararası bir kongreyi hedefliyordu. Temel hedefte HMÖ'nün liderleri bulunuyordu. Öte yandan kongreye ABD ve diğer Avrupa ülkelerinden önemli katılımcılar da davet edilmişti. Katılımcılardan biri de ABD Başkanı Donald Trump'ın avukatı Rudy Giuliani'di. Eğer saldırı gerçekleşseydi Avrupa'nın ortasında büyük bir infial meydana gelecekti. Plana göre Belçikalı casus çift, Esedi'nin Tahran'dan getirdiği yarım kilo patlayıcı ile toplantıya katılacak ve hedefleri etkisiz hâle getirecekti. Bu olay tam da Trump'ın Nükleer Anlaşma'dan çekilmesinden ve maksimum baskı politikasını başlatmasından bir ay sonra gerçekleşti. Dolayısıyla saldırı planının, ABD ve Avrupa'ya karşı bir cevap verme motivasyonu temelinde oluşturulduğu düşünülebilir.

Saldırı planı ile ilgili bir diğer önemli husus ise saldırının İran'ın üst düzey siyasi ve güvenlik karar alıcılarının emri ile gerçekleştiği ve Esedi'nin doğrudan İstihbarat Bakan Yardımcısı'na rapor veren bir istihbarat yetkilisi olduğu iddiasıdır. Avrupa menşeli kaynaklara göre İran Ulusal Güvenlik Yüksek Konseyince Ocak 2018'de kararlaştırılan Villepinte saldırı planı, İstihbarat Bakanlığı tarafından planlandı. Plan, Devrim Rehberi

Hamenei'ye sunuldu ve Mart 2018'de saldırıya onay verildi. Bu anlamda planlanan saldırının arkasında önemli bir siyasi motivasyon olduğunu söylemek mümkün. Yine saldırının bu denli bir karar alma aşamasından geçmesi de verilen önemin bir göstergesi olarak değerlendirilebilir. 2018'e uzanan bu olayın duruşmalarından birisi tam da Fahrizade suikastının gerçekleştiği 27 Kasım 2020'de Belçika'da görülmeye başlandı. Esedi duruşmaya katılmayı kabul etmedi ve diplomatik dokunulmazlığa sahip olduğunu, bu yüzden de mahkemede yargılanamayacağını belirtti. Dava hâlihazırda devam ediyor ve duruşmada bulunan avukatlara göre saldırı planında yer alan iki kişi, Esedi ve diğer sanıklara ilişkin kararın, ocak ayı başlarında verileceği öngörülüyor. Diğer taraftan ilk defa bir Avrupa ülkesinin, İranlı bir yetkilili terörizm suçlamasıyla mahkemeye sevk ettiğini söylemek gerekiyor.

Bununla birlikte İranlı yetkililer, bahsi geçen suçlamaları kabul etmiyor ve İran'ın mütekabiliyet esasına göre Alman bir diplomata aynı muameleyi yapacağı konusunda bazı argümanları da ön plana çıkarıyor. Ancak hem uluslararası hem de bölgesel bağlam böyle bir gerginlik için pek müsait olmamakla birlikte Biden ve Avrupa ülkelerinin Trump Dönemi'ne göre daha uyumlu olması, Avrupa ülkelerinin bu türden bir siyasi gerginliğe çok sert bir tepki vermesine yol açabilir ve İran için istenmeyen bir tablo oluşabilir. Dolayısıyla İran, bu türden bir gerginlik oluşturmayı içinde bulunduğu bağlam da dikkate alındığında istemeyecektir. Ayrıca Esedi davasına Avrupa ülkeleri tarafından bu kadar önem atfedilmesinin bir diğer nedeninin İran'ın Avrupa'da artan istihbari etkinliği olduğu da iddia edilebilir. Bu bağlamda Fransa'nın 2018'de planlanan Villepinte saldırısının arkasında İran'ın olduğunu söylemesi ve İranlı bir diplomatı sınırdışı etmesi bu duruma örnek verilebilir.

ZARİF NEYİN PEŞİNDE?

Dr. Hakkı Uygur

Haber Analiz - 18.12.2020

İSLAM CUMHURİYETİ'NİN YETİŞTİRDİĞİ EN TECRÜBELİ DİPLOMATLARDAN OLAN ZARİF'İN, NEDEN ASGARİ NEZAKET KURALLARINI VE DİPLOMATİK TEAMÜLLERİ HİÇE SAYARAK İRAN'IN EN ÖNEMLİ KOMŞUSUNUN LİDERİNİ HEDEF ALDIĞI HÂLÂ MUAMMA.

Son birkaç gündür Türkiye-İran ilişkileri suni bir kriz ile karşı karşıya. Kriz, görünüşte Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın Bakü'deki 10 Aralık Zafer Geçidi Töreni'nde okuduğu, İran ve Azerbaycan'da meşhur olan bir şiire tepkilerle başladı. Şiirin duyulması üzerine sosyal medyada Fars milliyetçileri, Aras Nehri'nden ve zorla ayrılıktan bahsedilmesinin, İran'ın toprak bütünlüğünü hedef aldığını öne sürdüler. Bu kesimler arasında genelde yabancı karşıtlığı, özelde de Türk, Türkiye ve Azerbaycan karşıtlığı yaygın bir olgu olduğu için tepkiler fazla ciddiye alınmadı. Ancak olaydan bir gün sonra İran İslam Cumhuriyeti Dışişleri Bakanı Cevad Zarif diplomatik teamüllere ve Farsçadaki asgari saygı ilkelerine aykırı olarak "Erdoğan'a Bakü'deki halt/yanlış yaparak okuduğu şiirin Aras'ın kuzeyindeki bölgelerin ana vatan topraklarının zorla ayrılması ile ilgili olduğunu söylememişler. Azerbaycan Cumhuriyeti'nin egemenliğine karşı bir söz söylediğini anlamadı mı? Hiç kimse aziz Azerbaycan'ımız hakkında konuşamaz." şeklinde bir tweet attı. Bunun ardından, açıklamada seçilen "galat" kelimesinin, yaygın kullanılan argo karşılığı küfürler İran'da "Trend Topic" (TT) oldu.

İslam Cumhuriyeti'nin yetiştirdiği en tecrübeli diplomatlardan birisi olan Zarif'in, neden asgari nezaket kurallarını ve diplomatik teamülleri hiçe sayarak İran'ın en önemli komşusunun liderini hedef aldığı hâlâ muamma. Nitekim kendisi o günden sonra konuyla ilgili konuşmadı. Ancak İran'ı yakından takip edenler, son iki aydır Zarif'in etrafında kümelenmiş bazı Fars milliyetçilerinin rahatsızlıklarını fark ediyorlardı. Karabağ krizinin kötü yönetilmesi, gelişmelerin doğru okunamaması, bocalamalar ve gelgitler yaşanmasından sonra doğrudan ülke lideri Hamenei'nin sert bir vurgu ile "Bütün işgal edilmiş Azerbaycan toprakları bu ülkeye geri verilmelidir." demesi ve "bütün" kelimesini tekrarlaması, Bakü ve Erivan arasında denge siyaseti

gözetmeye çalışan Zarif ve ekibi için ciddi bir soğuk duş oldu. Anayasal ve dinî açıdan tartışılmaz bir otorite kabul edilen Hamenei'nin bu açıklamasına rağmen bugün bile Zarif'e yakın isimlerin "Keşke açıkça Ermenistan tarafında savaşa girseydik." şeklinde konuşabilmeleri söz konusu milliyetçi damarın ne kadar güçlü olduğunu ve yeri geldiğinde en üst otoriteyi bile görmezden gelebildiğini gösteriyor. Bu hazımsızlık ve öfke o kadar güçlü ki Zafer Geçidi Törenleri esnasında Tahran'a giderek birçok yetkili ile görüşen Azerbaycan Dışişleri Bakanı Ceyhun Bayramov'un verdiği güvence ve teklifler ya da Erdoğan'ın önerdiği Altılı Bölgesel İşbirliği Platformunun İran'ı da kapsamaması ülkedeki histeriyi dindirmedi.

Zarif'in başlattığı milliyetçi dalga kısa süre içinde Mecliste de yankı buldu ve 225 milletvekili bir bildiri yayımlayarak "İran'ın iç işlerine müdahale edilmesini" kınadı. Mahmud Ahmedi Biğaş'ın konuşması ise tam bir facia idi. Erdoğan'ın, Fahrizade suikastında Netanyahu'dan daha fazla payının olduğunu ileri sürerek ABD ve AB'nin Türkiye'ye uygulamayı düşündüğü yaptırımları desteklediğini belirtti. İran basını da beklendiği gibi üzerine düşeni yaptı ve Erdoğan karikatürleri ile el kol hareketlerinin kullanıldığı onlarca manşet, yazılı basında yer buldu.

İranlı bazı yetkili isimlerin de ifade ettiği gibi ağır yaptırımlar altında, ülkenin en önemli dış ticaret kanalı olan Türkiye'ye karşı bu öfke nöbetinin altında ne yattığı belirsiz olsa da yurt dışında yaşayan Fars milliyetçiliğinin sembol isimlerinin dahi Zarif'i eleştirmesi; şiirin çok yaygın olan Ayrılık türküsü gibi herkesin bildiği ve okuduğu, İran karşıtı bir yönü olmadığı açıklamaları, Zarif'in tek motivasyonunun milliyetçilik olmadığını düşündürüyor. Ruhani hükümetinin seçimlere bir yıldan az bir zaman kala tek umudu, Biden yönetiminin Nükleer Anlaşma'ya dönmesi ve artık çöküş alarmları veren ekonominin toparlanmaya başlaması. Her kabine toplantısından sonra Biden ve Nükleer Anlaşma vurgusu yapan Ruhani hükümetinin önümüzdeki dönemdeki cumhurbaşkanı adaylarından birisi de Cevad Zarif. Yine Umman üzerinden tarafların ön görüşmelere başladığı yönünde birtakım iddialar mevcut. Zarif'in Erdoğan karşıtlığı yaparak başta Biden yönetimi olmak üzere Türkiye karşıtı bazı güçlere mesaj gönderdiği, seçim sürecinde Washington'dan destek beklediği yönünde değerlendirmeler var.

Sonuç olarak sürekli vurgulanageldiği üzere Türkiye-İran ilişkilerinin belirli bir karakteristiği var ve sorumsuz bazı devlet adamlarının buna vurabileceği darbenin limitleri bulunuyor. Nitekim Cumhurbaşkanı Ruhani'nin 14 Aralık'ta krizi yatıştırma yönelik soğukkanlı açıklamaları da İran Devleti'nin Türkiye ile olan ilişkilere verdiği önemi ortaya koyuyor. İki ülke arasındaki irtibat kanalları son derece çeşitli ve genişken medya üzerinden kampanyalar düzenlemenin ya da şuursuz bazı milletvekillerin ellerine hezeyanlar tutuşturmanın iki ülkeye de faydası olmayacağı aşikârdır.

Bu makale ilk olarak 17.12.2020 tarihinde TRT Farsça'da yayımlanmıştır.
<https://www.trt.net.tr/persian/brnmh-h/2020/12/17/zryf-bh-dnbl-chyst-1546990>

ABD'DEKİ SİBER OPERASYONUN SORUMLUSU RUS İSTİHBARATI MI?

Ersin Çahmutoğlu

Görüş - 19.12.2020

Amerika Birleşik Devletleri'nin (ABD) en büyük siber güvenlik şirketlerinden olan FireEye, 8 Aralık tarihinde yayımladığı bir yazıda şirket olarak komplike bir siber saldırıya uğradıklarını açıkladı. Şirketin CEO'su Kevin Mandia tarafından kaleme alınan yazıda, kimliği/ menşei henüz tespit edilemeyen siber tehdit aktörlerinin, FireEye'a ait operasyonel siber araçları elde ettikleri belirtildi.

Başta ABD olmak üzere dünyada birçok devlete siber güvenlik ürünleri sağlayan FireEye'in söz ettiği operasyonel siber araçlar "Red Team Tools" olarak adlandırılıyor. Şirketin, hizmet verdiği devletlere/şirketlere ait sistemlerdeki zafiyetleri belirlemek için güvenlik testi amacıyla kullandığı bu operasyonel araçların, yabancı veya düşman unsurların eline geçmesi ABD genelinde panik ortamı oluşturdu. FireEye'in bu açıklamasının ardından ABD'de faaliyet yürüten bir başka önemli yazılım şirketi SolarWinds de siber saldırılara uğradıklarını ve Orion adlı ağ yazılım ürünlerinin istismar edildiğini açıkladı.

Her iki olayın da "büyük bir siber kampanya" kapsamında olduğu ve arkasında bir devletin bulunduğu şeklindeki açıklamalar sonrasında yaşanan gelişmeler hem ABD'de hem de dünyada ilgiyle takip edildi. Şirketlerin siber saldırılara uğradıklarını açıklamalarının ardından birçok devlet kurumu da bu saldırılardan dolayı mağdur olduklarını duyurmaya başladı. ABD'de Hazine Bakanlığı, Enerji Bakanlığı, İç Güvenlik Bakanlığı ve Savunma Bakanlığı gibi kritik kurumların siber saldırılardan etkilendiklerinin ortaya çıkmasının ardından ABD istihbarat servisleri ve siber güvenlik kurumları alarm durumuna geçti.

ABD alarm durumundayken 17 Aralık tarihinde, teknoloji devi Microsoft tarafından yapılan bir açıklama, siber güvenlik

dünyasında âdeta sarsıntıya neden oldu. Microsoft Başkanı Brad Smith tarafından kaleme alınan detaylı yazıda, ABD'yi hedef alan siber saldırı dalgasının Microsoft sistemlerini de etkilediği ortaya çıktı. Birçok uzman gibi Smith de bu saldırıları, devlet destekli organize gruplar tarafından yürütülen başarılı bir casusluk operasyonu olarak nitelendiriyor. ABD'nin en önemli devlet kurumlarıyla birlikte adı geçen büyük şirketlerin de siber saldırıya uğraması birçok tartışmayı beraberinde getirdi.

Saldırıya Uğrayan Şirketler Seçilmiş Hedef miydi?

Siber güvenlik sektöründe lider şirketlerden biri olarak bilinen ve 2004 yılından beri faaliyetlerini yürüten FireEye, sahip olduğu teknik siber kapasite ve yetenekleriyle öne çıkmaktadır. Buna ilaveten başta ABD'deki Ulusal Güvenlik Ajansı (NSA), Pentagon, FBI ve kritik bakanlıklar olmak üzere dünya çapında birçok devlet ve şirkete hizmet vermektedir. Dolayısıyla şirketin sahip olduğu "bigdata" (büyük veri) miktarı devasa boyuttadır ve yürüttüğü siber faaliyetlerden dolayı birçok istihbarat teşkilatından daha değerli verileri elinde tutmaktadır.

FireEye'in bu durumu, bazı devletler için "özel ilgi" hâline gelmekte ve dolayısıyla şirket, yabancı devletler tarafından da hedef alınabilmektedir. Bu konuda da ilk akla gelen devlet Rusya'dır. FireEye'in; NSA, FBI, Pentagon, NASA ve birçok bakanlığa uzun zamandır hizmet verdiği bilinmektedir. Dolayısıyla şirketin sahip olduğu bilgi ve veriler içerisinde adı geçen kurumların son derece gizli/hassas verileri de yer almaktadır. Bu veriler, ABD ile uzun süredir istihbarat savaşları içerisinde olan Rusya için elbette kritik önemdedir.

Diğer taraftan FireEye şirketinin faaliyetlerinin de Rusları rahatsız ettiği düşünülmektedir. FireEye, kurulduğu yıllardan

bugüne kadar devlet destekli siber tehdit aktörleri konusunda raporlar yayımlamaktadır. Bunların başında da Rus APT (Advanced Persistent Threat - Gelişmiş Kalıcı Tehdit) grupları gelmektedir. Dünyadaki bütün Rus APT aktivitelerini ilk ifşa eden şirketin FireEye olduğu göz önünde bulundurulduğunda Ruslar, uzun bir süredir "siber misilleme" kapsamında şirketi gözüne kestirmiş olabilir.

Saldırıda hedef olan diğer şirket SolarWinds ise FireEye'dan farklı olarak yazılım çözümleri üretmektedir. Orion adlı ağ yazılımı içine yerleştirilen "backdoor" (arka kapı) sayesinde gerçekleştirilen siber saldırı, tedarik zinciri saldırısı olarak nitelendirilmektedir. Tıpkı FireEye gibi ABD'deki kritik kurumlara hizmet veren şirket ayrıca dünyaya da bu ürünlerini satmaktadır. Şirketin sunduğu yazılımı kullanan bütün sistemlere sızmayı başaran ve DarkHalo olarak adlandırılan tehdit aktörlerinin, dünya çapında ne kadar kişi ya da kurumu etkilediği ise şimdilik net olarak bilinmemektedir.

ABD'yi Sarsan Bu Saldırıların Ne Anlama Geliyor?

ABD'nin önemli şirketlerini ve devlet kurumlarını etkileyen siber saldırıların devlet destekli bir organizasyon tarafından yapıldığı açıkça anlaşılmalıdır. Son derece sofistike ve iyi planlanıp uygulanmış siber saldırılar, küresel casusluk operasyonunun bir parçası olarak da değerlendirilmektedir. Dolayısıyla saldırıların arkasında sıradan hacker gruplarının olmadığı, hatta doğrudan istihbarat servislerinin bu süreçte etkin rol aldığı varsayılabilir.

Saldırıların ilk ortaya çıktığında bazı uzmanlar, operasyonu gerçekleştiren aktörün Rus dış istihbarat servisinin kontrol ettiği APT29 grubu olduğunu dile getirmişlerdir. Siber saldırıların kapsamı ve niteliği ortaya çıktıkça sadece APT29 değil Rus istihbarat

servislerine bağı 20'ye yakın APT grubunun büyük çoğunluğunun bu operasyonda rol alabileceği düşüncesi ağırlık kazanmıştır.

Siber operasyonların kaynağı hakkında yorumlar yapılırken aynı zamanda ABD'nin siber güvenlik düzeyi de tartışılmaya başlanmıştır. ABD'nin ulusal anlamda siber güvenlik zafiyeti olduğu düşüncesine yol açan siber saldırılar, yeni bir siber saldırı dalgasının gelebileceğine dair endişeleri de beraberinde getirmiştir. Microsoft Başkanı Smith'in de belirttiği gibi ABD ulusal siber altyapısında giderilmesi zor siber güvenlik zafiyetlerinin olduğu düşünülmektedir.

ABD'deki bu olası zafiyetlere dair düşüncenin belki de en önemli dayanağı, söz konusu tehdit aktörlerinin, mart ve nisan ayları civarında ABD kurumlarına sızdığı ve operasyonu yaklaşık 9 aydır yürütmekte olduğu iddiasıdır. Diğer deyişle gelişmiş siber kabiliyetlere sahip bu aktörler, ABD'nin gelişmiş sistemlere sahip siber güvenlik radarına yakalanmadan "içeride" kalabilmeyi başarmışlardır. Böylece ulaşmak istedikleri istihbarat verilerini de çoktan elde etmiş olabilirler. Bu nedenle, siber saldırı sonrası açıklama yapan devlet kurumları dışında, ilerleyen günlerde aslında çok daha fazla kurumun saldırıya maruz kaldığı açıklanabilir.

Aylar sonra fark edilen bir operasyonun, hangi kurumlarda nelere yol açtığı hâliyle sonradan ortaya çıkacaktır. Öyle ki FireEye müşterileri arasında olan NSA ve USCYBERCOM'un (ABD Siber Komutanlığı) bile saldırıdan etkilenen kurumlar arasında olma ihtimali bulunmaktadır.

Bilişim alanındaki liderliği yanında siber güvenlik çözümleri konusunda da önemli çalışmalar yapan Microsoft şirketinin saldırıya uğrayan şirketler arasında yer alması hem devlet hem de özel sektör bazında bazı adımların atılması gerektiğini göstermektedir. Hatta Microsoft ürünlerinin bulunduğu ülkelerde de benzer girişimlere ihtiyaç olabilir. Şirketin raporuna göre siber saldırılardan %80 oranında etkilenen ABD'nin dışında, %20'lik kısımda yer alan 7 ülkede (Kanada, Meksika, Belçika, İngiltere, İspanya, İsrail, Birleşik Arap Emirlikleri) de bazı sorunlar yaşanmaya başlamıştır. Rusya hariçinde bütün gelişmiş ülkelerde tespit edilen siber saldırılar, şimdilik sadece adı geçen ülkeleri etkilemiştir. Bu listenin yakında uzayabileceği; hatta muhtemelen sadece Microsoft değil ABD menşeli olan şirketlerin ve dünyada ürünlerinin yaygın biçimde kullanıldığı ülkelerin de bu siber operasyondan etkilenebileceği öngörülmektedir.

SİBER SALDIRILARIN KAPSAMI VE NİTELİĞİ ORTAYA ÇIKTIKÇA SADECE APT29 DEĞİL RUS İSTİHBARAT SERVİSLERİNE BAĞLI APT GRUPLARININ ÇOĞUNUN BU OPERASYONDA BULUNABİLECEĞİ DÜŞÜNCE Sİ AĞIRLIK KAZANDI.

HİNDİSTAN'DAN BASRA KÖRFEZİ'NE İLK ASKERİ ZİYARET

Aydın Güven

Haber Analiz - 21.12.2020

HİNDİSTAN TARAFINDAN SUUDİ ARABİSTAN VE BAE'YE
GERÇEKLEŞTİRİLEN İLK ASKERİ ZİYARET, İSLAMABAD'IN, TAHRAN-
RİYAD ARASINDA YÜRÜTMENE ÇALIŞTIĞI DENGE POLİTİKASINI
GÖZDEN GEÇİRMESİNE YOL AÇABİLİR.

Hindistan Ordusu Kara Kuvvetleri Komutanı Manoj Mukund Naravane, Riyad-İslamabad ilişkilerinin en gergin olduğu dönemde Suudi Arabistan ve Birleşik Arap Emirlikleri'ne (BAE) 9-14 Aralık tarihleri arasında bir ziyaret gerçekleştirdi. Bu ziyaret, yüksek rütbeli bir Hindistanlı askerinin iki Körfez ülkesine yaptığı ilk ziyaret olarak da tarihe geçti. General Naravane'nin Körfez bölgesi ziyaretinin, Hindistan Dışişleri Bakanı Subrahmanyam Jaishankar'ın Bahreyn ve BAE'ye yaptığı ziyaretten günler sonra gerçekleşmiş olması oldukça dikkat çekti.

Suudi Arabistan ve BAE'ye altı günlük bir ziyarette bulunan General Naravane, BAE'de ülkenin Kara Kuvvetleri Komutanı General Saleh Mohammed Saleh al-Ameri ile görüşti; burada ayrıca Şehitler Noktası'na çelenk koydu. Naravane, BAE savunma yetkilileriyle savunma alanındaki iş birliği ile ilgili sorunları tartıştı.

İki uluslu ziyaretinin ikinci ayağında Suudi Arabistan'a gelen Naravane, üst düzey Suudi generallerle bir araya geldi ve taraflar arasındaki ortak çıkarları ve ikili savunma iş birliğini geliştirmenin yollarını tartıştı. Hint Komutan ayrıca pazartesi günü Kral Abdülaziz Askerî Akademisini ziyaret edip askerî eğitim konusunda görüş alışverişinde bulundu.

Naravane'nin ziyareti, Hindistan'ın Körfez ülkeleri ile stratejik ve savunma iş birliğini artırmayı hedeflemesi açısından oldukça önem taşıyor. Körfez ülkeleriyle tarihî ekonomik bağları bulunan Hindistan, ithal ettiği petrol ve petrol ürünlerinin ciddi bir kısmını bu bölgeden alıyor. Bu minvalde Suudi Arabistan'ın; Çin, ABD ve Japonya'dan sonra Hindistan'ın en büyük dördüncü ticaret ortağı ve en büyük enerji tüketim merkezlerinden biri olduğunu hatırlatmakta fayda var.

Son dönemlerde Hindistan Başbakanı Narendra Modi'nin, BAE başta olmak üzere

bu bölge ülkeleriyle ilişkilerini artırmaya çalıştığı görülmektedir. Bu durumda bölge ülkelerinin, İsrail ile hızlı bir şekilde normalleşmesinin de bir mihenk taşı olduğu söylenebilir. Jawaharlal Nehru Üniversitesi, Uluslararası Çalışmalar profesörü Happymon Jacob, bu ziyaretin Hindistan'ın bölge ülkeleriyle olan ilişkilerini güçlendirmek amacıyla gerçekleştirildiğini söylerken Savunma Bakanı ya da Ulusal Güvenlik Danışmanı yerine direkt ordu komutanının gönderilmesinin tercih edilmesinin ayrıca ilgi çekici olduğunu belirtti.

Ziyaretin Zamanlaması

Ziyaretin, Riyad-İslamabad arasındaki bağların en gergin olduğu dönemde yapılmasının yanı sıra İsrail'in, bölge ülkeleri ile normalleşmesi ve İranlı bilim adamı Fahri-zade suikastının hemen ardından gerçekleşmesi de manidar.

ABD yaptırımlarının yanı sıra İsrail saldırılarıyla karşı karşıya kalan İran, İslamabad yönetiminin tamamen Suudi Arabistan eksenine girmesini engellemeye çalışsa da ekonomik nedenlerden dolayı Pakistan'ın Suudi Arabistan'a yaklaşmaya çalıştığı görülmektedir. Ancak Hindistan-Suudi Arabistan ilişkilerinin gelişmesine paralel olarak İslamabad'ın, Tahran-Riyad arasında yürütmeye çalıştığı denge politikasını gözden geçirmesi söz konusu olabilir.

Suudi Arabistan ile Pakistan arasında onlarca yıldır süren yakın askerî, siyasi ve ekonomik ilişkiler, bu yıl ağustos ayında Pakistan Dışişleri Bakanı Şah Mahmud Kureyşî'nin Riyad'ı, Keşmir konusunda İslam İşbirliği Teşkilatını özel bir toplantıya çağrılmamakla eleştirmesiyle gerilemeye başlamıştı. Bu açıklamalar Suudi Arabistan ve BAE tarafından sert bir şekilde karşılanmış ve açıklamaların hemen ardından her iki ülke de Pakistan'dan erteledikleri borçlarını derhâl ödemesi için çağrıda bulunmuştu.

Pakistan Ordusu Komutanı Javed Bajwa ülkeler arasındaki diplomatik gerilimi hafifletmek için ağustos ayında Suudi Arabistan'a gönderilmiş ancak bu ziyaret Veliht Prens Muhammed bin Selman ile görüşmesinin reddedilmesiyle sona ermişti. BAE, geçen ay bir adım daha ileri giderek Pakistanlı işçilerin çalışma izninin durdurulduğunu açıklamıştı. Dolayısıyla Naravane ziyaretinin Suudi Arabistan-Pakistan askerî ilişkilerinin en gergin olduğu dönemde gerçekleşmiş olması oldukça dikkat çekiyor.

Daha önce Riyad ve Abu Dabi'nin Pakistan askerlerinin Yemen'de kendi kontrollerinde savaşan koalisyona asker gönderme talebini İslamabad'ın reddetmesi de taraflar arasındaki ilişkinin zayıflamasına neden olmuştu.

Böyle bir atmosferde Körfez ülkelerinin ordu komutalarında Pakistanlı askerlerin varlığını belirtmenin yanı sıra Pakistan'ın eski Kara Kuvvetleri Komutanı General Raheel Sharif'in, Suudi Arabistan önderliğindeki İslami askerî koalisyonun başında olduğunu belirtmekte de fayda var.

DMO'YA AİT ALTI BANKA BİRLEŞTİRİLDİ

Dr. Murat Aslan

Haber Analiz - 22.12.2020

BİRLEŞTİRME OPERASYONU KAPSAMINDA DMO'YA AİT ALTI BANKA, İRAN'IN EN ESKİ VE EN BÜYÜK BANKASI OLAN BANK SEPAH BÜNYESİNE KATILDI.

İran'da geçtiğimiz bir yıldır gündemde olan ve İran Devrim Muhafızları Ordusu (DMO) ile bağlantılı altı bankanın birleştirilmesine yönelik operasyon 20 Aralık 2020'de nihayetlenildi. DMO'ya bağlı altı banka (Mehr Eqtasad Bank, Hekmat Bank, Ghavamın Bank, Ansar Bank ve Kosar Kredi Kurumu) bir kamu bankası olan Bank Sepah ile birleştirilmiş oldu. Birleştirme operasyonu ilk kez Mart 2019'da dillendirilmişti. Devrim Rehberi Hamenei'nin direktifi ile başlatılan bu operasyonun üç önemli amacı olduğu gözlemlenmektedir: (1) bankacılık sektöründe regülasyon süreçlerinde etkinliğin artırılması ve böylece daha şeffaf bir bankacılık sistemi, (2) bankacılık kesimindeki batık kredi oranının azaltılması ve (3) bankacılık kesiminde Merkez Bankası dışında verilen bankacılık lisansı uygulamasının sınırlandırılması.

DMO, İran ekonomisinde oldukça büyük bir ağırlığa sahiptir. DMO ile doğrudan ya da dolaylı bağlantılı çok sayıda şirket bulunmaktadır. Bu şirketler; inşaattan habereleşmeye, sağlıktan finansa birçok alanda faaliyet göstermektedir. İran'da bankacılık yapma lisansı kural olarak Merkez Bankası tarafından verilmekte ancak bazı finansal kurumlar, lisanslarını Merkez Bankası dışındaki resmî kurumlardan almaktadır. Bu tür banka ya da kredi kuruluşları, Merkez Bankası tarafından belirlenen bankacılık regülasyonlarına tabi değildir ve bu yüzden "informel" finans kurumları olarak nitelendirilmektedir. İnfomel finans kurumları, ağırlıklı olarak ülkedeki güçlü siyasi aktörlerle bağlantılara sahiptir ve bu nedenle ekonomik kurallardan çok siyasi çıkarlar çerçevesinde faaliyette bulunmaktadır. Bu infomel finans kurumlarının bazılarının DMO ile ciddi bağlantıları vardır.

Geçtiğimiz 10 yıllık dönemde DMO ile bağlantılı finans kurumları (informel bankalar), kullandıkları kredilerin geri dönüşünde ciddi sorunlar yaşadı. Yaptırımların bu bağlamda oldukça etkili olduğu söylenebilir. Bu finans kurumlarının ağırlıklı olarak reel sektörde faaliyette bulunan ve yine DMO ile ilişkili firmalara açtıkları kredilerin geri dönüşlerinde sorunlar yaşaması nedeniyle bilançolarındaki sorunlu kredilerde artış gözlemlendi. Bir başka şekilde ifade edilecek olursa ödenmeyen krediler arttıkça sorunlu kredilerin toplam bilanço içindeki payı giderek yükseldi ve bu oran, makul kabul edilen kritik düzeyin çok daha üzerine çıktı. Normal şartlarda bu oranda belirli bir kritik eşiği aşan bir finans kurumu, kırmızı kategoriye alınmakta ve bu kurumun ya iflasi istenmekte (kapatılmakta) ya da bilançosu sağlıklı ve bu riskleri absorbe ederek eritebilecek büyüklükteki bir diğer banka ile birleştirilmektedir. Bu tür birleştirme operasyonlarında, bankacılık kesiminin fazla etkilenmemesi için Merkez Bankası riskli kredilerin bir kısmını üzerine almaktadır. İran'da riskliliği makul seviyenin üzerine çıkan bu altı finans kurumunun birleştirilmesi operasyonu, aslında bu şekilde okunabilir.

Birleştirme operasyonu kapsamında DMO'ya ait altı banka, İran'ın en eski ve en büyük bankası olan Bank Sepah bünyesine katıldı. Birleşme öncesi Bank Sepah'ın şube sayısı 1.600 iken birleşme sonrasında bu sayı yaklaşık üç kat artarak 4.500 oldu. Bunun yanında Bank Sepah'ın toplam çalışan sayısı birleşme öncesi 4.500 iken birleşme sonrasında yaklaşık on kat artarak 43.000 düzeyine ulaştı. Şube bankacılığının giderek önemini yitirdiği günümüzde, orta vadede bu şubelerden bir kısmının kapatılmasının gündeme gelmesi muhtemeldir. Bu operasyon, siyasi anlamda aslında Cumhurbaşkanı Ruhani'nin DMO'nun gücünü azaltma yönünde başarıya ulaşan girişimlerinden bir tanesi olarak da yorumlanabilir.

KİYAI SİNEMASINDA ÖTEKİ YA DA RAKİP TÜRK

Ayşe Pay

Görüş - 22.12.2020

Kerbela, muharrem, taziye gibi ritüellerle şekillenen toplumsal, kültürel ve siyasi yapısıyla İran, iyiyle kötünün, aydınlıkla karanlığın, bir diğer ifadeyle Ahura Mazda ile Ehrimen'in bitmeyen savaşı üzerine kurulu Pers anlatısı üzerinden okunabilir. Yıl boyu toplamda neredeyse bir ayı bulan resmî tatil/matem günleri de bu savaşı canlı tutmanın bir başka biçimidir. Hızla dönüşen yaşam biçimleri, İran'da (savaş fikrini daima diri tutan) taziye ve şehitlik mefhumlarına yaklaşımların değişmesinde de önemli rol oynar. Her an matemle yaşamaktan bitap düşen halk, bir kaçış ya da teselli arar.

Günden güne ekonomik, toplumsal ve siyasi çıkmazlara sürüklenen İran halkı için komedi, bu darboğazda bir soluklanma imkânıdır. İran'da 1398 (21 Mart 2019-20 Mart 2020) yılı gişe hasılatlarına bakıldığında komedi türündeki yapımların çoğunluğu oluşturması bunun bir göstergesidir. "Komedideki iddia; 'komik özne' ile 'Öteki' olarak canlandırdığı 'karakter' arasında hiçbir mesafe kalmaksızın sahnede doğrudan karakterin kılığına girildiği ve bu 'başkasının kılığındaki ben'in Öteki'ni olduğu gibi ortaya koyduğu fakat kati surette 'yansıtmadığı', bilakis doğrudan ona hayat verdiği, yani sahnede Ben ile Öteki'nin özdeşleştiğidir." Oyuncu ve rol arasındaki bu özdeşleşme, seyirci ve oyuncu arasında da gerçekleşir. Bir tür unutmaya olarak özdeşleşme, seyirciyi günün sorunlarından uzaklaştırır.

Ana Akım İran Sinemasından

Bir Örnek: Mutrib (Çalgıcı)

1398 yılının gişe rekortmeni Mutrib (Çalgıcı)(2019) son derece başarılı işleriyle tanıdığımız İran sinemasının uluslararası arenada pek tanınmayan ana akım filmlerine iyi bir örnek. Bununla beraber zihinlerde yerleşik İran sineması imajını sarsan bir

yapım. İran-Türkiye/Tahran-İstanbul hatında geçen bir hikâyeye odaklanan film, alt metniyle de oldukça dikkat çekici.

Ana akım çalışmalarıyla tanınan Mustafa Kiyai, kutsal savunma sinemasını, dolayısıyla şehitlik mefhumunu komedi ekseninde işleyen Zıdd-i Gelule (Kurşun Geçirmez) (2012) filmiyle 30. Fecr Film Festivali'nde En İyi Senaryo dalında Kristal Simurg'u kucaklar. "Plasco Yangını"ndan hareketle yola çıktığı Çeharrah-i İstanbul (İstanbul Bulvarı)(2018) adlı filmiyle acı dolu toplumsal bir olayı fona yerleştirerek komedi öğelerini kullanır. Kusursuz kahramanlardan ziyade (komediye has bir özellik olarak) zaafarla, kusurlarla dolu bedbaht tipler etrafında gelişen olaylarıyla Kiyai sineması, stereotipler üzerine kurulu anlatısıyla derinleşme vaadi taşımazken fona yerleştirilen unsurlarla seyircisine metaforik bir alan açar. Filmin asıl söylemi bu alanda kendini gösterir.

Zamanın, hayatın yükünden kaçış mekânı olarak gazinoların ve meyhanelerin abıhayatı olan arabesk, Çalgıcı'nın kahramanı İbrahim için de can simididir. İbrahim'in 1979 Şubat'ında yıkılan hayalleri, yaşayamadığı o bir ayın içinde asılı kalmıştır. Kader, sillesini vurduğu ömür topunu hep aynı ayın, hep aynı acıların içerisinde aynı ritimde döndürüp durur. Arabesk, İbrahim'in yaşam biçimidir. Devrim gerçekleşme bir ay sonra çıkacak kasetiyle kaderi değişecek, Nevruz'a ünlü bir şarkıcı olarak girecektir. Fakat İbrahim için o yeni gün bir türlü doğmaz. Ne vakit mutluluğa doğru adım atsa bir rüzgâr çıkar ve işleri tersine çevirir. Bu yüzden korku, İbrahim'in biricik yoldaşdır.

İbrahim'in korkularının altına gizlenmiş arzusunu ise kızı Zibâ gün yüzüne çıkarır. Abisi Fuat gibi Zibâ da İran'dan kaçış hayalleri kurmakta fakat babasını ikna edememektedir. Sonunda babasını yıllanmış arzusundan avlar. Zibâ'nın kurduğu oyunla

babası, dünyanın dört bir tarafında düzenlenen "İran Kültür Haftaları"ndan birinde, İstanbul'da sahne alacak, şarkı söyleyecektir. Fakat son dakika işin rengi değişir. Elbette İran Dışişleri ile Kültür ve İslami İrşad Bakanlığının katkılarıyla düzenlenen bu programda İbrahim Hoşlehn'in arabesk tınılarına yer yoktur. Her zamanki gibi geleneksel müzik icra edilmeli, kültürel bir stereotip olarak İran miti canlı tutulmalıdır.

Bir Leitmotiv Olarak Öteki ya da Rakip Türk

Popüler anlatı türleri gibi ana akım filmlerin de anlatım biçimlerinden ziyade alt metinleri daha büyük önem kesp eder. Zira bu tür filmler hedef kitlelerinin temsil dünyasında önemli işlevler yürütürler. Çalgıcı'da alt metne yerleştirilen bir leitmotiv dikkat çeker: "İbrahim Tatlıses" müstesna, durmadan karşımıza bir "öteki" ya da "rakip Türk" çıkmakta, isimler de buna telmihte bulunmaktadır.

Yahudilerin, Hristiyanların ve Müslümanların atasına telmihle İbrahim, farklı inançların ve kimliklerin bulunduğu bir coğrafya olarak İran'ın ya da merhametli baba anlamıyla tatlı sert bir iktidarın temsili şeklinde okunabilir. İbrahim Hoşsine, değiştirdiği tatlı ses anlamındaki "Hoşlehn" soyadı ile bir idol olarak İbrahim Tatlıses'e atıfta bulunur. Hastaneye düşüp arzusunu gerçekleştiremeyeceğini düşündüğümüz bir anda doktoru İbrahim Tatlıses suretinde görecektir ve ondan aldığı cesaretle sahneye çıkacaktır. İran Kültür Haftası yerine (ba-banne tarafından) İran kökenli bir Türk'le, Nazan'la sahne alarak düşünüyü gerçekleştirecektir. Kalp, yürek, gönül anlamındaki Fuat'la İran'dan kaçıp başka bir hayatın imkânlarını düşleyen halka; Fuat'ı, yani ikinci çocuğunu dünyaya getirirken ölen anne/Meryem ile de şehitlik mefhumuna göndermede bulunulur.

Çalgıcı'da Türkiye'den üç isim karşımıza çıkar: Nazan, Hakan ve Mustafa/Mehmet. Türk hükümdarı anlamındaki Türkçe kökenli Hakan ismiyle müsemma film yapım stüdyosu müdürü, Farsça kökenli nazlanan, nazlı anlamındaki ismiyle Nazan'ı kendi evinde tacize kalkışır. Nazan, bu saldırıdan oğlu Burak'ın bakıcısı Fuat'la/gönülle değil, elbette merhametli babanın/iktidarın/İbrahim'in bilek gücüyle kurtulur. İbrahim'in "İstanbul'da kabadayıysan Tahranlılar için çerezsin." sözleri eşliğinde yere yıkılan Hakan ancak kaçarak kendini kurtarır.

Dindar, zahit anlamını taşıyan ismiyle konsolosluk görevlisi Parsa, söylem ve eylem tutarsızlığıyla dini, menfaatlerine kılıf edinenlerin prototipidir. Zibâ, Maşallah ve (henüz bilmeseyse de) İbrahim'in Avrupa'ya kaçmalarını sağlayacak adamın adı Mustafa'dır. Yıllar önce Mehmet ismini kullanarak Fuat'ı kandıran da aynı kişidir. Burada yine Türklerin çocuklarına sıklıkla verdikleri Mehmet isminin tercihi de rakip Türk'e işarettir. İran'dan Perviz Perastuyi gibi son derece başarılı ya da Elnaz Şakirdust gibi deneyimli oyunculara karşın Türkiye'den oyunculuk deneyimi hiç bulunmayan isimleri seçmesiyle Kiyai, "rakip Türk"ü bir de oyunculuk performanslarındaki zaaflarla mağlup etmeyi dener görünmektedir.

İstanbul Bulvarı'ndaki Öteki ya da Rakip Türk

Metinler arası okuma bağlamında öteki ya da Rakip Türk kavramı Kiyai'nin İstanbul Bulvarı filminde de izlenebilir. İflas et-

miş, borca batmış iki adamın, Behmen ve Ehad'in hikâyesi etrafında şekillenen filmde (Tahran'da plastik ve tekstil atölyelerinin bulunduğu ticaret merkezinin) "Plasco Binası"nın yıkılışı, ülke ekonomisinin çöküşüne telmihtir. Yangın karşısında toplumun hassasiyetlerini umursamayan Behmen'e göre ise her şey ortadadır: "Plasco şimdi değil birkaç yıl önce çöktü; Çin ve Türkiye bizim pazarı çürütmeye başladığında."

Behmen ve Ehad'in İran'dan kaçış yolları da ilginçtir: Bir Türk firmasının süt kamyonu. Hedefleri Avrupa ülkelerinden birine gitmektir; Türkiye varış değil geçiş yeridir. Aynı Türk firmasının, filmin yapım süreciyle paralel tarihlerde (aldığı teşviklerle) İran'a ihracatta bulunacağı açıklanması ayrıca filmde, firmanın hijyen koşullarını ihlal ve insan kaçakçılığı ile alenen ithamı dikkat çekicidir. Firmanın (haberlere yansının tersine) ihracat yerine ithalat yaptığı fikri üzerinden de sütün ilme teşbihiyle ilmin İran'dan Türkiye'ye akageldiği şeklinde bir okuma hedeflenmiş olabilir.

Toplumsal Yaralara/Ezberlere Stereotiplerden Bakmak

Çalışmalarıyla toplumda kökleşmiş kimi yargıları/ön yargıları gün yüzüne çıkaran Kiyai, toplumsal hafızadaki yaraları, ezberleri gözlemleyebilmek için mümbit bir alan sunan stereotiplerden istifade eder. İmançer'in Lippmann'dan aktardığına göre "stereotipler sonradan edinilen tipik karakteristikler değil daha çok kişinin tekrar tekrar etkisi altında kaldığı sempati ve antipati

içeren, kendi anlamlandırma mekanizmasına uymakta ve daha çok korku, sevinç, arzu, gurur ve ümit gibi duygusal durumlarla yüklü subjektif tercihlerdir." Kişileri, olayları hızla sınıflandırmamızı, tanımlamamızı sağlayan stereotipler, zamanla yarışan modern insan için de biçilmiş kaftandır; elbette ana akım filmler için de. Bununla beraber sempati ve antipati ya da arzu ve korku üzerinde şekillenen yapıyla stereotip kavramı, iyiyile kötünün ezeli savaşının cisimleştiği Pers anlatı geleneği için de uygun bir zemin sunar.

Acaba kültürel/toplumsal bir stereotip olarak rakip Türk imgesi hangi antipatinin ya da korkunun temsilidir? İran'ın antipati duyduğu dışarıdaki rakip Türk müdür yoksa içerideki mi? Bu antipati ya da korku içten içe bir sempatinin ya da arzunun dışavurumu olabilir mi? İran'da yıpratılmış, menfaatlere siper edilmiş dini değerlerin karşısında yükselen Fars milliyetçiliği ile rakip Türk imgesi arasında bir bağ var mıdır? Uzayıp giden bu sorulara tafsilatlı birer karşılık bulmak hayli güçtür. Hülasa İran'da kültürel/toplumsal bir stereotip olarak "rakip Türk" imgesi, kökeni oldukça eskilere varan ancak akademik anlamda tahkik edilmeyi bekleyen bakir bir alan olarak durmaktadır.

**KİYAI SİNEMASI,
STEREOTİPLER
ÜZERİNE KURULU
ANLATISIYLA
DERİNLEŞME VAADI
TAŞIMAZKEN FONA
YERLEŞTİRİLEN
UNSURLARLA
SEYİRCİSİNE
METAFORİK BİR
ALAN AÇAR.**

MODERN İRAN'IN MİMARLARINDAN MUHAMMED ALİ FURUĞİ

Dr. Turgay Şafak

Görüş - 23.12.2020

Kaçarlardan Pehlevilere geçiş ve saltanatın Rıza Şah'tan (1878-1944) Muhammed Rıza Şah'a (1919-1980) intikalinde kilit isimlerden biri olan Muhammed Ali Furuği, 15 Haziran 1877'de Tahran'da dünyaya gelmiştir. Eğitimine ihtimam gösteren babası, onunla bizzat ilgilenmiş; yaygın eğitimin yanı sıra Fars Edebiyatı ve Arapçayla birlikte Fransızca ve İngilizce öğrenmesini sağlamıştır.

12 yaşında Darulfünun'a giren Furuği, buradaki eğitimini tamamladıktan sonra tıp eğitimine başlamış ancak iki yıl sonra felsefe ve edebiyata olan ilgisi sebebiyle bırakmıştır. 1906'da Milli Şûra Meclisinin açıldığı dönemde Meclis Başkanı'nın davetiyle Meclis Sekreterliğini kurmuş ve başkanlığını yapmıştır.

Siyaset Sahnesine Giriş

Furuği, 1907'de siyasi faaliyetlere Encümen-i Ademiyet üyeliğiyle adım atmıştır. Buranın kapatılmasının ardından 27 Nisan 1908'de Tahran'da bulunan Fransızlar ve bazı İranlılarla birlikte İran'ın ilk mason locasını kurmuştur.

Furuği 1909'da henüz 32 yaşındayken İkinci Mecliste Tahran milletvekili seçilmiştir. Mecliste önce sekreter olarak görev almış, akabinde Meclis başkanlığına getirilmiştir. Daha sonra kurulan hükûmette maliye bakanlığı görevini üstlenen Furuği'nin makamı formaliteden ibaret olmuştur. Zira Maliye, tamamen Memur Donald Shuster'in kontrolü altında kalmıştır. Furuği bu yıllarda, farklı kabinelerde adalet ve maliye bakanlığı görevlerini üstlenmiştir.

1923 yılında dışişleri bakanlığına getirildiği sırada, sonradan şah olacak Rıza Han da savaş bakanı olarak görev yapmaktadır. Bu dönemde meydana gelen kabine değişikliklerinde, koltuğunu sadece Rıza Han ve

Furuği koruyabilmiştir. Dönemin Dışişleri Bakanı Furuği, Ahmed Şah'ın konumunu zayıflatarak Rıza Han'ı görünür hâle getirecek adımlar atmaktaydı.

Meclis, 31 Ekim 1925'te Ahmed Şah'ın hallini onaylayarak Rıza Han'ı geçici hükümet başkanlığına getirmiştir. Bu sırada sadrazam koltuğunda oturan Furuği, Kurucular Meclisinin oluşturulması için emir vermiştir. 6 Aralık'ta açılan Meclis, Kanun-i Esasi'ye ilave edilen ek maddelerle Rıza Han'ı şah ilan etmiştir.

25 Eylül 1926'da Rıza Şah'ın taç giyme töreninde yaptığı konuşmada, onu "Cem tacının ve Key tahtının varisi" olarak nitelendirmiş ve ona Pehlevi soyadını almasını tavsiye etmiştir. Bunlar Furuği'nin İslam öncesi İran tarihine ilgisini göstermesi açısından dikkat çekicidir. Furuği 2 Nisan 1927'de savaş bakanıyken Paris'e gitmiş, Paris'e gelen bir telgrafla Ankara büyükelçisi olarak atandığını öğrenmiş ve Ankara'ya geçmiştir. Büyükelçi olarak Türkiye'de bulunduğu sırada, 15 Haziran 1928 tarihinde daha önce imzalanan sınır anlaşmasına ek bir protokol imzalanmıştır. Furuği'nin büyükelçilik görevi devam ederken Temmuz 1928'de Milletler Cemiyetinde İran'ı temsil eden ekibe katılmak amacıyla Cenevre'ye gitmiş ve Eylül 1929'da şûra başkanı seçilerek Ocak 1930'a kadar bu görevde kalmıştır.

Milletler Cemiyetinde görevi sona erdikten sonra İran'a döndüğünde, Mart 1930'da yeni kurulan millî iktisat bakanlığı görevine getirilmiştir. Bu esnada aynı zamanda Dışişleri Bakanlığına da vekâlet etmektedir. Eylül 1931'de yeniden Milletler Cemiyetinde İran temsilcisi olmuştur. Bu sırada dışişleri bakanlığı görevini sürdürmekteyken tekrar Türkiye'ye gelerek sınırda meydana gelen isyanlar sebebiyle gerilen ilişkileri düzeltmek istemiştir. Uzun müzakerelerin ardından Tevfik Paşa'yla Ocak 1932'de İran'a giderek 23 Ocak

1932 tarihinde yeni bir sınır anlaşmasının imzalanmasında etkili olmuştur.

Bu dönem meydana gelen en önemli hadiselerden birisi şüphesiz Rıza Şah'ın Türkiye ziyaretidir. Şah'ın bu ziyareti gerçekleştirilmesinde asıl pay Furuği'ye aittir. Furuği, Türkiye'deki gelişmeleri yakından görmüş ve Şah'ın bunları görmesini arzu ettiğinden onun tek yurt dışı ziyareti olan bu seyahati planlamıştır. Rıza Şah, İran'a döndükten sonra birçok reformu uygulamaya koymuştur.

Furuği, bu yıllarda dünyadaki İran uzmanlarının katılımıyla gerçekleşen Firdevsi Kongresi'ni düzenlemiş, Mayıs 1935'te Fars Dili ve Edebiyatı Kurumunu kurmuştur. Furuği'nin milliyetçi düşüncesinin bir yansıması olarak kurulan söz konusu kurumun amacı, Farsçadaki özellikle Arapça kelimelerin yerine öz Farsça karşılıklar bulunmasıdır. Temmuz 1935'te getirilen tek tip kıyafet giyme zorunluluğu ülke çapında büyük protestolara yol açmıştır. Özellikle Meşhed'de meydana gelen olaylarda Gevher Şad Mescidi'ne sığınan halkın üzerine ateş açılması neticesinde pek çok kişi hayatını kaybetmiştir. Hadiselerin soruşturulması neticesinde Furuği'nin damadı ile babası Muhammed Veli Han Esendi suçlu ilan edilmiştir. Esendi idam edilmiş, Furuği'nin damadının ise milletvekilliği düşürülmüştür. Furuği dünürünün affedilmesi için Şah'a ricada bulunmuş ancak bu rica, Şah'ın öfkelenmesine sebep olmuştur. Tartışma Furuği'nin istifasıyla neticelenmiştir. Bu istifa Furuği'nin siyasi hayatının bir süreliğine duraklaması anlamına gelmektedir. Bu tarihten İran'ın müttefik güçler tarafından işgaline kadar geçen yaklaşık altı yılda köşesine çekilip birçok ilmi çalışma yapmıştır.

Furuği'nin siyaset arenasına yeniden dönüşü müttefiklerin İran'ı işgal ettiği dönemde olmuştur. 28 Ağustos 1941'de Meclisten güvenoyu alarak altı yıl aradan sonra tekrar başbakanlık koltuğuna oturmuştur. Rıza Şah

tahtı oğluna bırakıp İran dışına gitmeyi kabul etmiş, Furuği'nin kaleme aldığı istifa mektubunu Meclise sunarak 16 Eylül 1941 tarihinde tahttan inmiştir.

Genç Şah'ın emriyle 21 Eylül 1941'de aynı kabine üyeleriyle yeni hükümet oluşturulmuştur. Furuği, bu dönemde aslında ülkenin tek söz sahibidir ve hatta genç Şah'a yapması gerekenleri bizzat söylemektedir. 3 Mart 1942'de kurduğu kabine için Meclisten güvenoyu isteyen Furuği, her ne kadar yeterli oyu almış olsa da Mecliste desteğinin azaldığını fark etmiş ve aynı gün saraya giderek istifasını sunmuştur. İstifasının ardından Şah'ın özel danışmanı anlamına gelen saray bakanı (vezir-i derbar) olarak tayin edilmiştir. Furuği, Sovyetlere ve İngilizlere karşı bir dengeleyici güç olarak Amerika Birleşik Devletleri ile (ABD) ilişkiler kurma arayışındayken Ekim 1942'de ABD'ye büyükelçi unvanıyla tayin edilmiş ancak ömrü vefa etmeyerek 5 Kasım 1942 tarihinde 65 yaşında vefat etmiştir.

Bir Yazar Olarak Furuği

Furuği, 32 yaşında siyaset sahnesine adını atmasından 65 yaşında ölünceye kadar bakanlık, Meclis başkanlığı, büyükelçilik gibi pek çok görevde bulunmuş, Fars Dili ve Edebiyatı Kurumu gibi stratejik kurumlardan birini tesis etmiş bir şahsiyet olmasının yanında, hayatı boyunca kalemi elinden düşürmemiş bir entelektüeldir. Tarih, felsefe, iktisat, siyaset, düşünce tarihi, edebiyat gibi sahalarda eserler telif etmiş, tercüme yapmış, Klasik Fars Edebiyatı'ndan eserler neşretmiş, günlük ve hatıratını kaleme almıştır.

Furuği'nin ilk eserleri Fransızca ve İngilizceden Farsçaya yaptığı tercümeledir. George Rawlinson'un *The Seventh Great Oriental*

Monarchy, or The Geography, History, and Antiquities of the Sassanian or New Persian Empire adlı eserini *Tarih-i Selatin-i Sasani* (Sasani Sultanları Tarihi) adıyla tercüme etmiştir. Tarih alanında tercüme ettiği diğer bir eser Büyük İskender'in biyografisinden oluşan *Tarih-i İskender-i Kebir* (Büyük İskender Tarihi) adlı kitaptır. Bu eserin müellifi tespit edilememiştir. Furuği, yeni tesis edilen okullar için ders kitapları telif ve tercüme etmiştir. Charles Seignobos'un *Tarih-i Muhtasar-ı Devlet-i Kadim-i Rum* (Muhtasar Antik Roma Tarihi) ve *Tarih-i Milet-i Kadime-i Maşrik* (Kadim Şark Milletleri Tarihi) adlı eserlerini lise ve Darülfünun için ders kitabı olarak tercüme etmiştir. Ders kitabı olarak Paul Beauregard'ın siyasi ekonomi alanındaki kitabını *Usul-i ilm-i Servet-i Milet ya Ekonomi-Politik* adıyla tercüme etmiştir. Özellikle liseler için ticaretten hukuka, fizikten kimyaya birçok ders kitabı hazırlamıştır.

Furuği'nin Eflatun'un eserlerinden yaptığı tercüme Farsçadaki ilk Eflatun tercümeledir. Bu tercüme için yazdığı mufassal mukaddimeler de önemlidir. Furuği'nin en önemli eseri şüphesiz Farsça ilk Batı felsefi tarihi olan *Seyr-i Hikmet der Avrupa*'dır (Avrupa'da Felsefenin Seyri). Bu inceleme, başlangıcından 20. yüzyıl başına kadar Batı felsefe tarihini içermektedir. Eserin sonunda Dekart'ın *Yöntem Üzerine Konuşma* adlı eseri de yer almaktadır.

Furuği'nin Farsçanın sadeleştirilmesi hakkında kaleme almış olduğu *Peyam-ı Men be Ferhengistan* (Fars Dil Kurumuna Mesajım) adlı eserde Farsçanın karşı karşıya kaldığı tehlikelerden bahsetmiş ve çözüm yollarını ortaya koymuştur. Farsçanın Arapça ile gereğinden fazla iç içe girdiğini, pek çok Farsça kelimenin yerini Arapça kelimelerin aldığını dile getirmiştir. Farsçanın Arapçadan arındırılması hususunda mutedil bir yol izlenmesi gerektiğini önermiştir. Onun milliyetçilik anlayışını anlamak için en önemli eser *İran ra Çera bayed Dust Daşt?* (İran'ı Niçin Sevmeliyiz?) adlı konferans metnidir. Furuği'nin retorik konusunda telif ettiği *Ayin-i Suhenveri* (Belagat Usulü) adlı çalışması Tahran Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde okutulmak üzere hazırlanmış bir ders kitabıdır. Hukuk alanında *Hukuk-i Esasi ya Adab-ı Meşrute* (Hukuk-i Esasi ya da Meşrutiyet Adabı) adlı eseri kaleme almıştır.

Furuği'nin Arapçadan tercüme ettiği tek eser İbn Sina'nın *Şifa*'sının tabiat felsefesi ile

ilgili olan *el-Sema'üt-tabii* kısmında yer alan *el-Sema ve'l alem* ve *el-Kevn ve'l-Fesad* başlıklı bölümleridir. Batı Edebiyatı'ndan Bernardine de Saint-Pierre, Chateaubriand, George Reynolds ve Moliere'nin eserlerini tercüme etmiştir.

Furuği'nin Klasik Fars Edebiyatı sahasında yapmış olduğu çalışmalar tenkitli neşir, münahabat ve araştırma başlıklarında sınıflandırılabilir. Habib Yağmai ile birlikte kaleme aldığı *Muntahabat-ı Şehname* lise öğrencileri için hazırlanmıştır. Kasım Gani ile hazırladığı *Rubaiyat-ı Hayyam* bugün hâlâ en muteber Hayyam rubaileri neşirleri arasındadır. Metin neşirleri arasında en önemlisi, şüphesiz Sadi Şirazi'nin bütün eserlerini içeren *Külliyat* neşridir.

Sonuç

Muhammed Ali Furuği yukarıda zikredilen kitaplar dışında yüzlerce makale, konferans, rapor, mektup, günlük ve hatıra kaleme almıştır. Makaleler ölümünden sonra bir araya getirilip yayımlanmıştır. Günlükleri ve hatıratı İran yakın tarihine dair mühim bilgiler içermesinin yanı sıra Türkiye hakkında da önemli ayrıntıları havidir. Ruza Şah'ın saltanatı boyunca kurulan hükümetlerde önemli görevler üstlenen Furuği, bu dönemde İran'da gerçekleşen reformların pek çoğunda etkili olmuştur. Özellikle İran millî kimliğinin inşası yönünde kurduğu Fars Dili ve Edebiyatı Kurumu gibi kurumlar ve Firdevsi Kongresi gibi programlarla bugünkü İran'ın fikrî kurucuları arasında zikredilmesi gereken isimlerdendir.

KAÇARLARIN SON DÖNEMİNDEN II. PEHLEVİ DÖNEMİ'NE KADAR İRAN SİYASETİNDE BULUNAN MUHAMMED ALİ FURUĞİ, MODERN İRAN'IN İNŞASINDA MERKEZİ ROLE SAHİP ÖNEMLİ AYDINLARDAN BİRİDİR.

İRAN'IN AFGANİSTAN BARIŞ SÜRECİNE MÜDAHİL OLMA ÇABALARI

Rahimullah Farzam

Görüş - 24.12.2020

Afganistan'da merkezi hükümetle Taliban arasındaki barış görüşmelerinin başlamasından bu yana Tahran-Kabil hattındaki diplomasi trafiğinin yoğunluğu dikkat çekici boyutlara ulaştı. Kabil son bir ayda birbiri ardına İran Dışişleri Bakanlığından üst düzey diplomatları ağırladı. Önce İran Dışişleri Bakanlığı Sözcüsü Said Hatipzade, 25 Kasım'da Afganistan'a resmî bir ziyaret gerçekleştirdi. Ardından 12 Aralık'ta İran Dışişleri Bakan Yardımcısı Abbas Arakçi Kabil'e geldi. Zamanlama açısından oldukça anlamlı olan bu ziyaretler sırasında her iki İranlı diplomat, Afganistan'da üst düzey yetkililerle görüştü. Resmî makamlardan yapılan açıklamalarda "güvenlik, siyaset ve kültürel alanlarda ikili ilişkilerin geliştirilmesi" görüşmelerde ele alınan ana başlıklar olarak belirtildi. Son olarak 20 Aralık'ta İran Dışişleri Bakanı Cevad Zarif Afganistan'ın önde gelen TV kanallarından Tolonews'e Afganistan-İran ilişkilerinde son durum üzerine özel bir röportaj verdi.

Tahran bu süreçte bir taraftan Kabil yönetimiyle yoğun bir diplomasi trafiği yürütürken diğer taraftan Taliban'la da temaslarını artırmayı ihmal etmedi. Özellikle ABD'nin Taliban'la barış görüşmeleri başlamasından beri Tahran birçok defa Taliban heyetiyle İranlı yetkililer arasındaki görüşmelere ev sahipliği yaptı. Son olarak İran'ın Doha Büyükelçisi Hamid Dehkani, 2 Aralık'ta büyükelçilik binasında Taliban heyetini ağırladı. İran'ın Afganistan'daki barış sürecine müdahil olma çabalarının artmasına bağlı olarak gerek barış süreci gerekse Taliban'a yönelik yaklaşımında net bir değişim gözlemlendi. Tahran ABD'nin kontrolünde yürütüldüğü ve kendisinin dışlanmaya çalışıldığı gerekçesiyle Afganistan barış sürecine yönelik sürdürdüğü olumsuz tavrı bırakarak son haftalarda süreci destekleyen açıklamalar yapmaya başladı. Bu çerçevede Eylül ayından

beri yürütülen müzakerelerin ardından Afganistan hükümetiyle Taliban arasında müzakerelerin usulüne ilişkin varılan uzlaşma Tahran tarafından "memnuniyet verici bir gelişme" olarak nitelendirildi. Ayrıca bir süredir İranlı yetkililerin Taliban'a yönelik yaklaşımında da ciddi bir değişim göze çarpıyor. İranlı diplomatlar artık Taliban'ın "Afganistan siyasetinin bir gerçeği olduğunu" çekinmeden dile getiriyorlar. İran Dışişleri Bakanlığı Batı Asya Bölgesinden Sorumlu Genel Müdür Resul Musevi İran'ın sınır bölgesinde güvenliği sağlamak için Taliban'la işbirliği yaptığını açıklarken Arakçi 12 Aralık'taki ziyareti sırasında "Taliban'ın Afganistan'ın gerçeklerinden biri olarak kabul edilmesi gerekiyor" dedi.

İran'ın Değişen Tutumunun Altında Yatan Nedenler

Bilindiği üzere bir süredir devam eden barış görüşmeleri nedeniyle Afganistan, epey kırılmalı ve hassas bir süreçten geçiyor. Bir taraftan ülkeye barış getirmek için Afganistan hükümetiyle Taliban arasında müzakereler devam ederken diğer taraftan ülkedeki şiddet olayları son yıllarda benzeri görülmemiş biçimde artmış durumda. Afganistan'da her geçen gün artan şiddet, istikrarsızlık ve buna bağlı olarak barış sürecinin geleceğine dair beliren şüpheler, başta İran olmak üzere bölge ülkeleri tarafından kaygıyla izleniyor. Zira ABD'nin Afganistan'dan çekilme kararı ve hâlihazırda devam eden barış süreci başta İran olmak üzere bölge ülkeleri açısından stratejik sonuçlara gebe.

İran'ın başlıca çekincelerinden biri, ABD'nin çekilmesiyle oluşacak boşluğun ülkede DEAŞ ve benzeri radikal unsurların yeniden canlanmasına zemin hazırlama olasılığı. Nitekim barış görüşmeleri başladığından beri ülkede artan istikrarsızlığa bağlı olarak DEAŞ yeniden canlanma sürecine girmiş durumda. Bu yüzden Tahran ABD'nin Afganistan'daki varlığını bir işgal olarak nite-

lendirmesine rağmen çekilmenin sorumsuzca olmaması konusunda birçok defa uyarıda bulundu. Zarif son röportajında da "ABD'nin Afganistan'dan çekilmesini istiyoruz fakat bu çekilmenin sorumsuzca yapılmaması lazım" diyerek İran'ın bu konudaki endişesini bir kez daha dile getirdi.

İran'ın çekincelerinden bir diğeri ise Taliban'ın Afganistan siyasetinde yeniden belirleyici aktörlerden birine dönüşme yolunda olması. Her ne kadar ortak düşman ABD ve DEAŞ'a karşı İran ve Taliban arasında yıllar boyunca bir işbirliği görülse de Taliban'ın Afganistan'da gereğinden fazla güç kazanması Tahran tarafından tercih edilecek bir durum değil. Çünkü Taliban'ın Afganistan'daki siyasi yapıyı değiştirerek Sünni İslam hukuk ve ilkeleri temelinde bir İslam emirliği tesis etme hedefi ve İran'ın geleneksel rakipleri Suudi Arabistan ve Pakistan'la olan yakınlığı uzun vadede Tahran'ın Afganistan'daki çıkar ve nüfuz alanları açısından potansiyel bir tehdit oluşturuyor. Ayrıca Afganistan'da olası bir Taliban iktidarı veya Taliban'ın dayatmasıyla ülkenin anayasal düzeninde gerçekleşebilecek muhtemel değişimler, kültürel ve mezhepsel yakınlıkları dolayısıyla Tahran'ın doğal müttefik olarak gördüğü Şii Hazaralar ile Farsça konuşan Taciklerin yönetimden uzaklaştırılmalarını beraberinde getirebilir. Bu nedenlerden ötürü Tahran, Afganistan'da devam eden barış sürecinin muhtemel sonuçlarından endişe duyuyor. Nitekim Cevad Zarif söz konusu röportajında Taliban'ın Afganistan hükümetiyle yürüttüğü müzakerelerde Sünni fıkımın esas alınması için gösterdiği ısrara atıfta bulunarak ülkesinin bu konuda endişeli olduğunu dile getirdi. Sonuç olarak özellikle son dönemde Afganistan'daki gelişmelerle yakından ilgilendiği gözlemlenen Tahran, olası yeni senaryolara karşı hazırlıksız yakalanmamak için her iki tarafla ilişkilerini iyi tutarak barış sürecinin etkin aktörlerinden biri olma çabasında.

Zarif'in Özel Röportajında Öne Çıkanlar

Son dönemde Kabil-Tahran ilişkilerine damgasını vuran İran'ın Taliban'la münasebetleri ve Suriye'de rejim saflarında savaşmak üzere Devrim Muhafızları Ordusu (DMO) tarafından İran'daki Afganistanlı mültecilerden oluşturulan Fatımiyyun Tugayları Zarif'in yaklaşık bir saat süren röportajında öne çıkan başlıklar oldu. Zarif, son haftalarda peş peşe Taliban hakkında olumlu açıklamalarda bulunan İranlı diplomatların aksine Taliban konusunda temkinli ifadeler kullandı. İran'ın Taliban'la temasının çok uzun zaman öncesine dayandığını kabul eden Zarif Taliban'a DMO tarafından silah ve teçhizat sağlandığı, Taliban savaşçılarının İran'da tedavi edildiği ve birçok Taliban komutanının İran'da ikamet ettiği yönündeki iddiaları ise kesin bir dille yalanladı. Aynı şekilde Taliban'ın İran'ın Meşhed ve Zahidan kentlerinde ofisleri olduğu iddialarıyla ilgili soruları ise "haberim yok" diyerek geçiştirdi. "Taliban hâlâ İran'ın terör grupları listesinden çıkarılmış değil," dese de hemen arkasından Taliban'ın Afganistan'ın geleceğinin bir parçası olduğunu söylemeyi ihmal etmedi. Kısacası Zarif Taliban hakkındaki bir ileri bir geri değerlendirmeleriyle İran'ın son dönemde Afganistan hükümeti ile Taliban arasında izlediği denge politikası çizgisini sürdürdü.

Diğer taraftan Zarif İran-Afganistan ilişkileri bağlamında sık sık gündeme gelen Fatımiyyun Tugayları konusunda ise bu kadar temkinli değildi. Zarif, ülkesinin Fatımiyyun Tugaylarına yönelik desteğini tıpkı İran'ın Suriye iç savaşındaki rolünü meşrulaştırmak için kullandığı söyleme benzer bir söylemle yani "biz Kabil ve Kandahar'da DEAŞ ile savaşmak zorunda kalmak istemeyenleri destekledik" şeklinde açıkça savundu. Hatta bir adım ileri giderek Fatımiyyun Tugayları'nın terörle mücadelede çok tecrübe kazandığını, gerekirse Afganistan milli ordusuna dâhil edilmesi konusunda ülkesinin Kabil yönetimine yardım etmeye hazır olduğunu söyledi. Suriye'de DEAŞ ve muhaliflere karşı savaşmış olmaları dolayısıyla mezhepsel hassasiyetleri bir hayli yüksek olan Şii Hazaralardan oluşan Fatımiyyun Tugayları'nın gelecekte Afganistan ulusal güvenliği açısından yaratacağı muhtemel tehditler Afgan yetkilileri için bir endişe kaynağı olagelmıştır. Dolayısıyla Zarif'in Afgan yetkililerin bu konudaki hassasiyetlerini bildiği halde böyle bir ifade kullanması ise üstü kapalı bir tehdit olarak da yorumlanabilir. Zarif gerek Kabil yönetimi gerekse Taliban'a karşı "gerektiğinde bu örgütü kullanmaktan çekinmeyiz" mesajı vermek istemiştir. İran tüm eleştirilere rağmen Fatımiyyun kartını Afganistan siyasetinde önemli bir araç olarak muhafaza etme niyetinde.

Bu makale ilk olarak 23.12.2020 tarihinde Anadolu Ajansında yayımlanmıştır.

<https://www.aa.com.tr/tr/analiz/iran-in-afganistan-baris-surecine-mudahil-olma-cabaları/2086097>

**AFGANİSTAN'DA
MERKEZİ
HÜKÜMETLE
TALİBAN
ARASINDAKİ BARIŞ
GÖRÜŞMELERİNİN
BAŞLAMASINDAN
BU YANA TAHRAN-
KABİL HATTINDAKİ
DİPLOMASİ
TRAFİĞİNİN
YOĞUNLUĞU
DİKKAT ÇEKİCİ
BOYUTLARA ULAŞTI.**

NÜKLEER ANLAŞMA YOL AYRIMINDA MI?

Deniz Caner

Haber Analiz - 24.12.2020

AVRUPALILAR, ANLAŞMA'NIN GELECEĞİNE YÖNELİK TÜM SORUMLULUĞUN SADECE ABD TARAFINDA OLMADIĞINI, AYNI ZAMANDA İRAN'IN DA ANLAŞMA'YI BOZAN CİDDİ İHLALLERİNİN OLDUĞUNU BELİRTMEKTEDİR.

Nükleer Anlaşma'nın (KOEP) taraflarından olan Fransa, Almanya, İngiltere, Rusya ve Çin'in dışişleri bakanları 21 Aralık Pazartesi günü video konferans yoluyla Anlaşma'ya tekrar işlerlik kazandırılması için fikir alışverişinde bulundu. AB Dışişleri Yüksek Temsilcisi Josep Borrell'in başkanlık yaptığı toplantıda taraflar, İran ile bir nükleer barışın sağlanmasında KOEP'e bağlı kalınması ve Anlaşma'nın tekrar uygulanması için müzakereleri sürdürme konusunda anlaştılar. E3 devletleri olarak da bilinen Almanya, İngiltere ve Fransa'dan bu toplantı sonunda Anlaşma'ya şartlı bir nitelik kazandırılması gerektiğine dair yeni bir açıklama gelmedi. Avrupa, daha önce İran'ın füze programı ve bölgesel faaliyetlerinin de KOEP'e dâhil edilmesi gerektiğini vurgulamıştı.

Joe Biden'in göreve gelmesine bir ay kala Anlaşma'nın yeniden işler duruma gelmesi amacıyla düzenlenen bu toplantı ilk olduğundan, tartışmalı meselelerden kaçınıldı ve daha çok İran'ın sorumlulukları üzerinde duruldu. Fransa, Almanya ve İngiltere'nin ortak açıklamasında, Nükleer Anlaşma'nın geleceğinin İran'ın mevcut sorunları tırmandırmasına bağlı olduğu vurgulandı. Almanya Dışişleri Bakanı Heiko Maas, Biden yönetimiyle sağlanacak bir anlaşmanın İran'ın son şansı olduğunu ve bunu riske atmaması gerektiğini ifade etti. Maas, bir nevi uyarıyla İran'ın geçmişte yaptığı gibi herhangi bir taktiksel manevraya girişmemesi gerektiğini belirterek özellikle İran'ın Natanz'da bulunan uranyum zenginleştirme tesisindeki kapasite geliştirme girişimlerinden bahsetti. Nitekim son birkaç günde alınan uydu görüntülerinde Natanz ve Fordo'da bu tür faaliyetlerin olduğu görülmekte. Dolayısıyla Avrupalılar, Anlaşma'nın geleceğine yönelik tüm sorumluluğun sadece ABD tarafında olmadığını, aynı zamanda İran'ın da Anlaşma'yı bozan ciddi ihlallerinin olduğunu belirtmektedir.

Tahran, bu ihlallerinde ısrarcı davranırsa kendisi için açılan son pencereyi de kapatmış olacaktır. E3 ülkeleri arasında, İran'a eleştirilerini bugüne kadar daima ılımlı bir tonla yönelten Almanya dahi Anlaşma'nın akibetinin bir yol ayrımında olduğunu hatırlatarak İranlılar için artık zamanın daraldığına işaret etmektedir.

Yeni ABD Başkanı Biden ile Anlaşma'nın tüm tarafları, hâlihazırda KOEP'in tekrar uygulanmasından yana fakat Biden hiçbir zaman Anlaşma'ya koşulsuz şartsız tekrar dâhil olacağını belirtmedi. İranlılar için korkulan senaryo, ABD'nin yaptırımları kaldırma sözünü belli koşullara bağlamasıdır. Bu nedenle İran, ilk etapta Batı'ya karşı elindeki en önemli kozlardan biri olan nükleer faaliyetlerini sınırlandırmaktan kaçınacaktır. Yaklaşık birkaç hafta sonra Biden'in göreve gelmesiyle Washington yönetiminin de İran'dan beklentileri ortaya çıkacaktır. Fakat Anlaşma'nın devamı için yapılacak müzakerelerde, İran'ın füze programı ve bölgesel faaliyetleri tartışma konusu olabilir. Bu konuda İran'ın tavrı net ve açıktır. İran bölgesel faaliyetlerini ABD yerine Suudi Arabistan ve

Birleşik Arap Emirlikleri gibi bölge ülkeleriyle diyalog çerçevesinde çözmeyi amaçlıyor ve füze programından herhangi bir taviz verme niyetinde değil. İsrail'in güvenliğini ön planda tutan Avrupalılar ise İran'ın balistik füze programı ve bölgesel faaliyetlerini 2019 yılının ilk aylarından beri daha çok gündeme taşımaktadır. Ayrıca Biden ile ekibinin daha önce öne sürdükleri şartları da desteklemişlerdi. Dolayısıyla AB'nin ABD ile senkronize bir şekilde Anlaşma'nın geleceğine yön vereceği söylenebilir.

Sonuç olarak Almanya Dışişleri Bakanı Maas'ın da ifade ettiği gibi bir uzlaşımın gerçekleşip gerçekleşmeyeceği önümüzdeki süreçte netlik kazanacaktır. Şüphesiz bu süreçte Avrupa, her iki taraf arasında bir uzlaşım sağlamak için 2015 yılında KOEP imzalanana kadar gösterdiği diplomasi yeteneğini tekrar kullanacaktır. Ancak bu defa çok fazla vakti olmayacak çünkü 2021 yazında İran'da gerçekleşecek olan Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde muhafazakâr-militarist bir cumhurbaşkanının seçilmesi tüm dengeleri alt üst edebilir.

İRAN KAMUSAL SÖYLEMİNDE VENEZUELA'NIN ÖNEMİ: HİSPANTV ÖRNEĞİ

Moisés Garduño García

Görüş - 24.12.2020

Iran-Venezuela ilişkileri, Hugo Chavez ve Mahmud Ahmedinejad dönemlerinde zirve yapmıştır. İki ülke arasındaki ticaret son derece zayıf olmasına rağmen Chavez'in "Chavez de Arabia y Persia" takma adını kazandığı bu ilginç ilişkiyi tanımlamak için genelde ticari ilişkilere atıf yapılmaktadır.

Kamusal söylem; Karakas ve Tahran'ın ABD tarafından dayatılan eylem ve yaptırımları açıkça eleştirebileceği, şeytanlaştırabileceği ve mücrimleştirebileceği güçlü bir alandır. Bu yaklaşım, bu söylemlerin sırasıyla Bolivarcı Cumhuriyet ve İslam Cumhuriyeti'nin sosyal temellerine nasıl hitap edildiğini ve tüketildiğini anlamak, hükümetin iç siyasette oynadığı rolü güçlendirmek ve yönetici seçkinleri destekleyen bazı popüler sektörlerde hâlâ var olan antiemperyalist ve antisyonist sloganların olumlu karşılık gördüğünü anlamak açısından yararlıdır. Bazı anketlere göre Venezuelalıların özellikle Venezuela Birleşik Sosyalist Partisine üye olanların yalnızca %33'ü hükümeti destekliyorken İranlıların ise sadece %47'sinin ulusal hükümetlerine güvendikleri ortaya konulmuştur.

Geçtiğimiz yarım yüzyılda Latin Amerika tarihi, antiemperyalist ve milliyetçilik söylemlerinin bir arada kullanıldığında kitleleri nasıl harekete geçirebileceğini kanıtlar niteliktedir. José Martí, Bolívar Echeverría, Ernesto Che Guevara ve Augusto César Sandino gibi bazı Latin Amerikalı entelektüellerin temsil ettiği perspektif; Ali Şeriatî, Hüseyin Ali Montazerî, Mehdi Bazergan gibi İranlı entelektüellerin 1979 İslam Devrimi sırasında ürettikleri güçlü Batı karşıtı ilkelerde yankı bulmuştur. Söz konusu ilkeler İran'ın, çağdaş kamusal alanda Washington'a karşı devrimci "ekonomik bağımsızlık" ve "direniş ekonomisi" söylemlerinin yeniden üretilmesini kolaylaştırmıştır. Ayrıca bu

ilkesel yakınlık, İran'ın coğrafi olarak ABD'ye yakın olan bazı Latin Amerika ülkeleriyle ittifakının arkasındaki nedendir.

İki ülke arasındaki bu ittifakın bir örneği "HispanTV" adlı İspanyolca yayın yapan İran televizyon kanalıdır. Antiemperyalist anlatıların edimsel bir kamuoyu mekanizması işlevi gördüğü bu proje İran İslam Cumhuriyeti Yayıncılık Birliği ve Devlet Televizyonu (IRIB), Küba Radyo ve Televizyon Enstitüsü ve Venezuela haber kanalı Tele Sur tarafından ortaklaşa yürütülmektedir. Bu yayın (proje), Amerika Birleşik Devletleri'nin (ABD) Orta Doğu ve Latin Amerika'da bir sömürge devleti imajını yeniden yaratmakla kalmayıp aynı zamanda İran'ı dünyadaki diğer izleyicilerle buluşturmaktadır. Bu kanalda, Latin Amerika'da sosyal adalet mücadelesine katılan insanlara yönelik haber üretmede genellikle başarısız olan fakat İran, Küba ve Venezuela'daki halk ayaklanmalarına sıklıkla yer veren CNN en Español gibi bazı Amerikan medya söylemlerinin güvenilirliğinin zedelenmesinden yararlanarak İran'ın dünya meselelerine bakış açısı yaygın bir şekilde yansıtılıp yeniden üretilmektedir.

HispanTV, İspanya'nın Madrid kentinde bulunmasına rağmen internet ve uydu televizyon aracılığıyla tüm Latin Amerika'da izlenebilmektedir. HispanTV hakkında yapılan bir içerik analizinde, ABD'nin dünya siyasetinde oynadığı role yönelik özel eleştiriler getirildiği ve ABD toplumunun temel sorunlarını açıkça eleştirmek için tarihsel örnekleri, raporları ve çeşitli entelektüelleri kullanarak uluslararası meseleleri ele aldığı saptanmıştır. Örneğin İran'a yönelik ekonomik yaptırımlar, "İran halkına yönelik suç teşkil eden bir saldırı." olarak sunulurken İsrail ile Birleşik Arap Emirlikleri arasındaki diplomatik ilişkilerin normalleşmesi

"Filistinlilere ihanet." olarak yorumlanmıştır. Ayrıca ABD sokaklarındaki protestolar ve şiddet atmosferi vurgulanarak son ABD seçimleri "şiddet içeren ve kaotik" olarak resmedilmiştir.

Latin izleyiciler için en önemli TV şovları arasında, İran'ın uluslararası sisteme uyumuna yönelik konularda yumuşak gücünü genişletmeyi amaçlayan, genellikle engellenmiş bir devlet olarak tanıtıldığı bir araştırma gazeteciliği tarzı olan "Detrás de la Razón" karşımıza çıkmaktadır. Bu şova ek olarak "A la calle en EEUU" programı, ABD'de yaşayan Latin nüfusu ilgilendiren konular hakkında, farklı şehirlerdeki ırkçılık, yoksulluk ve gücün kötüye kullanılması sorunlarına oldukça eleştirel bir bakış açısıyla raporlar da hazırlamaktadır. Geniş deneyime sahip Meksikalı gazeteci Roberto de la Madrid'in sunuculuğunu üstlendiği haberler özellikle tartışma yaratmıştır. Ayrıca sunucu Madrid de İran'da gazetecilere yönelik ciddi hak ihlallerinin vuku bulduğu işaret edilerek İran kontrollü bir haber kanalında çalıştığı için eleştirilere maruz kalmıştır.

Joseph Humire'a göre HispanTV yayınları, Latin Amerika'daki yerli toplulukları da hedeflemektedir. Peru ve Ekvador gibi ülkelerde, yerli topluluklar nüfusun yaklaşık %10'unu temsil ederken Bolivya'da %40'ı temsil etmektedir. Bu önemli bir nokta çünkü HispanTV, genellikle yerel topluluklardaki yoksulluk ve ırkçılık gibi endişeleri gündeme getirerek bu tür sorunların özellikle aşırı yoksulluğun, Avrupa sömürgeciliğinin ve ABD neo-sömürgeciliğinin yanı sıra bazı Amerikan ve Avrupalı ulus ötesi şirketlerin emek sömürüsünün doğrudan bir sonucu olduğunu vurgulamaktadır.

İran ve Venezuela'nın, ABD liderliğindeki evrensel dünya düzenini hedef alan

söylemleri yararlı olsa da bu retorikler sadece teorik düzeyde değildir. Her iki hükümet de kendi topraklarındaki muhalif gruplar üzerindeki denetimi ve gözetimi güçlendirmek adına istihbarat ve askeri iş birliği geliştirmiştir.

Tahran ve Karakas'ın ulusal güvenlik açıkları, HispanTV ve Tele Sur gibi dijital medya şirketlerinin mantığını açıklamaktadır. Günün sonunda, modern zamanlarda darbelerden kaçınmak için en önemli iki faktörün, medya ve silahlı kuvvetler olduğunu hatırlamak gerekmektedir. Dolayısıyla çevirmenlerin, siyasi gözlemcilerin takas edilmesi ve üst düzey askeri eğitim; İran ve Venezuela arasındaki iş birliği düzeyini anlamak için bir ipucudur. Venezuela tarafında 2019'da Juan Guaidó-Maduro gerginlikleri veya İran örneğinde 2020'de Kasım Süleymani'nin öldürülmesi gibi sorunlar, Venezuela ve İran'ın stratejik anlamda gerçek endişelerini anlamak için sağlam kanıtlar sunmaktadır.

Son olarak bu tür bir iş birliğinin İran'a siyasi yarar sağlayabileceği de unutulmamalıdır. İran için Venezuela'nın kamusal alanını etkilemek; stratejik olarak daha fazla bilgi, uluslararası kuruluşlarda daha

fazla oy ve bazı güvenlik anlaşmaları anlamına gelen Karayip bölgesini etkilemek anlamına gelmektedir. Bu yüzden Elliot Abrams gibi bazı siyasilerin, İran'ın Venezuela'daki varlığının, yıllar önce Küba krizi gibi bir füze krizini doğuracağına dair endişelerini ortaya koyduğunda aslında yaptığı şey, İran'ın HispanTV ile yaptığı gibi kamuoyunun dikkatini çeken tartışmalı ve abartılı açıklamalar yaparak İran medya stratejisine saldırmaktır. "Terör sponsoru İran", "şer eksenli İran", "nükleer tehdit İran" veya "İran'a karşı maksimum baskı" gibi çoklu medya kampanyaları argümanını desteklemektedir. Washington, gücün öncelikle insanların hayal gücünde var olduğunu çok iyi bilmektedir ve bu güç kaybolduğunda ekonomik ve siyasi çıkarların korunması için savaşların ve darbelerin çanları çalmaya başlar. Ancak artık Soğuk Savaş Dönemi'nde olmadığımızı ve bölgesel hegemonya mücadelesinin bilgi, algı ve duygular alanında gerçekleştiğini hatırlatmak gerekir. İran bu alanda sadece Latin Amerika'da değil 21. yüzyıl siyasetine bilgi devriminin nüfuz ettiği dünyanın diğer bölgelerinde de fazlasıyla sabır ve para yatırımı yapmış ve yapmaya da devam etmektedir.

**KAMUSAL SÖYLEM;
KARAKAS VE
TAHRAN'IN ABD'NİN
DAYATTIĞI EYLEM
VE YAPTIRIMLARI
AÇIKÇA
ELEŞTİREBİLECEĞİ,
ŞEYTANLAŞTI-
RABİLECEĞİ VE
MÜCRİMLEŞTİRE-
BİLECEĞİ GÜÇLÜ
BİR ALANDIR.**

İRAN'IN PETROL PAZARINA DÖNME ÇABASI

Dr. Sabir Askeroğlu

Haber Analiz - 24.12.2020

İRAN, ABD'DE BIDEN'İN BAŞKANLIK GÖREVİNİ RESMEN DEVRALMASINDAN SONRA İRAN'A YÖNELİK PETROL AMBARGOLARININ KALDIRILMASINI UMMAKTA VE BU ÇERÇEVEDE ŞİMDİDEN MÜZAKERELER YAPMAKTADIR.

Iran Petrol Bakanı Bijen Namdar Zengene, 21 Aralık 2020 tarihinde Moskova'yı ziyaret ederek Rusya Başbakan Yardımcısı, Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü ve Rusya OPEC+ Müzakere Komite Başkanı olan Aleksandr Novak'la görüştü.

Görüşmelerin ardından Zengene, "Rusya'yı stratejik ortağımız olarak görüyoruz. Son yıllarda Rusya, dünya petrol pazarının istikrarında belirleyici bir rol oynamıştır. Enerji alanında iş birliğimiz devam ediyor. İş birliğimiz ve stratejik ortaklığımız, uluslararası alandaki gelişmelerden dolayı değişmez." açıklamasında bulunurken Aleksandr Novak, "Rusya olarak OPEC+ ülkeleriyle enerji alanında yoğun iş birliğini sürdürüyoruz. Yapıcı rol oynamaya devam edeceğiz." değerlendirmesinde bulundu.

Zengene Moskova'yı ziyaret etme kararı aldığı gün, 19 Aralık'ta Suudi Arabistan Enerji Bakanı Abdülaziz bin Selman Moskova'da Aleksandr Novak'la müzakerelerde bulunmaktaydı. Görüşmelerin ardından Suudi Bakan, "Uluslararası petrol pazarının yeniden güçlenmesi için pragmatik davranmaya ve sorumluluk almaya ihtiyaç var. Dünya pazarı hâlâ çok fazla belirsizlik içermektedir." açıklamasında bulunarak 2017'de OPEC+ ülkeleri arasında yapılan anlaşmayı 2022 yılından sonraya da uzatma ihtimalinin olduğunu belirtti. Aleksandr Novak da bu anlaşmaya bağlı kaldıklarını dile getirirken Rusya-Suudi Arabistan ticari iş birliği anlaşmasının da yol haritasını açıklamış oldu.

Tahran, ABD'de Joe Biden'ın başkanlık görevini resmen devralmasından sonra İran'a yönelik petrol ambargolarının kaldırılmasını ummaktadır. Zengene, bu beklenti temelinde Rusya'yı ziyaret etmiş ve İran'ın, petrol ambargolarının kaldırılması durumunda petrol üretim ve ihracatını artırmasıyla ilgili müzakereler yapmıştır. 2018'den itibaren İran'a karşı uygulanan petrol ambargosu, İran'ın

petrol pazarındaki payını önemli derecede azaltmıştı. İran'ın petrol pazarından çekilmesinden sonra İran'ın payı, Rusya ve Suudi Arabistan arasında paylaşılmış ve fiyat istikrarı, bu ülkelerin petrol üretimini artırmaları sonucu sağlanmıştı.

Şimdi ise İran, petrol pazarına geri dönmenin planlarını yapmaktadır. Nükleer Anlaşma'nın tekrar faal olması durumunda petrol ambargosundan kurtulacak olan İran, petrol üretimini ve ihracatını artırmaya gidecektir. Petrol fiyatları petrol üretimine doğrudan bağlıdır. İran'ın petrol üretimini artırması ve bununla birlikte petrol fiyatlarında düşüş yaşanmaması için OPEC+ üyesi ülkelere bazılarının petrol üretimini azaltması gerekecektir. Ambargolar sonrası İran'ın payları Rusya ile Suudi Arabistan arasında paylaşıldığı için İran kendi payını bu ülkelere geri almak isteyecektir. Bu da OPEC+ ülkeleri arasında en fazla üretim yapan Suudi Arabistan ve/veya Rusya'nın üretiminde kesintiye gitmesi demektir.

Suudi Arabistan'la ciddi sorunlar yaşayan İran, bunu Riyad'dan isteyemeyeceğini bildiği için Moskova'dan isteyecek veya Moskova'nın Riyad'la bu konuyu müzakere etmesini bekleyecektir. Fakat kısa vadede ne Riyad ne de Moskova tek taraflı olarak İran'ın beklentilerine cevap vermeye hazır-

dır. Riyad açısından İran'ın petrol pazarına geri dönmesi, ekonomik ve askerî olarak güçlenerek bölgede Suudi Arabistan'la daha güçlü bir şekilde mücadele etmesi anlamına gelmektedir. Suudi Arabistan, Rusya'yı yanında tutmak ve Moskova'nın kararlarını etkilemek amacıyla bir taraftan ticari iş birliği fırsatları sunarken diğer taraftan da petrol üretimini artırıp fiyatlarda düşüşe yol açarak Rusya'nın ekonomisine zarar vermekle tehdit etmektedir.

Moskova açısından da İran'ın petrol pazarındaki payını geri alması Rusya'nın gelirlerinin azalması anlamına gelmektedir. Diğer taraftan İran'la bir uzlaşma sağlanamaması durumunda ise İran tek taraflı olarak üretime başlayabilir. Bu da hassas olan petrol fiyatlarının düşmesine ve başta İran olmak üzere üretici ülkelerin tamamının zarar görmesine yol açabilir.

Sonuç olarak İran, şimdiden petrol pazarına dönmenin hazırlıklarını yapmaktadır. İran'a yönelik ambargoların kalkması ise ABD'nin Nükleer Anlaşma'ya geri dönmesine bağlıdır. Nükleer Anlaşma'ya dönülmesi ve yaptırımların kaldırılmasıyla başta İran, Rusya ve Suudi Arabistan üçlüsü arasında olmak üzere OPEC+ ülkeleri arasında çetin bir müzakere sürecinin yeniden başlayacağı söylenebilir.

IRAK BAŞBAKANI KAZIMI'NİN TÜRKİYE ZİYARETİ

Dr. Hakki Uygur

Haber Analiz - 25.12.2020

KAZIMI'NİN BÖLGESEL İLİŞKİLERİ YÖNETEREK IRAK'TA GÜN
GEÇTİKÇE ARTAN SOSYO EKONOMİK PROBLEMLERE DAİR GENİŞ
HALK KESİMLERİNE BİR UMUT VERMESİ GEREKİYOR.

Irak Başbakanı Mustafa Kazımı'nın 17 Aralık'ta Ankara'ya gerçekleştirdiği ziyaret, ikili ve bölgesel ilişkiler açısından önemli bir gelişme. Öncelikle Başbakan Kazımı'nın; yılbaşında Kasım Süleymani ve Ebu Mehdi Mühendis gibi Irak siyasetinde en üst düzeyde söz sahibi olan iki ismin ABD güçleri tarafından öldürülmesinin ve ülke üzerindeki ABD-İran dengesinin ikincisinin aleyhine bozulmasının ardından Mayıs ayında bazı Haşd gruplarının itirazına rağmen başbakan seçildiğini hatırlamak gerekiyor. Siyasi hayatının başlangıcında, uzun süredir devam eden sokak gösterilerini düzenleyen aktivistlerden destek alan Kazımı, daha sonra en yakınındaki gazeteci ve protestocuların dahi can güvenliğini koruyamadığı ve ülkedeki İran nüfuzunu kıramadığı için göstericilerin desteğini kaybetti ve hâlen siyasi olarak yalnızca Iraklılık vurgusu ile ön plana çıkan güçlü din adamı Mukteda Sadr ve Ayetullah Sistani liderliğindeki Necef'teki Merceiyet tarafından desteklenmektedir.

Ülkede yapılan devalüasyon ve maaş indirimleri gibi ekonomik alandaki kemer sıkma politikaları ile eş zamanlı gerçekleşen Ankara ziyaretinden Irak halkının beklentileri, daha çok başta ülkede yaşanan susuzluğa yönelik olarak Türkiye'nin bu ülkeye bıraktığı su miktarını artırması ve kamuoyunda sıkça tartışılan Türkiye'nin Irak sınırları içinde gerçekleştirdiği terör operasyonlarının sona ermesi iken Ankara'nın beklentileri ise Bağdat'ın; başta Kuzey Irak ve Sincar'daki yapılması üzere terör örgütü PKK'ya yönelik daha net tavır takınması, iki ülke arasındaki ikinci sınır kapısı Ovaköy'ün açılması ve Türk şirketlerinin ülkedeki çalışmalarının kolaylaştırılması olarak öne çıkıyor.

Aslen siyasetçi olmamakla birlikte ülkedeki karmaşık dengeler nedeniyle kendisini başbakan olarak bulan Kazımı, Haziran ayında yapılacak seçimlere katılmayı ve koltuğunu korumayı düşünüyor. Bu nedenle ABD ve İran arasındaki ince dengeler başta olmak üzere bölgesel ilişkileri yönetmek ve hepsinden önemlisi, Irak'ta gün geçtikçe artan sosyoekonomik problemlere dair geniş halk kesimlerine bir umut vermesi gerekiyor. Her ne kadar yılbaşındaki olay, İran ve destekçilerine büyük bir darbe vurmuşsa da Bağdat'taki ABD Büyükelçiliğine yapılan son saldırıların da gösterdiği üzere Tahran'ın bu ülkedeki nüfuzu tamamen kırılmamış, aksine daha da görünür olmuştur. Kazımı, geçen süre zarfında bu gruplara yönelik olarak sahip olduğu araçların kısıtlı olduğunun farkında olduğundan doğrudan bir çatışmaya gitmemiş, daha çok bölgedeki İran karşıtı aktörleri sahneye çekerek İran'ı dengelemeye çalışmış, örneğin Suudi Arabistan ve Ürdün gibi ülkelerle ilişkileri geliştirmeye özen göstermiştir.

Bu bağlamda PKK-İKBY arasındaki çatışmaların genişlediği ve terör örgütünün Erbil'deki anayasal yapının temellerini hedef aldığı, Tahran'ın karşı karşıya gelmemek için azami özeni gösterdiği ve çok çekindiği Donald Trump'ın ABD seçimlerini kaybettiği, Irak'taki kronik ekonomik sorunlara küresel salgının etkilerinin de eklendiği bir ortamda Kazımı ve siyasi elitler, Türkiye ile geliştirilecek ilişkilerin ne kadar önemli olduğunun farkındadır. Bu nedenle karşılıklı olarak vizelerin kaldırılmasını da içeren 2009 yılındaki stratejik iş birliği anlaşmasına dönüşeceğinin açıklanması oldukça olumlu bir adımdır. Arap Baharı ve sonrasında yaşanan gelişmeler on yıllık bir zaman ve enerji kaybına yol açmışsa da bölgedeki ülkelerin hepsinin katılacağı ekonomik

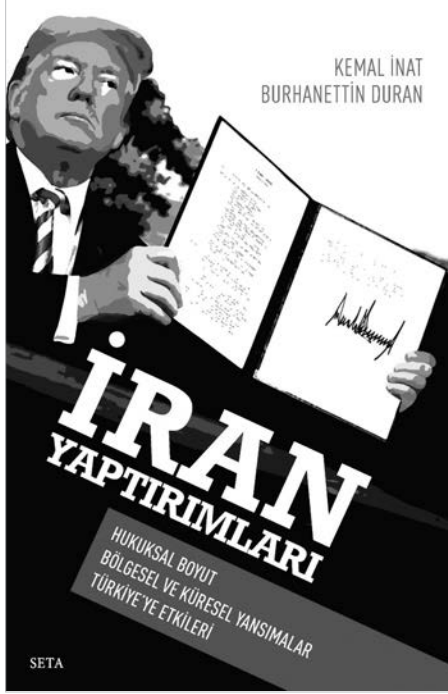
bir entegrasyon modeli dışında bölgenin siyasi geleceğinin olmadığı anlaşılmıştır. Irak da bu gerçeği zor yoldan tecrübe etmiş, eski Başbakan Maliki'nin temsil ettiği mezhepçi ve çatışmacı politikalar sonucu Irak halkının kaynakları erimiş ve yakın geçmişte zenginlik sembolü olan ülke, memur maaşlarını ödemedi bile zorlanır hâle gelmiştir.

Her ne kadar Iraklı genç protestocular ve son kırk yıldır savaşlar, yaptırımlar, işgal ve dış müdahalelerden bunalan Irak halkı, katmerleşen sorunlarına acil çözümler beklese de küresel salgının şiddetlendirdiği ekonomik krizin, uzun yıllar süren kötü yönetim ve küresel iklim değişikliğinin sonucu olarak ortaya çıkan su kıtlığı gibi çevre sorunlarının ya da işgal düzeninin oluşturduğu kaotik ve yolsuzluğu sistematikleştiren siyasal düzenin yol açtığı sorunların kısa vadede çözümünün olmadığı aşikârdır. Ekonomik açıdan bölgenin üretici ve pozitif gündemli ülkesi Türkiye'nin Irak'a sunduğu fırsatların iyi değerlendirilmesi ve yapay siyasi krizlerden uzak durulması hâlinde Ankara'nın, bazı bölge ülkeleri ile geliştirdiği yakın ilişkilerin Bağdat ile de kurulmasının önünde hiçbir engel bulunmuyor. Son kırk yılını Baas ve çatışmacı diğer ideolojilere kurban eden ve geniş mali kaynaklarını çarçur eden Irak'ın geleceğini kurtarması ancak başkalarının değil kendi ulusal çıkarlarını öncelemesi ve bölgesel iş birliğine aktif olarak katılması ile mümkün olabilir.

Bu makale ilk olarak 24.12.2020 tarihinde TRT Farsçada yayımlanmıştır.

<https://www.trt.net.tr/persian/brnmh-h/2020/12/24/rzyby-sfr-mstfy-lkhzmy-nkhtswzyr-rq-bh-ankhr-1551054>

09.12.2020

İran Yaptırımları: Hukuksal Boyut, Bölgesel ve Küresel Yansımalar, Türkiye'ye Etkileri

Kemal İnat ve Burhanettin Duran, SETA, İstanbul, 2019, 305 sayfa.

ISBN: 978-6057544766

Amerika Birleşik Devletleri (ABD) Başkanı Donald Trump'ın Mayıs 2018'de Kapsamlı Ortak Eylem Planı'ndan (KOEP) çekilmesi ve ardından ilan edilen yaptırımlarla tarihinin en büyük yaptırımlarına maruz kalan İran, başta ekonomi olmak üzere birçok alanda problemler yaşamıştır. İran'a karşı uygulanan bu denli ağır yaptırımlar, uzmanlar tarafından ele alınmış ve çeşitli perspektiflerden yorumlanmaya çalışılmıştır. SETA'ya ait İran Yaptırımları adlı bu derleme kitap; hukuk, siyaset ve ekonomi gibi farklı alanlarda Mayıs 2018'de gerçekleşen İran yaptırımlarını, alan uzmanlarının farklı perspektifleriyle okuyucuya aktarmaya çalışmıştır. Özellikle kitabın

Türkçe olması ve makalelerin ekseriyetle Türk yazarlar tarafından yazılması Türk İraniyat çalışmalarına için oldukça önemlidir.

Kitap, "İran Yaptırımlarının Bölgesel ve Küresel Yansımaları", "Hukuksal ve Kavramsal Çerçeve", "ABD'nin İran Yaptırımları ve Müttefikleri ile İlişkileri", "Bölgesel ve Küresel Tepkiler", "Türkiye'ye Etkileri" ve "Amerikan Yaptırımlarının İran'a Etkisi" olmak üzere 6 bölümden oluşmaktadır. Bölümlerle alakalı önemli konular, alan uzmanı yazarlar tarafından makale olarak ele alınmıştır.

Kitabın "İran Yaptırımlarının Bölgesel ve Küresel Yansımaları" adlı ilk bölümü, kitaptaki makalelerin geniş bir özeti olarak ele alınabilir. Yani kitap, bütünüyle bir makale olarak değerlendirildiğinde bu bölüm makalenin tipik "giriş" bölümünü teşkil edecektir. Kitapta bahsedilen siyasi ve ekonomik tepkiler ve sonuçları, farklı ülkelerin kendine has politikaları doğrultusunda kısaca ele alınmıştır. Buna ilave olarak ilk bölümde, kitapta diğer bölümlerin farklı makalelerinde sıkça karşılaşılan önemli noktalara ve kavramlara kısaca değinilmiştir.

"Hukuksal ve Kavramsal Çerçeve" adlı ikinci bölüm, Mayıs 2018'de gerçekleşen İran yaptırımlarıyla alakalı rapor ve kitaplarda genelde çok az rastlanan bir perspektif ile hukuksal bakışı ele almaktadır. İran yaptırımlarının mahiyetinin ve derin analizinin yapılabilmesi için hukuki değişkenleri haiz olunması gerekmektedir. Buna ilave olarak sadece teorik değil, uygulamada da yaptırımların farklı örneklerde nasıl gerçekleştiği ve sonuçlandığı, İran yaptırımlarını anlamak adına son derece önemlidir. Kitap bu bölümdeki üç makalesiyle konuyu öz bir şekilde irdelemektedir.

Bölümün ilk makalesinde, uluslararası ilişkilerde yaptırım kavramı kısa ve öz bir şekilde incelenmektedir. Yaptırımlar, tarih boyunca dönemin küresel güçleri tarafından rakiplerini veyahut kendisine göre nispeten daha küçük ülkeleri dizginlemek, kontrol altına almak veya bezdirmek amacıyla uygulanmıştır. Makalede çeşitli yaptırım türlerinden bahsedilse de küresel ekonomik yaptırımların, küresel trendde daha fazla etkiye sahip olduğu için fail ülkeler tarafından sıkça tercih edildiği

vurgulanmaktadır. Trump'ın yaptırımları devreye sokarken hedefledikleri ile yaptırımdan sonra İran'da gerçekleşen ekonomik sonuçlar birlikte değerlendirildiğinde bu analizin doğru olduğu rahatça görülebilir. Ancak bu bölümde belirtildiği gibi tarihi boyunca sıkça ekonomik yaptırımlara başvuran ABD'nin ekonomik baskı stratejisi, rakiplerini dizginlemekten ziyade rakiplerinin kendisine karşı daha da direnmesine sebep olmakta ve yaptırıma maruz kalan ülkelerde sosyal problemleri derinleştirmektedir.

Yaptırımlar, ardından gelen iki makalede sırasıyla uluslararası hukuk ve ABD iç hukuku açısından değerlendirilmektedir. Yaptırımlara ilişkin bir kavram olarak özellikle Farsça medyada sıkça görüldüğü üzere "tek taraflı" yaptırımın mahiyeti bu iki makalede tam olarak açıklanmaktadır. İç hukuk açısından bakıldığında sadece iç siyasetle alakalı değişkenlerin etkin olduğu yaptırım kararlarında, herhangi bir hukuki ihlal söz konusu değildir. Yaptırımlar uygulanırken de iç mekanizmalar muntazam şekilde gerekliliklerini yerine getirmektedir. Ancak uluslararası hukuk boyutuna baktığımızda ABD, Birleşmiş Milletler Sözleşmesi'ni ağır bir şekilde ihlal etmektedir. Buna ilave olarak üçüncü ülkelere de yaptırımlar konusunda baskı yapması, ABD'nin uluslararası boyuttaki durumunu daha da negatifleştirmektedir. Ancak şunu anlıyoruz ki ABD uluslararası sistemde "ağababalık" rolünü neredeyse tüm alanlarda devam ettirmekte ve küresel linç kampanyalarında ülkeleri "ekonomik yaptırım" tehdidiyle konsolide edebilmektedir.

"ABD'nin İran Yaptırımları ve Müttefikleri ile İlişkileri" adlı üçüncü bölümde, ABD Kongresi ve Dışişleri Bakanlığının tavırları, yaptırımlar devreye girdikten sonra bazı ülkelere verdiği muafiyet kararları ve önemli müttefiklerinin muafiyet öncesi ve sonrası tutumları incelenmektedir. Yaptırım kararlarından sonra birçok ABD müttefikleri ve yakın ülkeler, İran ile yakın ticari ilişkilere sahip olduğu için bu kararlardan oldukça endişelenmiştir. Örneğin Güney Kore, Japonya ve Türkiye gibi ülkeler enerji ihtiyaçlarının önemli bir kısmını İran'dan karşılamaktaydı. Ancak yaptırımların

devreye girmesiyle bu ülkeler İran ile ticareti muafiyetler ve çeşitli kademeler şeklinde azaltmak zorunda kalmıştı. Bununla birlikte ABD'nin Körfez'deki en önemli iki müttefiki Suudi Arabistan ve Birleşik Arap Emirlikleri (BAE) hem ekonomik hem de siyasi çıkarları sebebiyle yaptırım kararını desteklemişti. Buna ilave olarak bu bölümde başlığın aksine Hindistan ve Çin'e de yer verilmiştir. Bu ülkelerin, diğer ülkelerde olduğu gibi enerji ihtiyacı sebebiyle nispeten daha muhalif tutumları da ele alınmıştır.

Dördüncü bölüm olan "Bölgesel ve Küresel Tepkiler"de ise Orta Doğu, Körfez ve Avrupa Birliği (AB), İngiltere, Çin, Hindistan ve Rusya bağlamında ülkelerin Mayıs 2018'de gerçekleşen İran yaptırımlarına karşı tavırları ve uyguladıkları politikalar ele alınmıştır. Ancak ülke tavırlarının Rusya haricinde daha çok ekonomik endişelere yoğunlaştığı görülmektedir ki AB ülkelerinde "ekonomik" kaygılar daha ağır basmaktadır.

Dördüncü bölümün ilk makalesinde yaptırımlardan en çok etkilenen ülkeler arasında yer alan Irak ele alınmıştır. Irak'ın hem İran'a komşu olması hem de siyasi ve askerî olarak İran'ın etkisinde kalması, yaptırımların ülkedeki etkilerini oldukça artırmıştır. Özellikle Irak'ın, İran'ın elektriğine bağımlı olması, ülkeyi daha zor bir duruma sokmuştur. Bu sebeple Iraklı yöneticiler bu süreçte alternatif bulmaya ve ABD'nin muafiyet kararlarından maksimum derecede yararlanmaya çalışmışlardır. Ancak Irak için İran'ın alternatifsiz siyasi ve ekonomik partner olduğunun da unutulmaması gerekmektedir.

Bir sonraki makalede Körfez ülkelerinin yaptırımlara tepkileri işlenmektedir. ABD'nin şaşmaz müttefikleri olan Suudi Arabistan ve BAE, yaptırımlar karşısında ABD'nin yanında yer almıştır. Ancak siyasi ve ekonomik çıkarı olmasına rağmen BAE'nin yaptırımlar konusundaki konumunun sorgulanması gerekir. Çünkü BAE'nin İran'la kurduğu yakın ticari ilişkiler oldukça derindir ve BAE, bu noktada net şekilde zararlı çıkacaktır. Ancak BAE, ABD'nin şaşmaz bir müttefiki olarak sorgulamaksızın yaptırımların yanında durmuştur. Körfez'in marjinal ülkesi Katar, İran ile ekonomik ilişkilerinin boyutu sebebiyle yaptırımlardan oldukça endişe duymuştur. Sert tavır almasa da söylem ve fiillerinden, içten içe İran yaptırımlarına karşı olduğu ortaya çıkmaktadır.

Körfez ülkelerinin yaptırımlara yönelik politikalarının ve tepkilerinin değerlendirildiği makaleden sonra İsrail ve Filistin'i inceleyen makaleler gelmektedir. Hiç şüphe yok ki İsrail için Mayıs 2018'de gerçekleşen İran

yaptırımları, düşmanını sıkıştırmak adına bir fırsattı. Ekonomik olarak İran'ın sıkıştırılması hem Hamas hem de Hizbullah'a yönelik yardımların azalacağına işaret etti. Böylece İsrail'in radikal politikalarını başarıyla uygulamasında, İran'a bağlı bir unsurun engellemesi söz konusu olmayacaktır. Ayrıca Filistin yönetimi ve Hamas ikilisinin yaptırımlara yönelik tavırları incelenmiştir. Filistin yönetimi, İran yaptırımlarında nötr bir davranış sergilemiştir. Çünkü bu yaptırımların Filistin yönetimine herhangi bir etkisi söz konusu değildir. Ancak yaptırımlar İran'dan ekonomik ve askerî destek alan Hamas'ı oldukça zorlamış ve rakipleri karşısında dezavantajlı duruma düşürmüştür fakat makalede genel itibarıyla İran yaptırımlarının Filistin'deki gruplara etkisinin az olacağı vurgulanmıştır.

Bir sonraki makalede Rusya'nın yaptırımlar karşısındaki tavrı ele alınmıştır. Makalede genel olarak Rusya'nın reel düzlemde yaptırımlarla ilgili siyasi ve ekonomik olarak nötr olduğu vurgulanmıştır. Bu noktada Rusya'nın hem İran hem de ABD ile ilgili riske edeceği bir çıkarının olmadığı, bu olguyu desteklemek için belirtilmiştir. Ancak ideolojik olarak baktığımızda Rusya, istikrarlı bir dış politika için yaptırımlara karşı çıkmış ve bu bağlamda siyasi ve ekonomik çıkarlarını maksimize etmeye çalışmıştır.

Rusya'dan sonra diğer küresel güçler arasında yer alan Hindistan ve Çin mercek altına alınmıştır. Siyasi olarak iki ülkenin kayda değer bir çıkarı bulunmasa da ekonomik olarak iki ülkenin de İran'ın enerjisine muhtaç olduğu vurgulanmıştır. Buna ilave olarak Hindistan'ın Çabahar Limanı ve Çin'in Kuşak Yolu, ekonomi bağlamında iki ülkenin İran üzerindeki endişelerinin artmasına neden olmaktadır. Makalede iki ülkenin de yaptırımlara karşı çıkmasına rağmen İran'a ulaşmak için ABD'yi karşılığın almadan alternatif politikalar üreteceği vurgulanmıştır.

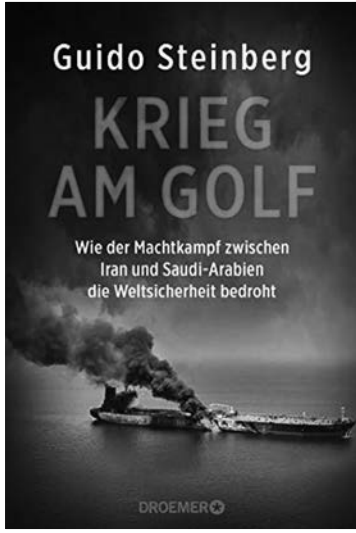
İlerleyen makalelerde AB ve İngiltere'nin İran yaptırımlarına yönelik politikaları ele alınmıştır. Makalelerin genel çıkarımları incelendiğinde AB ve İngiltere'nin yaptırımlara "ekonomik" pencereden baktığı görülmüştür. Ekonomik yaptırımların devreye girmesi, İran'daki Avrupa şirketlerinin yoğun varlığı nedeniyle Avrupa ülkelerini ve İngiltere'yi oldukça endişelendirmiştir. Makalelerde vurgulandığı üzere Avrupalı şirketler; otomobil, mekanik, elektronik ve hizmet sektörü alanında İran'da aktif olarak faaliyet göstermekteydi ve KOEP imzalandığında orta ve küçük ölçekli Avrupalı şirketler de İran'da çeşitli yatırımlara imza atmaktaydı. Ancak yaptırımlar devreye girince Avrupa, yaptırımlara karşı çıkmasına

rağmen ABD ile olan siyasi ve ekonomik ilişkilerini riske atmayarak İran'daki şirketlerinin yaptırımlarını durdurmakla birlikte ekonomik ilişkilerini kısmen de olsa devam ettirmek için alternatif yollar arayışına girmiştir. Bu noktada INSTEX, ekonomik ilişkilerin kısmi olarak devam ettirilmesi umuduyla devreye sokulmuş ancak uygulama noktasında başarısızlıkla sonuçlanmıştır.

Avrupa ülkeleri incelendikten sonra "Türkiye'ye Etkileri" başlıklı beşinci bölüm ile İran'ın diğer komşusu olan Türkiye, bilhassa enerji bağlamında ele alınmıştır. Türkiye, yaptırımlar ilan edilince yaptırımlara karşı çıkan ilk ülkeler arasında yer almıştır. Türkiye'nin bu yöndeki kaygısı, ekonomik ilişkilerin yanında yüksek düzeydeki enerji bağımlılığından kaynaklanmıştır. Makalede de belirtildiği üzere Türkiye'nin, enerji tedarikçilerine karşı elini güçlendirmek için alternatiflerini artırması gerekmektedir. Ancak İran'a uygulanan yaptırımlar nedeniyle tedarikçisiyle olan ticaretini "sıfırlamak" zorunda kalmıştır. Ayrıca Türkiye, yaptırım muafiyetlerine tabi ülkeler arasında yer almaktaydı. Bu konumu da kullanarak kademeli biçimde İran ile enerji ticaretini azaltmak zorunda kalmıştır. Enerji ticaretinin yanında İran'la birçok ekonomik alanda ilişkilere sahip olan Türkiye, yaptırımlar sebebiyle İranlı turistlerini de kaybetmiştir. Bu bağlamda, ekonomik yaptırımlar tümenin yabancı paralara karşı hızla değer kaybetmesine yol açmış; İranlılar, bu sebeple Türkiye seyahatlerini ve Türkiye'den varlık alımlarını azaltmıştır.

"Amerikan Yaptırımlarının İran'a Etkisi" adlı son bölümde, ABD yaptırımlarının İran'a etkisi çeşitli boyutlarla incelenmiştir. Özellikle "ekonomik" etkiler hem sosyal hem de makroekonomik açıdan değerlendirilmeye çalışılmıştır. Yaptırımlar yürürlüğe girince tümen yabancı paralara karşı hızla değer kaybetmiş, petrol gelirleri sert biçimde düşmüş ve bunun sonucunda bazı sosyoekonomik değişiklikler meydana gelmiştir. Yaptırımlar nedeniyle İran halkının refahının hızla düşmesi, devlet-toplum ilişkilerinin yeniden sorgulanmasına neden olmuştur. Bu bağlamda İran halkı, devlete karşı sert pozisyonlar almıştır ki protestolar bunun en açık örneği olarak karşımıza çıkmaktadır. Buna ilave olarak bu bölümde, yaptırımlar sürecinde İran'da bilhassa sınır bölgelerinde meydana gelen terör olayları da ele alınmıştır.

Yaptırımları birçok yönden ele alması nedeniyle Türkçe literatürde bu kitabın, konusunda tek olduğu söylenebilir. Uluslararası ilişkiler merkezli analizler olsa da kitaptaki makaleler ekonomi ve hukuk alanlarından da beslenmiştir.

Körfez'deki Savaş: Suudi Arabistan ve
İran Arasındaki Güç Mücadelesi Dünya
Güvenliğini Nasıl Tehdit Ediyor?

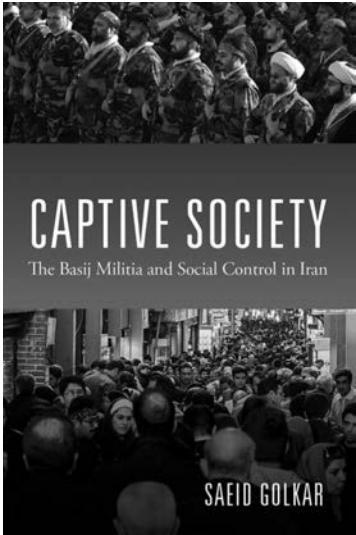
Guido Steinberg, Krieg am Golf: Wie der
Machtkampf zwischen Iran und Saudi-
Arabien die Weltsicherheit bedroht,
Droemer Verlag, Münih, 2020, 347 sayfa

ISBN: 978-3426278406

02.12.2020

Deniz Caner

Kuşatılmış Toplum: Besic Milisleri ve İran'da
Toplumsal Kontrol

Saeid Golkar, Captive Society: The Basij
Militia and Social Control in Iran, Columbia
University Press, New York, 2015, 289 sayfa.

ISBN: 978-0231704427

16.12.2020

Çağatay Balcı

İran Türklerinin Kimlik Rönesansı

Ali Asghar Haghdar, Çev. Macit Araz, Son
Çağ Yayınları, Ankara, 2017, 283 sayfa.

ISBN: 978-9752405325

23.12.2020

Nurullah Gözcü

İRAN'DA SİLAHLI GRUPLAR: KARŞILAŞTIRMALI BİR ANALİZ

Çağatay BALCI

Analiz

Aralık 2020

Analiz

İran'da faaliyet gösteren silahlı gruplar incelendiğinde, bu ülkenin çok farklı motivasyonlara sahip silahlı grupların etkinlik gösterdiği bir coğrafya olduğu görülmektedir.

Devlet dışı silahlı aktörler çok farklı yapılar, işlevlere ve hedeflere sahip birimler olarak geniş bir kümeyi kapsamaktadır. Bu aktörler arasında; terör örgütleri, milis yapılar, organize suç örgütleri ve özel askerî şirketler gibi farklı işlev ve nitelikler çerçevesinde varlık gösteren gruplar yer almaktadır. Bu aktörler içerisinde terör örgütleri en fazla örneği barındıran gruptur. Terör örgütleri, terörizmin tanımına ilişkin muğlaklık dolayısıyla çoğunlukla “silahlı grup” olarak adlandırılmaktadır. Devletlerin, üzerinde uzlaşma sağlayabildikleri bir terörizm tanımı ve tipolojisinin bulunmaması bu tanımlamayı daha genel bir niteliğe kavuşturmaktadır.

11.12.2020

Çağatay Balcı

24 sayfa

ETKİNLİKLER

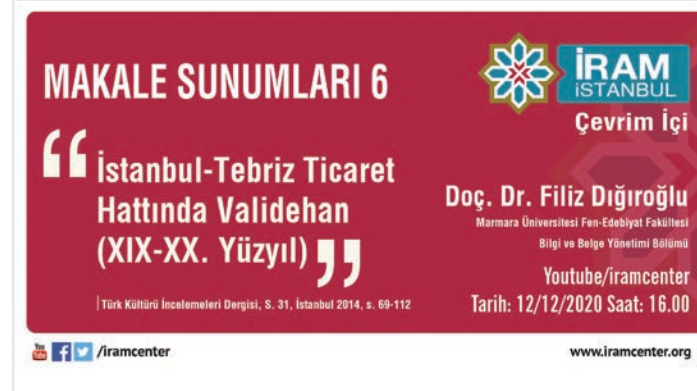
05.12.2020

Gözde Toprak, Mehmet Koç ve Birkan Kemal Ertan Yaptırımları Kaldırmak ve İran Halkının Çıkarlarını Korumak İçin Stratejik Eylem Yasası ve Meclise sunulan yeni yıl bütçe tasarısını değerlendirdi.

09.12.2020

9 Aralık Çarşamba günü saat 14.00'da "Fahrizade Suikastı Sonrası İran" başlıklı panelimiz çevrim içi olarak düzenlenmiştir.

12.12.2020

Doç. Dr. Filiz Dığıroğlu'nun "İstanbul-Tebriz Ticaret Hattında Validehan (XIX-XX.Yüzyıl)" başlıklı makale sunumu İRAM İstanbul tarafından 12 Aralık 2020 Cumartesi saat 16.00'da çevrim içi olarak gerçekleştirilmiştir.

ETKİNLİKLER

TEZ SUNUMLARI 7

“Modern Mısır ve İran Hikâyelerinde Gelenek ve Modernite Çatışması”

Dr. Medine Keremi
Zand Yüksek Öğretim Enstitüsü
Fars Dili ve Edebiyatı Bölümü Öğretim Görevlisi
Youtube/İRAM

Tarih: 26/12/2020 Saat: 16.00

Doktora Tezi, Şiraz Üniversitesi Fars Dili ve Edebiyatı Bölümü, 2017

[/iramcenter](#) www.iramcenter.org *Sunum Farsça gerçekleştirilecektir.

26.12.2020

Dr. Medine Keremi'nin "Modern Mısır ve İran Hikâyelerinde Gelenek ve Modernite Çatışması" başlıklı tez sunumu İRAM İstanbul tarafından 26 Aralık 2020 Cumartesi saat 16.00'da çevrim içi olarak gerçekleştirilmiştir.

İRAM İSTANBUL

2021

İRAM İstanbul
Çevrim İçi Farsça Seminerleri
4 Ocak - 14 Mart
Başvuru: 24-31 Aralık 2020

04.01.2021

İran Araştırmaları Merkezi (İRAM) İstanbul şubesi tarafından 4 Ocak-14 Mart 2021 tarihleri arasında Farsça Seminerleri ve Konuşma Kulübü düzenlenecektir.

MEDYA

İRAM
İran Araştırmaları Merkezi

Fahrizade Suikastının Arka Planı

DR. HAKKI UYGUR

2 ARALIK 2020

02.12.2020

24.

İRAM Başkan Vekili Dr. Hakkı Uygur, Fahrizade suikastına karşı İran'ın olası yanıtlarını, suikastın İran içindeki yansımalarını ve İran'ın nükleer programına etkisini 24 TV'de katıldığı Soru-Yorum programında değerlendirdi.

MEDYA

İRAM
İran Araştırmaları Merkezi

İran Hata Yapmaya mı Zorlanıyor?

DR. HAKKI UYGUR

3 ARALIK 2020

03.12.2020

İRAM Başkan Vekili Dr. Hakkı Uygur, İran Meclisinin nükleer kararını A Haber'de değerlendirdi.

İRAM
İran Araştırmaları Merkezi

İran ve Suriye'deki Suikastların Bölgeye Yansımaları

DR. HAKKI UYGUR

4 ARALIK 2020

04.12.2020

İRAM Başkan Vekili Dr. Hakkı Uygur, TVNET'te katıldığı Dış Hatlar programında İran ve Suriye'deki suikastların bölgeye yansımalarını, PKK'nın Sincar'dan çıkarılmasına ilişkin gelişmeleri ve Karabağ'daki son durumu değerlendirdi.

İRAM
İran Araştırmaları Merkezi

İranlı Siyasetçiler Cumhurbaşkanı Erdoğan'ı Neden Hedef Aldı?

DR. HAKKI UYGUR

12 ARALIK 2020

12.12.2020

İRAM Başkan Vekili Dr. Hakkı Uygur, Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın Azerbaycan'da okuduğu şiire İranlı siyasetçilerden gelen tepkileri A Haber'de değerlendirdi.

Türkiye ile İran Arasındaki Şiir Gerilimi

DR. HAKKI UYGUR

14 ARALIK 2020

14.12.2020

TRT HABER

İRAM Başkan Vekili Dr. Hakkı Uygur, TRT Haber'de yayımlanan Haftanın Z Raporu programında Türkiye ile İran arasındaki şiir gerilimini değerlendirdi.

Türkiye ile İran Arasındaki Şiir Gerginliğinin Analizi

DR. HAKKI UYGUR

14 ARALIK 2020

14.12.2020

ULKE

İRAM Başkan Vekili Dr. Hakkı Uygur, Ülke TV'de katıldığı Haftanın Raporu programında Türkiye ile İran arasındaki şiir gerginliğini analiz etti.

İran Siyaseti Nereye Gidiyor?

DR. HAKKI UYGUR

16 ARALIK 2020

16.12.2020

İRAM Başkan Vekili Dr. Hakkı Uygur, Türkiye-İran arasındaki şiir krizinin nedenlerini ve İran'ın bölgesel politikalarını TVNet'te katıldığı Soru Yorum programında değerlendirdi.

Fahrizade Suikastına Orta Doğu'dan Gelen Tepkiler

KUVEYT

Kuveyt Dışişleri Bakanlığı, suikasta yönelik resmî açıklamasında Muhsin Fahrizade'ye düzenlenen suikastı kınayarak "Bölgede gerginliği artıracak ve istikrarı bozacak her türlü eylemi reddediyoruz." ifadelerini kullandı.

LÜBNAN

Lübnan Dışişleri Bakanlığı bölgede en kötü senaryoya doğru kaymayı önlemek için tüm taraflara itidal çağrısı yaptı.

UMMAN

Umman Dışişleri Bakanı Badr al-Busaidi, "insani hukuka ve uluslararası hukuka aykır" olarak nitelendiği bu saldırıyı kınadığını ifade etti.

BİRLEŞİK ARAP EMİRLİKLERİ

Birleşik Arap Emirlikleri suikastı kınayarak taraflara bölgede barışı tehdit eden her türlü eylemden kaçınmaları için çağrıda bulundu.

KATAR

Katar Dışişleri Bakanı Muhammed bin Abdulrahman Al-Thani, İranlı mevkidaşı Muhammed Cevad Zarif ile yaptığı telefon görüşmesinde Fahrizade'nin öldürülmesini kınayarak İran hükümeti ve halkına taziyelerini gönderdi.

ÜRDÜN

Ürdün, İran'ın önde gelen nükleer bilim insanının öldürülmesini kınayarak bölgesel gerginliği azaltmak için kolektif bir çaba oluşturulması gerektiğinin altını çizdi.

SURİYE

Suriye Dışişleri Bakanı Faısal Mikdad, İran'ın önde gelen nükleer bilim insanının öldürülmesini "terörist eylem" olarak nitelendirerek İsrail'i suçladı.

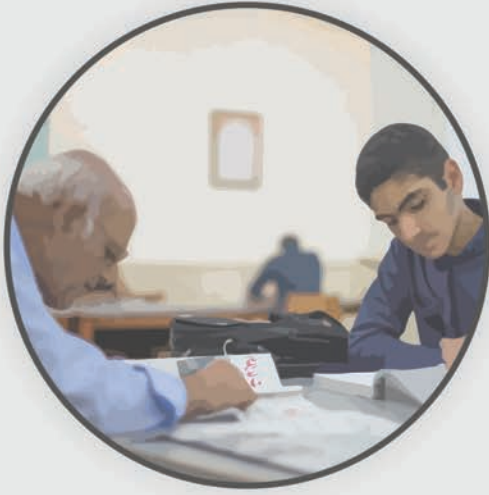

BAHREYN

Bahreyn Krallığı, Fahrizade suikastını kınayarak "Bölgedeki mevcut durum ışığında, tüm tarafları bölgede barışı tehdit eden yeni istikrarsızlık seviyelerinden kaçınmak için itidale davet ediyoruz." açıklamasında bulundu.

Kaynak: Alwagt, Reuters, The Times of Israel

İran'da Kitap ve Gazete Okuma Oranları

İran İstatistik Merkezi ile Kültür Devrimi Yüksek Konseyinin yaptığı "Ailelerin Kültür Alışkanlıkları" araştırmasının sonucuna göre İranlıların ders kitabı dışında kitap okuma süresi günlük ortalama 15 dakika olarak tespit edilmiştir.

Okuryazarlığı Olanlarda
Gazete Okuma Oranı: %30
Günlük Ortalama Okuma Süresi: 3 Dakika

Okuryazarlığı Olanlarda Ders Kitabı Dışında
Kitap Okuma Oranı: %58
Günlük Ortalama Okuma Süresi: 15 Dakika

İranlı Ailelerde Kültürel Ürünlerin Tüketim Oranı: %1'den daha az

Kaynak: @EtemadOnline

Yaptırımları Kaldırmak ve İran Halkının Çıkarlarını Korumak İçin Stratejik Eylem Yasası

İran Meclisinin ABD yaptırımlarına karşı çıkardığı ve Anayasayı Koruyucular Konseyi (AKK) tarafından onaylanan Yasa, nükleer faaliyetlerin genişletilmesini öngörmektedir. Yasa, ülkenin barışçıl nükleer amaçları doğrultusunda hükümeti aşağıdaki adımlarla yükümlü kılmaktadır:

İran Atom Enerjisi Kurumu (İAEK), %20 zenginleştirilmiş uranyumu gecikmeden ve eksiksiz bir şekilde üretmek ve yılda en az 120 kg depolamakla yükümlüdür.

İAEK, İran hükümetinin Kapsamlı Ortak Eylem Planı'na (KOEK) Orantılı ve Karşılıklı Eylem Yasası gereğince 190 bin SWU (uranyum ayrıştırma birimi) üretimi hedefini gerçekleştirmek için zenginleştirme kapasitesini ve zenginleştirilmiş uranyum üretimini ayda en az 500 kg artırmak ve zenginleştirilmiş materyalleri ülkede muhafaza ile yükümlüdür.

İAEK, ihtiyaç duyulan zenginleştirme derecesine ulaşmak amacıyla en geç 3 ay içerisinde en az 1.000 adet ikinci nesil gelişmiş (İR-2M) santrifüjlerini kurmak, gaz tazyik etmek, zenginleştirme yapmak ve gerekli maddeleri depolamakla yükümlüdür.

İAEK, aynı dönemde içerisinde zenginleştirme, araştırma ve geliştirme faaliyetleri kapsamında en az 164 adet altıncı nesil (İR-6) santrifüjü kurmak ve bir yıl içerisinde de bu nesil santrifüjden 1.000 adede kadar artırmakla yükümlüdür.

İAEK, İran hükümetinin KOEK'e Orantılı ve Karşılıklı Eylem Yasası çerçevesinde Erak civarındaki Hondab'da 40 MW ağır su reaktörünün optimizasyonu ve devreye alınması ile bağlantılı olarak Radyoizotop Üretim Merkezinin tesisi amacıyla yeni bir 40 MW ağır su reaksiyon reaktörü tasarlama periyodunu bir ay içerisinde Meclise bildirmekle yükümlüdür.

İAEK, Yasa'nın onayını izleyen beş ay içerisinde İsfahan'da bir metal uranyum üretim tesisi kurmak ve faaliyete geçirmekle yükümlüdür.

Hükümet, Yasa'nın yürürlüğe girmesinden iki ay sonra anlaşmaya taraf olan P4+1 ülkelerinin (Almanya, Fransa, İngiltere, Çin ve Rusya); İran'a karşı yükümlülüklerini yerine getirmemesi, bankacılık işlemlerini normalleştirmemesi, petrol ve petrol ürünlerinin ihracatının önündeki engelleri kaldırmaması ve satıştan elde edilen dövizin eksiksiz ve hızlı bir şekilde ülkeye geri dönmemesi gibi uygulamalarında İran'ın gönüllü olarak uygulamakta olduğu Ek Protokol'ü durdurmakla yükümlüdür.

P4+1 ülkeleri İran'a karşı yükümlülüklerini yerine getirmek üzere ve nükleer, askerî hususlarda ve insan hakları vb. konularda yaptırımların tamamının kaldırılması yönünde adım atarsa hükümet atılan bütün adımları Meclise ayrıntılı bir şekilde rapor etmekle yükümlüdür.

Bu Yasa'yı uygulamayı reddedenler veya uygulanmasını engelleyenler, 21 Nisan 2013 tarihli İslami Ceza Kanunu'nda öngörülen biçimde, ikinci ila beşinci dereceye kadar (2 yıldan 25 yıla kadar) hapis cezasına çarptırılacaktır.

Kaynak: ISNA

İran'ın 1400 (2021) Yılı Savunma Bütçesi

1400 (2021) Bütçesi
38 trilyon 564 milyar tümen
1399 (2020) Bütçesi
24 trilyon 335 milyar tümen
%58 artış
Devrim Muhafızları
Ordusu

1400 (2021) Bütçesi
4 trilyon 379 milyar 530 milyon tümen
1399 (2020) Bütçesi
2 trilyon 504 milyar 432 milyon tümen
%75 artış
Savunma
Bakanlığı

1400 (2021) Bütçesi
396 milyar 800 milyon tümen
1399 (2020) Bütçesi
276 milyar 679 milyon tümen
%43 artış
Genelkurmay
Başkanlığı

Ordu
1400 (2021) Bütçesi
20 trilyon 115 milyar 300 milyon tümen
1399 (2020) Bütçesi
13 trilyon 138 milyar 555 milyon tümen
%53 artış

Mustazaflar Seferberlik
Teşkilatı (Bescic)
1400 (2021) Bütçesi
2 trilyon 121 milyar tümen
1399 (2020) Bütçesi
2 trilyon 233 milyar 973 milyon tümen
%5 azalış

Savunma Araştırmaları ve
Inovasyon Kurumu
1400 (2021) Bütçesi
245 milyar tümen
1399 (2020) Bütçesi
40 milyar 730 milyon tümen
%501 artış

İRAM
İran Araştırmaları Merkezi

Kaynak: İran Planlama ve Bütçe Teşkilatı

/iramcenter

9 Aralık 2020 - Güvenlik Çalışmaları

Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın Bakü'de Okuduğu Şiire İran'dan Tepkiler

1

Dışişleri Bakanı
Cevad Zarif

Kimse Erdoğan'a, Bakü'de yanlışlıkla okuduğu şiirin, Aras'ın kuzey bölgelerinin İran'ın ana topraklarından zorla ayrılmasıyla ilgili olduğunu söylememiş! O, Azerbaycan Cumhuriyeti'nin egemenliğine karşı konuştuğunu anlamadı mı acaba? Kimse aziz Azerbaycan'ımız hakkında konuşamaz. (@Zarif)

İran Dışişleri Bakanlığı Sözcüsü

Said Hatipzade

Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın Bakü'de okuduğu şiirin müdahaleci ve kabul edilemez olduğu; toprak iddiasının, savaşın, yayılcı imparatorlukların zamanının geçtiği; Bakanlığa Türkiye Tahran Büyükelçisi çağrılarak bildirimiştir. (MFA.ir)

İletişim ve Bilgi Teknolojileri Bakanı

Azeri Cehromi

Twitter hikâyesinde: "Safevi Devleti" haritasını "YORUMSUZ" ifadesi ile paylaştı. (@azarijahromi)

Düzenin Yararını Teşhis Konseyi Sekreteri

Muhsin Rızai

Sn. Erdoğan, Aras şiirini okuyarak büyük İran'ı kastediyorsa bu doğrudur. Çünkü Azerbaycan, İran milletinin kalbinde ve diğer Lur, Kürt, Beluç ve Arap kardeşleriyle birlikte yer almaktadır. Eğer DEAŞ'ın Suriye'deki başarısız deneyimini tekrar etmek istiyorsa bu bir hatadır. (Mashregnews)

Eski Cumhurbaşkanı

Mahmud Ahmedinejad

Siyasi sınırları değiştirme planı, İran halkının hoş karşılamadığı gerici bir harekettir. Eğer sınırları geçmeye göre değiştireceksek zarar görmeyen tek millet İran milleti olacaktır. (@Ahmadinejad_fa)

Meclis Başkanı Uluslararası İlişkilerden Sorumlu Özel Yardımcısı

Hüseyin Emir Abdullahiyan

Sn. Erdoğan'ın sözleri herkesi şaşırttı. Sanırım Türkiye Cumhurbaşkanı ne söylediğinin farkında değil. Cumhurbaşkanı Sn. Erdoğan! Komşuluk ile sınır genişletmek beklentisi arasında fark vardır, Lütfen İran tarihini özellikle İslam Cumhuriyeti tarihini bir kez daha dikkatle okuyun. (@Amirabdolahian)

Meclis Başkan Yardımcısı ve Erdebil Milletvekili

Ali Nikzad

Sn. Erdoğan ya tarihi okumadınız ya da çarpıtmak niyetindeyiz... İran ve Azerbaycan kardeşliği arasında bir boşluk yaratmaya çalışmaktan vazgeçin. Bu, asırlardır devam eden ve her geçen gün güçlenen bir kan ve din kardeşliğidir. Dışişleri Bakanlığı bu konuyu takip etmeli ve halka rapor etmelidir. (@DrAliNikzad)

Meclis Başkanlık Üyesi

Seyid Nasir Musevi Largani

Erdoğan, İran'ın toprak bütünlüğüne ilişkin herhangi bir mantıksız veya kıskırtıcı açıklamanın İran halkından geniş ve güçlü bir yanıtla karşılanacağını fark edeli iki gün oldu. Umarım Erdoğan gerekli dersi alır ve özür dileyerek iyi komşuluğa riayet eder. Müslüman ümmetin bölünmeye ve anlaşmazlığa değil, birliğe ihtiyacı var. (ISNA)

Meclis Başkanlık Üyesi

Ahmed Emirabadi Ferahani

Erdoğan Azerbaycan'ın, [bir gövdeye benzetilen] İran'ın başı olduğunu bilmeli. Biz Türkler ve Azeriler, diğer İran halkları ile sekiz yıllık kutsal savunmada (İran-İrak Savaşı) olduğu gibi kanı kanş vatanımızı savunduk ve savunmaya devam edeceğiz. (ISNA)

Meclis Başkanlık Üyesi

Alirıza Selimi

Erdoğan tarihi yeniden okumalı! Son yorumunun Bakü'nün Ark'a (Tebriz) ihaki anlamına geldiğini bilmiyor mu? (ISNA)

Meclis Millî Güvenlik ve Dış Politika Komisyonu Başkanı

Mucteba Zünnur

Erdoğan edebiyatta, coğrafyada ve tarihte başansız olmasaydı şiirin, Azerbaycan'ın İran'dan ayrılışının yasını tutarken yazıldığı anlardı. Saddam'ın başına gelenlerden ders alın ve derhâl İran'ın cesur halkından özür dileyin. (@zonnour)

Meclis Soruşturma Komisyonu Başkanı ve Simnan Milletvekili

Ali Asgar Hani

Sn. Erdoğan, büyük İran topraklarına göz diken son kişi buydu. (Saddam'ın idam edildiği fotoğraflarla birlikte paylaştı.) (@Aliasgharkhanii)

Tebriz Milletvekili

Ruhullah Mütefekkir Azad

Erdoğan, Saddam gibi kirli gözlerin İran'a bakışının nasıl neticelendiğine dikkat etmeli. İran milletinin tokadı çok serttir. (@MotafakerazadR)

Doğu Azerbaycan Milletvekili

Allahverdi Dehkani

Erdoğan, bölgesel müdahaleler anlamına gelen bu açıklamaları neo-Osmanlılık düşüncesini yaymaya çalışmaktadır. Erdoğan, Suriye ve Irak'ta izlediği İhvançı politikalar başansız olunca bu kez Azerbaycan'da denemeye çalışıyor. (@FarsNews_Agency)

Ahvaz Milletvekili

Mucteba Yusufi

İran'ın bir bölümünü topraklarına katmak isteyen ve 80'den fazla ülke tarafından desteklenen hükümdar (Saddam) fare yuvasından dışarı çıkarıldı (idam edildi). Sn. Erdoğan şiir yerine biraz tarih okuyun. (@mojtabayousefy)

Erdebil Milletvekili

Veli İsmaili

Keşke Erdoğan, İran'ın Bakinler ve Süleymaniler gibi aslanların ülkesi olduğunu bilseydi. (@FarsNews_Agency)

Erdebil Milletvekili

Seyid Gani Nazari

Türkiye'deki tarih ve siyaset bilimi kürsüsü sahipleri, Erdoğan'a Azerbaycan'ın ait olduğu yeri hatırlatsın. (@FarsNews_Agency)

Kaşan Milletvekili

Seyid Cevad Sadatinejad

İran, farklı din ve etnik kökenden oluşan kahraman halkının desteğiyle hayalperestlerin ve ayrılıkçıların planını bozuyor. (@FarsNews_Agency)

Horasan-ı Rezevi Milletvekili

Celil Rahimi Cihanabadi

Erdoğan'ın Pantürkizm tavrı ve sloganları, bölgenin güvenliğini sağlamadığı gibi İran ile Türkiye arasındaki menfaat ve dostluk ilişkilerine de uygun değildir. Eğer tarihsel tezlerle hareket edecek olursak dünyanın pek çok yeri bir zamanlar İran tarafından yönetiliyordu. (@DrJilrahimi)

Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın Bakü'de Okuduğu Şiire İran'dan Tepkiler

2

Simnan Milletvekili **Erdeşir Mutahhari**

Erdoğan, Saddam'ın hayallerine düştü ve İran halkını üzen sözler söyledi. Sekiz yıllık kutsal savunmamızın tarihini incelesin. (@Ardeshirmotahar)

Doğu Azerbaycan Milletvekili **Hüseyin Hatemi**

Araz Araz, nostaljik temalara sahip yerel bir şirdir. Siyasi bir hedef varsa gereksiz ve boş bir hedefdir. İran halkı birbirine bağlı bir halktır. (Khabaronline)

Kırmaşah Milletvekili **Şehriyar Haydari**

Bu şiirleri okumak Azerbaycan'daki totaliter yönetim yüzündendir. Bu ülkenin insanlarının dini açıdan İranlılarla yakınlaştığını çok iyi biliyorlar. (Khabaronline)

Zahidan Milletvekili **Feda Hüseyin Maliki**

Erdoğan, DEAŞ'ın eylemleri ve 2016 darbe girişiminin ardından Osmanlı İmparatorluğu hayalinin yıkıldığını bilmeli. Güçlü bir komşuya kargaşa yaratmak yerine ortak düşmanları yenmek için bizimle çalışın. Millî Güvenlik Komisyonunun ilk toplantısında bu konuyu ele alacağız. (@fhmaleki)

Tebriz Milletvekili **Ali Rıza Beygi**

Azerbaycan Cumhuriyeti halkı, tüm bu ortak yönlere rağmen bu çatışmada İran İslam Cumhuriyeti devletini yanlarında görmüyorlar. Bu boşluktan yararlanan Erdoğan sahada. Daha iyisi Sn. Bakan (Zarif), yanlış adres vermeyin. Tweetleriniz İran'dan ziyade seçim kampanyasının amacına hizmet ediyor. (@a_alirezabeygi)

Buşehr Milletvekili **İbrahim Rızai**

Kendimizi kandırmayalım Sn. Zarif, Erdoğan hangi şiiri okuduğunu çok iyi biliyor. Yıllardır bölgenin Saddamcılar, Neo-Osmanlılık adına komşularının topraklarına göz dikmiş durumdadır. Dışişleri Bakanlığı aracılığıyla bu saygısızlığa kararlı bir yanıt verilmelidir. (ISNA)

Erdebil Milletvekili **Mahmud Abbaszade Mişkini**

Sn. Erdoğan! Saddam senden önce İslami İran'ın parçalanacağı yanlışına sahipti. Ona ne olduğunu unuttun mu? Emin olun ki bir gün böyle bir yanlışamaya düşerseniz daha kötü ve ölümcül bir kader beklemelisiniz! Azerbaycan, [bir gövdeye benzetilen] İran'ın başıdır ve İran, Süleymani ve Bakiri gibi şehit komutanların ülkesidir. (ISNA)

Gilan Milletvekili **Ali Ağazade Dafsari**

Erdoğan muhtemelen İran İslam Cumhuriyeti'nin bölge ülkeleriyle ilişkilerine tahammül edemiyor ve tefrika yoluyla bulanık sulara balık tutmaya çalışıyor. Ancak tekrarlanması durumunda İslam Cumhuriyeti'nin kararlı eyleminden kurtulamayacağı konusunda uyarıyoruz. (ISNA)

Doğu Azerbaycan Milletvekili **Cafer Rasti**

Sn. Erdoğan, şiiri tersine ve yanlış okumak yerine bu tür hatalar yapılmayarak tarihe geçmek daha iyidir. Bu hayaller size pahalya mal olabilir. (ISNA)

Mazenderan Milletvekili **Ali Babai Karname**

Libya'dan Kafkasya'ya askerî müdahale büyüklük ve prestij getirmiş olsaydı Sovyetler Birliği'ni Türkiye'den çok önce koruyacaktı. İran, bölgesel nüfuz elde etmeden önce ülke içindeki yabancıları ortadan kaldırdı. Ancak bölgedeki ABD üssü olarak Türkiye, asla Beyaz Saray korkuluğundan daha fazlasını oynayamaz. (ISNA)

Erdebil Milletvekili **Sudeyf Bedri**

Erdoğan'ın ülkemizin toprak bütünlüğüne aykırı bir şiiri okuması uluslararası hukukun temel ilkelerine aykırıdır. (ISNA)

Hemedan Milletvekili **Kiyumers Sarmadi**

Sn. Erdoğan Osmanlı İmparatorluğu'nun hayalini kuruyor. DEAŞ sponsorlarının ve akıl hocalarının İran hakkında dile getirdikleri son kin taşıyan ifadeleridir. (ISNA)

Mazenderan Milletvekili **Kiyvan Muradiyan**

Erdoğan'ın Osmanlı İmparatorluğu'nun varisi olarak gördüğü sanrısız politikalarının, Azerbaycan'da ve ana vatanı İran'da, hegemonik ve İran karşıtı politikaların etkisini gösteren kirli ve çürümüş düşünceler dışında hiçbir mesajı yoktur. (ISNA)

Fars Milletvekili **Celal Reşidi Koçi**

Erdoğan: Hitler, Cemal Abdül Nasir, Saddam ve Kaddafi'nin izinden gidiyor. Biri bu kişiye "Pan" döneminin bittiğini anlatsın ve elbette ona Temmuz 2016'yı hatırlatsın. (@_rashidikoochi)

Tahran Milletvekili **Zehra İlahiyan**

Sn. Erdoğan, şiir yerine tarih okuyun. Tefrika yapmak yerine bir daha darbe girişimine yakanılmamak için siyonistlerle ilişkinizi gözden geçirin! (ISNA)

Erdebil Milletvekili **Kazım Musevi**

Tarihsel olarak Orta Doğu, Orta Asya ve Kafkasya'nın önemli kısımları İran'ın kontrolü altındaydı. Sn. Erdoğan, İran'ın yardımıyla darbe girişiminden kurtuldu. boş konuşmayın. (ISNA)

Hemedan Milletvekili **Hadi Beginejad**

Erdoğan; Batılı, Arap ve İbrani müttefikleriyle Suriye bataklığında kaç yıldır sıkışıp kaldığını unuttu. Saddam'ın kaderini ve 2016 olaylarını da unuttu. O rüyasını mezara götürecektir. (ISNA)

Tebriz Milletvekili **Seyid Muhammed Rıza Mir Taceddin**

Erdoğan 2016'da darbe girişimi gecesi nereye sığındığını unutmuş görünüyor! Komşuların toprakları ile ilgili herhangi bir iddiamız yok ama tarihi sınırlar kaldırılacaksa Aras'ın diğer yakasındaki toprakların ana yurduna iade edilmesi gerekiyor. (ISNA)

Kürdistan Milletvekili **Behzad Rahimi**

Son yıllarda Erdoğan, Suriye krizinde çok yıkıcı bir rol oynadı ve Kürt halkına karşı geniş çaplı suçlar işledi. Ancak Harem (Türbe) savunucuları onu yerine oturttu. Bu defa da Azerbaycan'da abarttı ve bunun sonucunu kararlı bir şekilde görecektir. (ISNA)

Tahran Milletvekili **Malik Şeriatî**

Erdoğan hem 2003 hem de 2016 için İran'a borçludur. (@malekshariati)

Batı Azerbaycan Milletvekili **Seyid Salman Zakir**

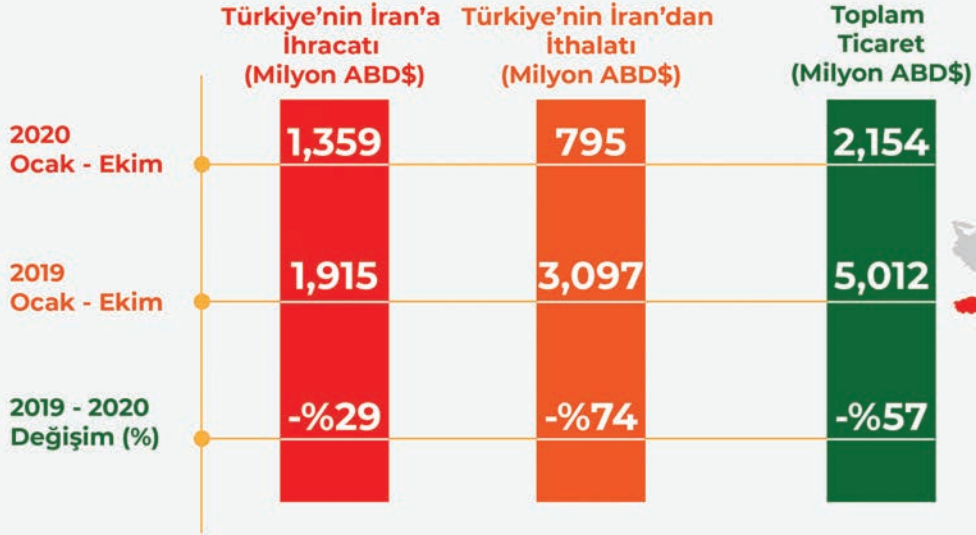
Erdoğan'ın Aras ile ilgili kötü niyetli sözleri, İran ve Azerbaycan'ın toprak bütünlüğüne tehdit oluşturuyor. Aziz Azerbaycan'ımızın büyüklüğü küçük beyinlere sığmaz. (@Seyedsalmanzake)

Türkiye - İran Ticaretinin Dönemsel Karşılaştırması

2019-2020 Ocak-Ekim Dönemi

Türkiye ve İran arasındaki ticaret hacmi 2020 yılının ilk 9 ayında toplam 5 milyar ABD doları düzeyinden 2,1 milyar ABD doları düzeyine geriledi. Böylece ticaret hacmi bir önceki yılın aynı dönemine göre %57 azaldı.

“Tanıtım nüshasıdır, para ile satılmaz.”
“Bandrol Uygulamasına İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmeliğin 5’inci maddesinin
2’nci fıkrası çerçevesinde bandrol taşıması zorunlu değildir.”

İRAM HAKKINDA

İran sahip olduğu tarihsel derinlik ve maddi güç etkenleri nedeniyle uluslararası ilişkilerde dikkate alınması gereken ülkelerden birisidir. İran ve Türkiye arasındaki köklü tarihi ilişkiler, sınır komşuluğu ve kapsamlı iş birliği de Türkiye açısından İran'ı çok yönlü tanımayı gerekli kılmaktadır. Bu gereklilikten hareketle 2016 yılında müstakil bir düşünce kuruluşu olarak Ankara'da kurulan İran Araştırmaları Merkezi (İRAM) öncelikle İran'a ilişkin Türk kamuoyunu ve ilgilileri bilgilendirmeyi amaçlamaktadır. Bu doğrultuda birincil kaynaklara dayanarak saha araştırmaları, raporlar, analiz dosyaları hazırladığı gibi Türkiye'nin muhtelif disiplinlerdeki İran uzmanı ya da araştırmacısı gereksinimini karşılamak adına; dil kursu, staj/burs programı, proje ve lisansüstü tez desteği, atölye, ihtisas semineri gibi eğitim faaliyetleri de yürütmektedir. Aynı zamanda Türkiye'de İran'a ilişkin bilimsel çalışmalar gerçekleştiren akademisyenlere araştırmalarını paylaşabilecekleri bir platform sunan İRAM, ekonomiden iç politikaya, dış politikadan güvenliğe, Şiilikten toplum ve kültüre değin geniş bir yelpazedeki yayınlarını çevrim içi ve basılı olarak okurlarına sunmaktadır. Hâlihazırda yerli ve yabancı partnerleri ile çok sayıda proje çalışmasını sürdüren İRAM, elinizdeki İRAM Bülten'i siz değerli okuyucularına sunmaktan mutluluk duyar.

ANKARA

Oğuzlar Mah. 1397. Sok. No.: 14
06520 Balgat - Çankaya
Ankara / Türkiye
Tel: +90 312 284 55 02 - 03
Faks: +90 312 284 55 04
e-posta: info@iramcenter.org

İSTANBUL

Üst Zeren Sok. No.: 40
Levent-Beşiktaş/İstanbul
Tel: +90 212 264 35 81 +90 212 268 33 00
Faks: +90 212 264 35 18
e-posta: iramistanbul@iramcenter.org

www.iramcenter.org

